

REVISTA DE CATALUNYA

Director: ANTONI ROVIRA I VIRGILI

Volum VIII

Barcelona, agost 1928

Any V - N.º 50

La glòria de Pi i Margall

(Text íntegre de la conferència donada per Antoni Rovira i Virgili, a l'Ateneu Barcelonès, la nit del 17 d'agost de 1928 ¹)

SENYORS: Fa cinc mesos que des d'aquest mateix lloc, jo parlava de la psicologia de Pi i Margall. Els amics de la Secció de Ciències Morals i Polítiques de l'Ateneu m'havien demanat que donés una conferència dins el cicle que van organitzar, i trobant-me jo sense temps material per a preparar-me, vaig apellar al recurs d'utilitzar una part de les notes que tinc preses per a escriure una obra sobre Pi i Margall. No em pensava aleshores que al cap de pocs mesos tornés a ocupar la mateixa tribuna per a parlar de la mateixa alta figura catalana. He d'advertir-vos, però, que no vinc a recollir les anècdotes d'aquestes últimes setmanes; la conferència d'avui l'hauria poguda donar encara que aquestes anècdotes no s'haguessin produït, i això no vol dir que no hi faci alguna al·lusió al llarg del meu discurs.

El fet és, senyors, que Pi i Margall, en aquests últims temps, ha estat

¹ El present text ha estat reconstituït, i en alguns passatges lleugerament addicionat, pel mateix conferenciant.

cruelment i injustament bescantat per elements diversos, que han arribat a qualificar-lo de "falsa glòria"; i jo em crec en el deure de venir avui a mostrar-vos la glòria de Pi i Margall. A mostrar-la dic, no pas a demostrar-la, perquè estic completament convençut que la gran majoria dels que m'escolten, per no dir la totalitat, no necessiten cap demostració de la glòria claríssima de Pi i Margall. (*Molt bé, aplaudiments.*)

La glòria de Pi i Margall, senyors, no ha de témer res de les discussions ni de les revisions. Al contrari: hi guanyarà, creixerà. Aquesta nit veureu, documentalment, què en queda de certs retrets que hom fa a Pi i Margall i els quals en part són compartits fins per persones que el respecten i que creuen en la seva glòria. Ja veureu què en quedarà, després d'ésser examinades de prop, d'aquelles versions sobre el caràcter abstracte de la seva doctrina, sobre el suposat origen proudhonià del seu federalisme, sobre la seva pretesa incapacitat com a polític i com a governant.

He de dir de bon principi que si el nom de Pi i Margall és gloriós en el cor del poble i en el pensament de la selecció—doble forja d'on surt la glòria espurnejant del nom dels homes—, no ho és essencialment per les seves qualitats especials de polític, de pensador o d'escriptor, sinó que ho és per la noblesa excepcional i per l'altitud extraordinària del seu esperit en totes les esferes de la seva vida pública i privada. És l'home, l'home sencer, global, el que resplendeix davant de nosaltres amb aquesta llum espiritual que anomenem la glòria. I cal dir que, en la veritable taula dels valors morals, l'excel·lència de l'ànima és una cosa molt més alta i gloriosa que l'excel·lència de la tècnica o de l'especialització.

Ara que passa per damunt del nom de Pi i Margall un desvetllament d'interès i un vent de passió, ara és l'hora d'abatre les versions mentideres que deformen el caràcter i les idees de Pi i Margall. I com que Pi i Margall és atacat ara per la seva obra i per la seva actuació de polític, en aquest aspecte principalment tractaré avui de Pi i Margall davant de vosaltres.

Algunes de les versions i interpretacions equivocades, ja les he rectificades en altres ocasions. Però aquest vespre ho faré donant a la meva argumentació un abast més ample i un caràcter més precís i més documentat.

Pi i Margall, abstracte?

Comencem per un dels retrets que es fan a Pi i Margall: el caràcter abstracte de les seves doctrines. Sembla estrany com ha pogut ésser mantinguda durant anys i anys aquesta llegenda diametralment oposada a la veritat.

No solament Pi i Margall no resulta un teoritzador abstracte a través dels seus llibres i altres escrits, sinó que resulta tot el contrari. Pi i Margall té extraordinàriament desenrotllat el sentit del concret. Ell no és pas el teoritzador que viu en els núvols i que no s'adona de les realitats de la terra. Els que diuen això demostren que no han vist mai ni tan sols les cobertes de cap de les seves obres. En totes, absolutament en totes, apareix el sentit del concret, l'afany d'arribar a les realitats del món i de la vida. En la seva primera obra política, *La Reacción y la Revolución*, escrita abans dels 30 anys, Pi i Margall no sols exposa principis i doctrines, ans encara s'ocupa llargament dels problemes concrets plantejats a la Península. Ni pels temes de què tracta, ni pel seu pensament, ni pel seu estil, Pi i Margall no és un teoritzador abstracte.

Entre mil exemples que podria citar, hi ha el seu llibre *Las Nacionalidades*. Tots convenim que aquest llibre és el que millor representa la doctrina federalista de Pi i Margall. I a la vista d'aquest llibre, s'atreviria ningú a titllar Pi i Margall d'abstracte? És, del començament a la fi, un estudi de fets històrics i polítics concrets. Mireu el que diu Pi i Margall mateix en el pròleg:

"No busqui ningú aquí, per tant, ni paràgrafs estudiats, ni artificioses teories. Desitjós d'estar el més possible en la realitat, àdhuc he seguit el mètode oposat al que generalment s'usa. En lloc de partir d'hipòtesis més o menys admeses, he observat atentament els fets, i per l'examen de les lleis a què obeeixen, he arribat a les doctrines que sostinc...—Ja és hora que aprenguem en la Història la veritable causa dels nostres mals i el règim polític a què ens criden les circumstàncies en què han anat reunint-se els diversos elements de la nacionalitat espanyola. La raó ens pot enganyar; no ens enganyarà fàcilment si resisteixen les seves afirmacions a l'expe-

riència, que és la seva pedra de toc.—Perquè ací la raó i la tradició estan d'acord, tinc l'esperança que es realitzi la meva idea.”

I puc remarcar encara un detall: després d'aquelles disquisicions sobre gènere i espècie, que és l'únic de tot el llibre que podria ésser qualificat d'abstracte i filosòfic, i que no s'allarga més de mitja plana, l'autor s'atura de sobte i diu: “Però deixem-nos de nebulositats i anem al pràctic.” Aquest és l'escriptor “filosòfic i abstracte” que alguns han volgut pintar!

Un altre exemple conclouent: el programa federal del 22 de juny de 1894, obra de Pi i Margall. Què hi ha d'abstracte en aquell programa? És, de dalt a baix, un programa de realitats. Tot ho precisa, tot ho detalla, tot ho concreta. És un document tan concret, que fins hi ha gent que troba que ho és massa i tot.

Si comparem les teories de Proudhon amb les de Pi, veurem que entre elles hi ha una distància enorme, i que una de les coses que distingeixen les de Pi és el caràcter concret i clar que presenten. Proudhon barreja la raó amb la natura, la filosofia amb la història; és una fornada d'idees; però surten tumultuoses i desordenades, com una torrentada tèrbola. Això contrasta amb Pi i Margall, el qual, quan teoritza, és claríssim, ordenat, clàssic. No cau en divagacions. Per sota de les idees de Pi i Margall passa un corrent de filosofia, i això és un alt mèrit. Però ell no parla com un teoricista filosòfic, amb la natural excepció dels indrets on s'ocupa especialment de filosofia. Valentí Almirall mateix, és més generalitzador i abstracte que Pi, com fa notar Alexandre Plana en el seu estudi *Les idees polítiques de Valentí Almirall*.

És absolutament injust de presentar Pi i Margall com un teoritzador polític que parteix únicament de principis racionals, abstractes. Repetidament afirma en les seves obres que es fonamenta alhora en les idees i en els fets, en la raó i en la tradició.

Pi i Margall i Proudhon

Vegem ara quin fonament pot tenir l'acusació que Pi i Margall és una mena de copista de les idees i teories de Pere-Josep Proudhon.

Molta gent ha dit i ha cregut, en efecte, que Pi i Margall va treure les seves idees, i especialment el federalisme pactista, del *Principe fédératif* i altres llibres de Proudhon. Tanmateix, mai no he vist tal afirmació recolzada per citacions precises, ni per cap comparació de paràgrafs o passatges de les respectives obres.

Aquesta acusació no és pas recent. Valera, amb el seu "gracejo andaluz", ja va formular-la a la *Revista de España*, amb motiu de la reedició dels *Estudios sobre la Edad Media*, de Pi i Margall, que són un capítol de la *Història de la Pintura*. Valera feia broma amb la teoria del *fons comú*, de Pi i Margall, dient que es comprenia que Pi defensés aquesta teoria, perquè ell havia tret del *fons comú* les idees del seu llibre. Menéndez Pelayo, poc després, en la seva *Historia de los heterodoxos españoles*, acusava Pi del mateix que Valera; i fins Valentí Almirall, alguns anys més tard, deia que el partit federal espanyol estava basat en les elucubracions i paradoxes del *Principi federatiu*, de Proudhon.

Però els fets ens demostren la falsedat absoluta d'aquestes acusacions. Els arguments d'ordre cronològic que podem allegar en contra, no tenen contesta possible. Proudhon publicà l'any 1863 la seva obra alludida, amb motiu de la guerra del 1859 entre França i Àustria, la qual acabà amb el tractat de pau de Villafranca, que establí una mena de Confederació italiana. I Pi i Margall, l'any 1847, als 23 anys, en anar a Madrid, era ja—els fets ho diuen—l'home radical i demòcrata que tots coneixem. Ho era ja, en gran part, cap a l'any 1841, als 17 anys, quan donava les seves conferències a Barcelona.

Un dubte, només, existeix sobre la seva ideologia d'aquell temps: el que fa referència al problema religiós, en el qual Pi no es defineix clarament fins uns quants anys després. Com vaig dir en la meua anterior conferència, sembla que, en aquest problema, Pi i Margall va passar algun temps fluctuant. Les idees de Pi es manifesten ja en la *Història de la Pintura* (any 1851), sobretot en el capítol sobre l'Edat Mitjana, i plenament en la seva obra *La Reacción y la Revolución*, publicada l'any 1854, on ja es declara federal i pactista. Almenys nou anys abans del *Principi federatiu*, Pi i Margall sostenia les idees bàsiques que va defensar durant tota la seva vida.

Indubtablement, en aquest llibre de Pi i Margall, *La Reacción y la*

Revolució, la influència de Proudhon s'hi fa sentir. Però aleshores el llibre del *Principi federatiu* encara no havia estat ni concebut per l'autor francès. Els qui parlen de la influència proudhoniana sobre Pi a base del dit llibre, parlen com si Proudhon no n'hagués escrit cap més. La meua convicció, treta de l'estudi d'aquest cas, és que una de les obres de Proudhon que més van influir sobre Pi i Margall, va ésser la *Idea general de la Revolució en el segle XIX*, publicada l'any 1851. En aquesta obra, Proudhon alludeix ja el pacte o contracte (teoria que no va inventar pas Proudhon); però no arriba a sistematitzar-lo enlloc, i més aviat el lliga amb el seu pensament de dissoldre el govern polític dins l'organització econòmica.

Pi i Margall va prendre part, a Madrid, en la revolució del mes de juny del 1866, i a conseqüència d'això va haver d'anar-se'n a l'estranger, a París. Allí, en l'exili, a fi de guanyar-se la vida, va traduir al castellà, per a l'editor Alfons Duran, diverses obres de Proudhon, entre elles el *Principi federatiu*. D'aquí ve la llegenda, tan fantàstica, de l'origen proudhonià de les idees federalistes i pactistes de Pi i Margall, les quals, com hem vist, eren molt anteriors a aquesta data.

És curiós de notar el detall que fins després d'haver traduït el *Principi federatiu*, on és analitzat el caràcter jurídic del pacte federal, Pi i Margall no va usar aquest adjectiu que tan ridiculitzat ha estat i és pels ignorants: sinallagmàtic, manllevat per Proudhon al Codi civil francès, el qual adjectiu, tanmateix, ja es troba alguna vegada en anteriors obres de Proudhon, com la *Idea general de la Revolució en el segle XIX*. Aquest mot no pertany al lèxic de Pi i Margall, que l'usa raríssimes vegades. Val a dir que era un mot emprat per Proudhon amb una intenció que es comprèn molt bé quan se saben les coses.

Bo serà, doncs, que ara expliquem l'abast i el significat de tal mot. Proudhon sostenia, en parlar del pacte, que aquest ha de tenir lloc entre parts absolutament iguals, entre personalitats completament lliures; ha d'ésser bilateral, recíproc; no ha de tenir caràcter de beneficència per part de cap dels dos costats; l'autonomia no pot ésser una gràciosa concessió d'un monarca o d'un poder, sinó dret propi. I és això, i res més, el que significa el mot "sinallagmàtic". Però és el cas que Pi, almenys en la for-

mulació clara de les teories i en llur ordenació coherent i sistemàtica, va avançar Proudhon.

Una cosa semblant ocorregué amb la qüestió religiosa. La seva crítica del cristianisme, en certs aspectes fou anterior a la de l'escola de Tubinga i especialment a la de Strauss i, a despit d'això, Menéndez Pelayo l'acusà d'ésser un seguidor d'aquest.

Jo crec que si Pi i Margall fou influenciat fonamentalment per les doctrines polítiques d'algú, no ho fou pas per les de Proudhon, sinó més aviat per les de Montesquieu. És que s'ha oblidat que Montesquieu defensava la idea federalista? És que s'ha oblidat que en *L'esprit des lois*, Montesquieu ja es declara federal? És cert que la terminologia filosòfica de Pi coincideix sovint amb la de Proudhon; Pi parla també dels contradictoris, i d'aquella tricotomia: tesi, antítesi i síntesi; però és perquè ambdós foren deixebles de Hegel. El comú hegelianisme explica molts punts de contacte entre Proudhon i Pi i Margall.

Si comparem l'obra de Proudhon i la de Pi i Margall, trobarem que tenen molt poc a veure. Entre *Las Nacionalidades* i *Du Principe fédératif*, no hi ha cap paritat, fora de la part comú (no gaire considerable) de doctrina política.

En un llibre recentment publicat, hom pot llegir que Pi i Margall volgué aplicar a Espanya la teoria "reeixida i ben trobada" que Proudhon havia pensat per a França. El que això ha escrit demostra que no coneix ni les obres de Pi ni les de Proudhon.

Proudhon, en el *Principi federatiu*, no exposa cap aplicació de la seva doctrina a França; és una obra general, on l'autor fa veure la lluita que, a través de la història, s'estableix entre l'autoritat i la llibertat i que ell vol resoldre pel federalisme.

En canvi, Pi i Margall, en la seva obra de 1854, *La Reacción y la Revolución*, ja parla concretament de les antigues províncies hispàniques i de la federació d'aquestes. Ell lligava el principi de la raó amb el principi del fet natural. "Moltes de les antigues províncies—escriu en la dita obra—conserven encara un caràcter i una llengua que les distingeixen de les altres del regne... Si no totes, les més tenen una història i una literatura pròpies, on no poques vegades es troben consignats els seus recíprocs odís i

rencors; i fins avui, a despit de la seva unió de segles, es miren encara com a rivals, si no com a enemigues.”

Les errades del senyor Duran i Ventosa

I això em duu a fer un anàlisi de l'obra del senyor Lluís Duran i Ventosa *Regionalisme i federalisme*, on són analitzades i combatudes les idees de Pi i Margall. Aquesta obra ha contribuït fortament a la deformació de les veritables idees de Pi, i per això em caldrà parlar-ne amb alguna detenció.

De bon començament, faré notar que l'autor que usa més el mot “sinallagmàtic” no és Proudhon, ni Pi i Margall, ni cap altre teoritzador federal. És el senyor Duran i Ventosa. En el seu llibre *Regionalisme i federalisme*, hom pot trobar a centenars de vegades l'expressió “federalisme sinallagmàtic”. No vull ofendre el senyor Duran, però he de dir que aquesta expressió no té sentit. Allò que és sinallagmàtic és el pacte. Pi i Margall és acusat pel senyor Duran de confondre “regió” amb “nació” i “província”. I bé: En Valentí Almirall fa el mateix. Però això, en el fons, no és una confusió de conceptes, sinó una vaguetat de mots. Era la terminologia de l'època. I el senyor Duran, que retreu això a Pi i Margall, no ho carrega en compte a l'Almirall; i és que té el prejudici de denigrar i rebaixar Pi i Margall.

Certament, Pi i Margall va usar molt de temps la denominació “províncies” o “antigues províncies”. La mateixa cosa va fer Valentí Almirall. I encara en l'article-programa del seu *Diari Català*, l'any 1879, declarava: “Som provincialistes”. A *Las Nacionalidades*, Pi i Margall explica prou francament el sentit en què ell empra el mot de “províncies”. En explicar com de la unió dels municipis surt una entitat superior, diu: “La collectivitat, fruit d'aquest moviment, constituï de cop una nació, no una província; que es dóna a les nacions el nom de províncies només quan, unides a llur torn, arriben a formar, per dir-ho així, una nació de segon grau, i si continuo anomenant-les províncies, és per a millor entendre'ns.” (Pàg. 282.) I en un altre lloc, en parlar d'aquestes províncies, escriu: “províncies o

nacions" (pàg. 307). Es veu clar, doncs, que Pi i Margall distingia ben bé les dues menes d'entitats, i que allò que resulta poc clar és la nomenclatura que acostumava a usar-se en aquest punt, la qual encara no ha desaparegut avui. Pi i Margall designava habitualment amb el nom de nació l'Estat independent, i més tard aplicà a les antigues províncies el de regions. Així mateix, Valenti Almirall, en el seu llibre *El Catalanisme*, anomenava "nació" l'Estat general, i "regió" l'Estat particular.

El senyor Duran i Ventosa afirma en el seu llibre que Pi no precisa en parlar de regions o províncies, i que no se sap bé a quines entitats es refereix. I bé: Pi ho diu ben clar en diversos llibres i treballs, començant pels de 1854 i 1856: es refereix a les antigues províncies, a les regions històriques, i fins les enumera repetidament.

Precisament al costat mateix d'una pàgina de *Las Nacionalidades*, citada per Duran i Ventosa, hi ha una declaració ben explícita: "La meua opinió sobre aquest punt—diu Pi—és coneguda: vull la reconstitució de les antigues províncies... De les antigues, quasi totes van ésser nacions durant segles. Conserven encara llur especial fisonomia i algunes es distingeixen de les altres per la particularitat i la unitat de llur llengua, llurs costums i llurs lleis." (Pàg. 306.) I en un altre lloc del mateix llibre anomena les regions històriques una per una. Combatent la tesi dels qui sostenen que el federalisme trencaria la unitat política d'Espanya, diu Pi i Margall: "Què hauria d'importar ací que recobressin llur autonomia Catalunya, Aragó, València, Múrcia, les dues Andalusies, Extremadura, Galícia, Lleó, Astúries, les Províncies bascongades, Navarra, les dues Castelles, les illes Canàries...?". I el senyor Duran i Ventosa assegura que Pi i Margall no precisa, ni diu quines són les entitats intermèdies entre l'Estat central i el municipi, que "En Pi i Margall es guarda molt bé de dir-ho declaradament"! Com va llegir el senyor Duran i Ventosa *Las Nacionalidades*? Sembla talment que per un estrany defecte òptic hagués llegit aquest llibre plana sí, plana no.

En altres llocs digué Pi i Margall ben clarament i explícitament quines són, al seu entendre, les entitats intermèdies, quines són les regions de què parla el programa federal. En un article publicat en *El Nuevo Régimen*, l'any 1891, diu:

"S'estranyen alguns que nosaltres, els federals, parlem de regions.

Quina entitat és aquesta?, pregunten. (Sembla com si Pi i Margall hagués previst la injustificada objecció de Duran i Ventosa.) Pretendran ara els federals dividir altre cop el nostre territori? Per quin motiu? Amb quin fi?

"No intentem res de nou. Volem purament i simplement reconstituir les anteriors províncies. Fa poc més de mig segle no n'hi havia sinó catorze. Venien determinades algunes per llur especial llengua i llurs especials lleis; totes per la història i la diversitat de costums."

Assegura el senyor Duran i Ventosa que ni Pi i Margall ni els programes federals parlen concretament de la qüestió de la llengua, i fins troba que el federalisme "sinallagmàtic" és desfavorable a l'ús de les llengües regionals. El senyor Duran i Ventosa s'equivoca de mig a mig.

Tot un capítol de la seva obra està dedicat a aquesta qüestió. És un capítol que caldria suprimir de dalt a baix, com el de les regions, puix que l'un i l'altre estan basats en el desconeixement o en la desfiguració de les veritables idees de Pi i Margall.

Pel que es refereix a la llengua, el senyor Duran i Ventosa ignora o oblida totes aquestes coses:

Primera: que en els llibres de Pi i Margall, començant per *La Reacción y la Revolución*, es fa esment de la diferència de llengua entre els pobles de la Península i es presenta aquesta diferència com un dels fonaments del federalisme que ell sosté. A *Las Nacionalidades* això hi és consignat repetidament.

Segona: que el projecte de Constitució catalana del 1882, aprovat per l'Assemblea dels federals de Catalunya, en un dels seus articles consigna allò que el senyor Duran, mal documentat, troba a manca: l'oficialitat de la llengua catalana a Catalunya.

Tercera: que el projecte de Constitució federal de Saragossa de l'any 1883, en el seu article 58, consigna que els Estats regionals podran declarar oficial la llengua de la regió respectiva.

Quart: que el programa federal del 22 de juny del 1894 declara que les facultats no reservades a l'Estat central pertanyen als Estats particulars; i entre aquelles no hi ha la llengua. "Ergo" ...

Cinquena: que en diversos articles d'*El Nuevo Régimen*, especialment el que porta per epígraf "La llengua catalana", Pi i Margall afirma rotundament el dret lingüístic. En un article publicat el 6 d'agost del 1898, diu

Pi i Margall parlant de les facultats de la regió en el sistema federal: "Farà, si vol, oficial l'ús de la seva llengua dins el seu territori". I en l'article "La llengua catalana", ple d'emoció i d'afecte a la parla nativa de Pi, diu: "Aconsella el bon govern l'ús oficial de les llengües regionals. Pot donar-se res més il·lògic que confiar l'administració ni la justícia a homes que no coneguin la llengua del país on hagin d'exercir-les? A Catalunya, a les illes Balears, a València, a Galícia, a Astúries, a Navarra, a les províncies basques, són més els que ignoren la llengua de Castella que els que la coneixen. Crideu els que la ignoren a què, per exemple, declarin com a testimonis davant jutges o magistrats... A quants d'errors no estaran exposats, no entenent bé les preguntes i no essent millor enteses llurs respostes pels qui els interroguen!... En l'esfera oficial com en la privada, s'ha d'emprar la llengua que s'usi a la regió on visquem." És ben difícil de trobar res que, en aquest punt, sigui més rotund i més clar. El senyor Duran i Ventosa no tindrà més remei sinó rectificar lleialment les seves afirmacions equivocades.

Moltes altres coses equivocades conté el llibre *Regionalisme i federalisme*. En el mateix capítol dedicat a la qüestió de la llengua, l'autor comet un error de fet. Diu que Pi i Margall va llegir el seu discurs dels Jocs Florals del 1901. No: la veu de Pi i Margall, aleshores, era feblíssima. A la sala de Llotja la seva veu no hauria arribat a deu metres de distància; el discurs va ésser llegit per Vallès i Ribot, que tenia una veu estentòria.

Farem notar, encara, que en diversos indrets del seu llibre, el senyor Duran i Ventosa atribueix a Pi i Margall el projecte de Constitució federal de l'any 1873. Tothom que coneix la història de la República del 73, sap que aquell projecte el va redactar Castelar.

Pi i Margall, polític i governant

Parlaré ara un moment de les condicions de Pi i Margall com a governant. He de repetir, en aquest punt, el que ja he escrit i he dit altres vegades: que potser Pi i Margall no era un polític pràctic i un governant de gran envergadura, però que tenia en aquests aspectes fortes qualitats.

D'altra banda, el fet que un home no tingui eminents qualitats de governant, no vol dir res contra la seva glòria. Si hem d'exigir que tots els polítics tinguin extraordinàries condicions de governants, quants homes hauríem d'esborrar del rengle de polítics gloriosos!

Per a jutjar amb coneixement de causa les qualitats de Pi i Margall com a polític, hem de tenir present la gran influència que va exercir damunt les forces d'esquerra. Ell va contribuir principalment a fer declarar republicà el partit demòcrata; ell féu admetre al partit republicà la compatibilitat de la democràcia amb el socialisme; ell va contribuir més que ningú a fer del partit republicà el gran partit federal anterior a la República de l'any 1873. I creieu que l'home que aconsegueix tot això és un home incapaç i nul, que "no sabé mai el que tenia davant del nas?" (*Molt bé, molt bé.*)

En una altra ocasió, comentant la història de la República del 73, vaig fer un estudi de les condicions que en aquelles circumstàncies havien demostrat els quatre presidents de la República. La meua conclusió era que Pi i Castelar havien demostrat condicions polítiques i de caràcter (i això no prejutja l'actuació de Castelar); que Salmeron demostrà condicions d'home de caràcter, però no de polític, i que Figueres va demostrar que no tenia condicions de polític ni d'home de caràcter.

Els qui, confonent Pi i Margall amb Castelar, diuen que Pi es va deixar prendre la República de les mans, desconeixen els fets del temps en què va ésser ministre de la Governació. Aleshores va demostrar Pi i Margall una gran energia, un coratge admirable. No solament no li van prendre la República de les mans, ans la va salvar, en l'espai de pocs mesos, per dues vegades. Al cap de 13 dies de proclamada la República, Pi i Margall ja la salvà per primera vegada com a ministre de la Governació, en produir-se l'intent de revolta dels radicals que s'havien hagut de separar del Govern republicà. El cop havia de donar-se el dia 24 de febrer, i els conjurats comptaven amb part de l'exèrcit, especialment amb el general Moriones. Pi i Margall, que endevinava la conspiració, se n'havia anat a dormir a les sis de la matinada, i a les nou del matí ja era davant del ministeri de la Governació, que trobà ocupat per la guàrdia civil. Aleshores se n'anà al Congrés, també ocupat militarment, i allí va trobar Martos, president de l'Assemblea Nacional i director del moviment. Pi i Mar-

gall va increpar-lo amb violència, i diu un historiador que, en la seva coratjosa actitud davant Martos, va estar Pi i Margall imponent. El fet és que Martos va retrocedir i el cop avortà.

Al cap de dos mesos, el 23 d'abril, es produïren fets semblants. Dissolta per Pi i Margall, en un acte d'energia, la Comissió permanent de l'Assemblea Nacional, els radicals, que formaven la majoria de la Comissió, s'avingueren amb elements monàrquics per tirar a terra la República. Les forces armades dels conspiradors s'havien reunit a la Plaça de Toros. Pi i Margall, ben secundat per Nicolau Estévanez, aleshores governador de Madrid, va fer fracassar el cop. En lloc de comparèixer al Congrés, on havien acudit els altres ministres cridats per la Comissió permanent, Pi i Margall va preparar la defensa. Va comprendre que la convocatòria al Congrés era un parany, puix que probablement hi havia força armada que hauria detingut els ministres de la República. Pi i Margall va fer voltar la Plaça de Toros per les forces fidels, i els monàrquics van haver de capitular i de lliurar les armes. Per segona vegada la clarividència, la lleialtat i l'energia de Pi i Margall salvaren la República. A ell no li van prendre la República de les mans, com mesos després la prengueren de les mans de Castelar! (*Molt bé, molt bé.*)

Respecte a les altres condicions de Pi i Margall com a governant, què podem dir, senyors, d'un polític que va ésser cinc mesos ministre de la Governació i trenta set dies president de la República? Si no va arribar a estar ni nou mesos en cap ministeri!

Una altra prova de les qualitats polítiques de Pi i Margall la tenim en la predominant influència que va exercir dins el Ministeri Figueres. En temps d'aquest, el cap del Govern era de fet Pi i Margall. Un enemic polític de Pi, Rios Rosas, en el discurs pronunciat a les Corts Constituents de la República, el mes de setembre del 1873, deia: "El senyor Pi, en el Ministeri Figueres, era l'ànima del partit i del Govern; on hi ha S. S., i això li fa honor, ningú no influeix més que ell, pel seu caràcter, pels seus hàbits, pels seus fins. S. S. era el president real i efectiu del Govern Figueres; i posseint S. S. la cartera de Governació, S. S. per aquest sol fet i suposades les seves condicions personals, determinava, dirigia, realitzava tota la política d'aquell Gabinet, per a mi com per a l'opinió pública..."

La vida de Pi i Margall

Però hi ha un altre aspecte més gloriós de Pi i Margall: el de la seva vida. Les seves virtuts públiques i privades el fan digne del millor respecte. La seva vida és, del començament a la fi, un nobilíssim exemple de les més altes qualitats humanes. Com pot ésser befat, menyspreat, insultat, ara que ja és dins de la història, un home com Pi i Margall?

I en arribar a aquest punt, he de remarcar un fet dolorós. Hi ha, amics, una fonda crisi del sentit moral en certa gent de casa nostra, especialment en l'aspecte literari i periodístic. Plau molt el cascavelleig, l'entremaliadura, allò que s'anomena la sal i el pebre. I mentrestant, per a aquesta gent, les millors excel·lències de l'esperit queden preterides. La qüestió és que els escriptors diverteixin, i siguin ben àgils, i tinguin un estil ben virolat, picant. La sinceritat, l'estudi conscienciós, l'honestetat de l'esperit, la rectitud dels judicis, queden a segon terme. I bé: jo us dic que això és un gran perill, perquè per aquest camí els escriptors i els intellectuals catalans es convertirien en una companyia de circ de varietats, i donarien brillants funcions d'exercicis acrobàtics. No, no! Cal un redreçament del sentit moral, una restauració dels valors ètics. Si quan una figura tan noble com la de Pi i Margall és injuriada, no es produís una reacció, demostrariem que hem caigut molt avall en la nostra dignitat d'hommes i de catalans. *(Veus d'aprovació, i grans aplaudiments. En arribar a aquest punt del discurs, el delegat del governador, que ja havia interromput diverses vegades el conferenciant, suspèn l'acte, i només autoritza el senyor Rovira i Virgili per a pronunciar el paràgraf final.)*

Senyors, he d'acabar. I per acabar he de dir-vos que jo no crec que el motiu dels atacs d'aquests dies contra Pi i Margall sigui la teoria del pacte. No! Contra el que es tira és contra el conjunt de les idees d'esquerra representades per Pi i Margall. Doncs bé: em cal dir que si es vol donar per certs elements de dreta una batalla contra Pi i Margall i contra la seva ideologia esquerrista, els que això facin no trobaran buides les trinxeres del seu davant. Som molts els que les ocuparem. I als que, com si fos una irrisió, ens diuen que nosaltres alcem la bandera de Pi, els con-

testem que ens plau aquesta bandera espiritual, i que avui a casa nostra no en sabem trobar de millor!" (*El públic, a peu dret, esclata en una gran ovació que dura molta estona. Un gran nombre de concurrents s'acosten a felicitar l'orador.*)

Les “Noves proves de la catalanitat de Colom”

(Acabament)

CONCEBUDA la descoberta, Colom necessitava un protector. El senyor Ulloa, a l'Apèndix I, núm. 3, de *Les noves proves de la catalanitat de Colom*, dóna una interessantíssima explicació al fet que el descobridor s'adreçés al duc de Medinaceli: el duc era casat amb Anna de Navarra i d'Aragó, filla natural del príncep de Viana, i el senyor Ulloa conclou: “Hi ha un fet incontestable, que constitueix un nou testimoni de la catalanitat de Colom: fou als descendents de Carles de Viana, cap i símbol de la gran revolució catalana del segle xv, que va adreçar-se en primer lloc el futur almirall de les Índies per demanar protecció, quan, venint de Portugal, d'on havia eixit amb l'intent d'anar a França—i no certament a Itàlia—, s'aturà en terra castellana”.

Realment, el fet és digne d'atenció, tant més que el duc de Medinaceli sentia vivament la seva condició de gendre del dissortat príncep navarrès. Ell sostenia les pretensions de la seva muller, i després les de la seva filla, al tron de Navarra; ell mateix, per renúncia d'aquesta en favor seu, es va convertir en pretendent. D'altra banda, Colom no es va limitar a presentar-se davant del duc i el duc a acollir-lo breument, sinó que va restar dos anys a prop d'ell, a la casa ducal (probablement la de Cogolludo). Sabem això per una lletra del duc al cardenal Mendoza, i sabem també per ella que va pensar, un moment, a armar pel seu compte un estol per al viatge de Colom, i, fundant-se en això, va reclamar una participació en els beneficis de la descoberta, la qual participació no li fou mai atorgada.

Però Lluís de la Cerda—que així es deia el duc—va comprendre que l'empresa era més pròpia d'un monarca, i fou ell mateix qui va adreçar Colom cap a la reina Isabel. A la protecció de Coloma i Santàngel s'ha d'afegir, doncs, amb probable prelació, aquesta, tan significativa, del duc de Medinaceli. Tot segueix, però, dins el cercle de la corona catalano-aragonesa: el gendre del Príncep de Viana i dos prohoms valencians són els primers a prendre Colom sota la seva protecció.

Amb la nova interpretació donada pel senyor Ulloa a l'atansament de Colom al duc de Medinaceli, l'apartat 3, capítol VIII, de *Les noves proves de la catalanitat de Colom*, és susceptible d'una altra resposta. "Christofereus contra Joan Colom", el titula l'autor, i hi descriu, en termes on traspuja potser excessivament la recerca d'efectes retòrics, la lluita que degué lliurar-se, dins l'esperit del gran navegant, abans de decidir-se a cercar ajut per a la seva empresa prop de Ferran el Catòlic, i a oferir-li, en conseqüència, els fruits de la seva descoberta. Si Colom era Joan Colom, és a dir, el rebel contra Joan II d'Aragó, el corsari de Renat d'Anjou, sembla natural que li repugnés d'adreçar-se al fill del sobirà contra el qual havia combatut. Per altra banda, com a català, era natural que s'adrecés al sobirà de Catalunya, i aquest era llavors Ferran el Catòlic. O afavorir un príncep odiós amb les immenses riqueses que ell imaginava trobar, o no fer-ne partícip el seu propi país: aquest és el dilema que, segons el senyor Ulloa, degué torturar l'esperit de Colom. Ara, però, amb l'explicació per ell donada al fet que el navegant s'adrecés de primer al duc de Medinaceli, la primera resposta que Colom hauria donat als seus dubtes fóra una altra. A qui adreçar-se? A qui oferir els fruits del futur descobriment? Abans que tot als descendents immediats del Príncep de Viana: a la seva filla Anna, a la seva néta Elionor, al seu gendre Lluís de la Cerda, duc de Medinaceli.

Arribat a aquest punt, el senyor Ulloa no ha de seguir més enllà el futur descobridor d'Amèrica. El seu llibre es proposa solament—i no és pas poc—demostrar la catalanitat de Colom i mostrar la que ell en diu "veritable gènesi de la descoberta". L'edició francesa del seu llibre (*Christophe Colomb, Catalan*. Maisonneuve Frères, París, 1927) porta precisament aquest subtítol. Anar més enllà i seguir encara les passes de Colom per la Península, a la recerca de la protecció reial, fóra entrar de ple en les seves gestions per a dur a terme la descoberta. El senyor Ulloa abandona,

doncs, Colom, es pot dir, en el palau dels ducs de Medinaceli, i es llança a la "Refutació de la tesi genovesa i de la sola objecció a la tesi catalana": basteix la tercera part del seu llibre. Si s'endinsa encara alguna vegada en la vida ulterior de Colom, és sols per posar de manifest algun esdeveniment que reforça la seva tesi. Així, per exemple, quan alludeix a la fe que Colom inspirava als confessors de la reina, des de Deza fins a Fra Pérez. A ells, en secret de confessió, podia parlar-los clar, dir-los qui era, com havia estat a Groenlàndia. "El públic—escriu el senyor Ulloa (pàg. 134)—no creia pas Christobal Colomo; però el secret de Joan Colom imposava fe."

* * *

La tercera part de les *Noves proves de la catalanitat de Colom* és formada per dos capítols, destinat l'un a completar la refutació de la tesi genovesa, i l'altre a demostrar que les "Informacions" de l'ordre militar de Santiago no proven res contra la tesi de Colom-català.

En començar l'exposició de la manera com va néixer la tesi genovesa, el senyor Ulloa té unes paraules subtilment intencionades que mereixen d'ésser transcrites:

"La desconfiança—diu—amb què avui, en ple segle vint, hom rep la revelació de la veritat, potser amb més de resistències en certes parts d'Espanya que a Itàlia, i el caràcter violent i irreflexiu de certes polèmiques espanyoles oposades a aquesta veritat, són un símptoma revelador que ens permet de jutjar, a través dels segles, les causes fonamentals de la llegenda genovesa."

I és que el senyor Ulloa no creu que aquesta tesi, per ell qualificada de llegenda, nasqués a Itàlia. Segons ell, va néixer a Espanya, i no tingué altra finalitat que la d'encobrir la nacionalitat catalana del descobridor, bandejada ja de tota la documentació oficial i substituïda per la denominació d'*estranger* d'indeterminada estrangeria. En el segle xv com ara—ve, doncs, a dir el senyor Ulloa—no feia cap goig a Espanya un Cristòfor Colom català.

Però és el cas que, per una ironia del destí, la primera vegada que Colom fou considerat com a italià, va ésser en una lletra escrita a Barce-

lona. L'historiador i humanista italià Pere Màrtir d'Anghiera, en lletra adreçada des de la nostra ciutat, el 14 de maig de 1493, al comte Joan Borromeo, escriu: *Redit ab Antipodibus occiduus Christophorus quidam Colonus, vir ligur, qui a mels regibus ad hanc provinciam tria vix impe-traverat navigia*. "Ha tornat dels Antípodes occidentals un tal Cristòfor Colom, lligur, qui havia obtingut difícilment dels meus reis tres naus per anar a aquella província."

El text és terminant i decanta cap a Gènova la nacionalitat del descobridor; però el senyor Ulloa, sempre amatent a descobrir les incoherències, anomalies o absurditats que puguin contenir els fonaments de la tesi genovesa, no deixa de presentar-nos una de força curiosa que conté la damunt dita lletra de Pere M. d'Anghiera, precisament en el petit fragment que acabem de transcriure: El nom del descobridor presenta la forma *Colonus*, grollera llatinització de *Colón*. Ara bé: es concep que un italià doni al descobridor el nom de Colón i no el de Colombo? Es concep, més encara, que un humanista posat a llatinitzar-lo en faci *Colonus* i no *Columbus*? El fet, indubtablement, fa una mica estrany, i no ens sorprèn que el senyor Ulloa li concedeixi importància, sobretot tenint en compte que no és aquesta la sola vegada que Anghiera obra d'una manera semblant. I el senyor Ulloa discorre: "La veritat ja es veu: Anghiera té el ferm disseny de castellanitzar el nom de Colom presentant la forma llatina *Colonus* com a llatinització d'un nom castellà que no es pot traduir". I pregunta: "Hi ha, en veritat, res de més absurd que un italià, llatísta eminent, emprant per *Colombo* o per *Colom* la forma llatina *Colonus* quan al mateix temps qualifica el descobridor de lligur? Si Colom era de Ligúria, per força, en llatí, havia de dir-se *Columbus*, i si no es deia *Columbus* sinó *Colonus*, no era lligur".

Dóna encara més força a aquest raonament, el fet que Anghiera segueixi anomenant *Colonus* el descobridor, encara en 1511, quan ja feia set anys que Trevisano havia llançat el *Christoforo Colombo Genovese*. Però, en tot cas, per què l'humanista italià va fer aquesta mena de combinació? Per al senyor Ulloa el fet no ofereix cap dubte: Anghiera era almoïner d'Isabel, més tard esdevingué cronista dels Reis Catòlics: és a instigació d'aquests que l'adulteració fou feta.

Ens trobem ací davant d'un d'aquells punts de l'argumentació del se-

nyor Ulloa, que apareixeran com a completament clars i fonamentats, el dia en què la prova decisiva de la catalanitat de Colom hagi aparegut; però que mentrestant, tot i reconeixent la part que tinguin ja de claredat i de fonament, deixen el nostre judici en suspens i reclamen alguna cosa més que la que de moment pot donar-nos l'estat de les investigacions.

El senyor Ulloa, continuant l'examen del desplegament seguit per la tesi genovesa, ens parla del venecià Francesco Montalboddo, qui, en 1507, afirmava que el descobridor havia estat Vespucio, i que Colom, o millor dit Colombo, era genovès. "Joan Colom—escriu el senyor Ulloa (pàg. 154)—pagava durament la seva revolta i el seu secret: un imaginari genovès, esdevingut més tard el teixidor Cristoforo, li furtava la personalitat; un florentí, protegit seu, li arrabassava l'obra i la glòria."

Però ja abans, en 1498, un ambaixador dels Reis Catòlics a Londres, Ruy Gonzàlez de Puebla, parlant de Joan Cabot, els escrivia: "un altre genovès com Colom", mentre que els reis, en 1496, escriviën a Ruy Gonzàlez: "Tu parles d'un com Colom, que ha anat a proposar al rei d'Anglaterra una empresa com la de les Índies...". Harris, l'il·lustre historiadore nordamericà, creu que els reis han fet aquí una el·lipsi del mot *genovès*. I el senyor Ulloa recalca: "Efectivament, Ferran i Isabel feien sempre una el·lipsi sobre la nacionalitat del descobridor. Mai no gosaren a dir que fos genovès."

Si hem fet certes reserves a l'explicació donada pel senyor Ulloa al *Colonus* de Pere Màrtir d'Anghiera, trobem, en el curs d'aquest capítol, una constatació del senyor Ulloa que no pot merèixer sinó el nostre aplaudiment sense reserves. Parlant de l'anada a Gènova de Didac Colom, fill del descobridor (per complir-hi les ordres secretes de pagament a les quals alludíem en l'article precedent) i de la comissió donada per Didac a Leonci Poncaldo, el senyor Ulloa fa notar que en els documents italians relatius a aquesta comissió, Didac Colom no hi és anomenat Colombo, sinó *Collon*. I l'historiador peruà conclou: "Hom sabia, doncs, perfectament, a Savona, en 1515, que Didac no era un Colombo".

I una barreja similar de cops destrament adreçats, i de consideracions estantisses, trobem en els comentaris del senyor Ulloa a les afirmacions que va fer el bisbe de Gènova, Agostino Giustiniani en el seu famós *Psalterium* poliglota i en els seus *Analys de Gènova*, a les dels cronistes castellans

Oviedo i Herrera, i a les de Juli Saliniero, Muratori i Spotorno, les tres figures d'erudits que assenyalen, en opinió del senyor Ulloa, les tres etapes seguides per la tesi genovesa, en el seu desplegament, del segle XVI ençà.

* * *

En el segon apartat d'aquest capítol, el senyor Ulloa, sota el títol general de *Les grans falsedats de la tesi genovesa*, escomet—són paraules seves—"els supremes baluards d'aquesta llegenda: el fals testament de 1498 i els papers apòcrifs que, en certa manera, hi són lligats". És la sola tasca que, de moment, es proposa, per coronar els arguments anti-genovistes que ha descabdellat al llarg del seu llibre. Anuncia, però, un llibre en el qual farà exclusivament aquest treball de neteja de runes.

L'alludit testament de 1498 va aparèixer durant el gran plet de successió al *Mayorazgo*, incoat en 1578. No hi va aparèixer, en canvi, tot i que el demanaven alguns litigants, ni ha aparegut mai, l'escriptura d'institució de *Mayorazgo*, feta per Colom l'any 1502, segons ell mateix ens diu en el codicil que va ratificar en 1506, en el seu llit de mort, i que comença així: "Quan vaig partir d'Espanya, l'any mil cinc cents dos, vaig fer una ordenança, o "mayorazgo" dels meus béns i d'allò que aleshores em va semblar satisfer la meua consciència i ésser al servei de Déu i del meu nom i del dels meus descendents; aquesta escriptura vaig deixar-la al monestir de las Cuevas de Sevilla, a Fray Don Gaspar, amb altres escriptures meves i els privilegis que tinc del Rei i de la Reina".

A què es deu la desaparició de l'ordenança de 1502 i a què l'aparició, en el moment oportú, en 1578, d'un testament de 1498?

El senyor Ulloa creu que ja els fills de Colom van tenir interès a amagar l'ordenança de 1502, document de l'existència del qual no es pot dubtar, puix que el propi descobridor en parla d'una manera tan taxativa. Didac no en va parlar mai; i, tanmateix, l'havia de conèixer: en el seu testament de 1523 renova certs llegats del seu pare que no havien estat encara executats i que no figuren en el codicil. "Aquests llegats—afirma el senyor Ulloa—Didac només els podia conèixer per l'ordinació del "Mayorazgo".

Quant al testament de 1498, el senyor Ulloa el reputa fals. L'inciten a

fer-ho així, en primer lloc, la manera com i el moment en què aparegué; en segon lloc, el seu evident objectiu; en fi, les contradiccions que enclou.

Fou presentat per un tal Veràstegui, que havia estat advocat de Lluís Colom, nét del descobridor. Veràstegui va dir al tribunal que l'havia rebut de don Lluís i que l'havia servat en el seu poder deu o dotze anys. "El pretès testament de 1498—escriu el senyor Ulloa (pàg. 173)—quan va aparèixer no es trobava pas allí on s'havia de trobar. Estava en poder d'un ex-advocat del "nét degenerat" de Don Cristòfor, com qualifica Lollis don Lluís, i feia almenys set anys que aquest advocat el retenia sense cap dret". (Lluís Colom va morir en 1573.)

La visible finalitat d'aquest testament és d'excloure del "mayorazgo" la branca femenina. El tribunal no li va concedir cap importància. I sols va servir de base a donya Francesca Colón, una de les litigants, per bastir la seva teoria, segons la qual "Colom hauria estat un home de família desconeguda, nomenat, en realitat Colon (Colonus), nat a Gènova, però no tenint cap parent en aquella ciutat". És el *Colonus ligur* d'Anghiera.

Els genovistes parlen a tort i a dret d'aquest testament, perquè, a tort i a dret, Colom s'hi declara genovès. En canvi, eviten tant com poden de parlar del testament de 1502. Ara bé: si el testador de 1498 és el Colom genovès, és a dir, el fill de Dominico Colombo, com es concep que no hi faci cap esment del seu pare ni de la seva germana Bianchineta? Com s'explica, així mateix, que una clàusula d'aquest testament, maní a Didac de preocupar-se que a Gènova resti sempre algun membre de la família Colón—no Colombo—, si el Cristòforo Colombo genovès hi tenia parents en abundor?

A l'Arxiu de Simancas ha estat trobada una "confirmació reial" del testament de 1498. Però aquesta confirmació presenta símptomes encara més evidents de falsedat. S'hi parla del príncep Joan com si fos vivent; i el príncep va morir en 1497, i la confirmació és datada en 1501! Confirma la institució del "mayorazgo", i, en l'autoritació donada pels Reis a Colom per instituir-lo, es declara que no caldrà confirmació.

Una altra prova de la inexistència del testament de 1498, i de la confirmació reial de 1051, ens és fornida pel *Memorial* redactat per Colom, per al seu fill Didac, abans d'emprendre el seu quart viatge (9 maig 1502). Aquest memorial és autèntic: el propi Lollis, un genovista, ha estat el pri-

mer a reconèixer-ho. I el senyor Ulloa l'utilitza amb fortuna (Nota N) per reforçar els seus arguments contra l'autenticitat del testament de 1498. En efecte: en aquest *Memorial* que, segons Lollis deu contenir la major part de les disposicions del testament—perdut—de 1502, i que és ell mateix d'aquest any (darreries d'abril o començaments de maig), no es parla per res del testament de 1498 ni de la pretesa confirmació reial de 1501. En canvi, Colom hi parla de l'ordinació de "Mayorazgo" que acaba de fer.

Però el senyor Ulloa troba en aquest *Memorial* no sols arguments contra l'autenticitat del testament de 1498, sinó també contra l'autenticitat de la pretesa lletra de Colom a Nicolo Oderigo i a la Banca de Sant Jordi, de Gènova, en les quals es parla del famós llegat, fet a aquesta ciutat per Colom, del delme de les seves rendes. En el *Memorial* no es fa cap al·lusió a aquest pretès llegat. Colom hi parla solament de la desena part de les seves rendes per als seus parents pobres. No és, però, aquesta la sola prova que, de la falsedat de les esmentades lletres, proclama el senyor Ulloa. En posa de manifest tot allò que hi troba d'incongruent, de fantàstic i de contradictori: dates que no concorden, signatures de Colom amb títols insòlits, disposicions inversemblants. La tasca de l'historiador peruà és inacabable, i, per dir-ho tot, ingrata: no sols pel treball que l'obliga a desenrotllar, sinó també perquè la quantitat de documents, la falsedat dels quals ha de demostrar per fer triomfar la seva tesi, pot constituir un argument per als seus adversaris i un motiu de dubte per als neutrals.

* * *

I arribem al darrer apartat de les *Noves proves de la catalanitat de Colom*. El senyor Ulloa s'encara, finalment, amb les declaracions dels testimonis que van prendre part, l'any 1535, en l'enquesta feta per l'Ordre militar de Santiago, abans de concedir el seu hàbit a Didac Colom, nét del descobridor.

El senyor Ulloa sosté que, en aquesta com en d'altres ocasions, l'enquesta, contra allò que d'altres sostenen, fou poc severa; fins al punt que, violant els estatuts, la informació va referir-se solament als pares i als avis, i no també als besavis com els estatuts exigeixen. Els testimonis foren sols tres: Diego Méndez, Pedro de Arana i Rodrigo Barreda, tots

amics de la família Colón; i cap d'ells no aportà cap prova decisiva. Méndez va dir que el descobridor era "genovès, nat a Saona, que és una ciutat veïna de Gènova"; però no va indicar en què fundava la seva declaració. Afegí, en canvi, que Colom fou reputat "noble segons les lleis i costums d'Espanya", que fou de "nissaga noble" i que "com a tal fou tingut per totes les persones que el van conèixer"; i aquesta declaració es troba en contradicció amb la condició veritable del Cristòforo Colombo de Gènova o de Savona, és a dir, del llaner *d'origen vil* de què parla Giustiniani. Les dues declaracions de Méndez es troben, doncs, en contradicció entre elles. I el senyor Ulloa, amb un d'aquells dilemes que tant li plau de formular, martelleja: "Si Colom era el Cristòforo de Savona o de Gènova, no ha estat de noble nissaga, i si va néixer noble, no ha estat el Cristòforo de Gènova o de Savona".

Però cal fer notar, respecte al damunt dit Méndez, que ni Lollis, ni Harriſse, ni Vignaud, ni d'altres genovistes, no han donat cap fe al seu testimoni respecte al pretès naixement de Colom a Savona. Així ho fa constar el senyor Ulloa en la nota explicativa lletra O (pàg. 214); i afegeix que tots aquests erudits "jutgen que la declaració de Méndez fou convencional i de complaença". Aporta encara certs fets que ens mostren com deu ésser-nos sospitos el testimoni de Didac Méndez. I acaba: "Vegeu, doncs, la fe que mereix l'únic testimoni al qual acudeixen demanant socors els genovistes espanyols, desesperats de no poder impedir el triomf de la veritat que tanca el *Colom català*, sense donar-se compte que combaten i neguen la glòria del geni ibèric, com si diguéssim llur pròpia glòria". (Es recordarà que una de les veus que es van alçar contra la catalanitat de Colom, llavors del plantejament públic de la tesi del senyor Ulloa, ho va fer amb invocació de les "informacions" de l'Ordre de Santiago.)

El segon testimoni, Pedro de Arana, afirma com Méndez la noble nissaga de Colom: nova contradicció a la tesi genovesa i nou vot favorable a allò que el descobridor va sostenir sempre: això és, que era noble. Quant a la seva pàtria, Arana diu, com esquivant la qüestió: "He sentit a dir que era genovès, per bé que jo no sàpiga on va néixer".

En fi, el terç testimoni, Rodrigo Barreda, declara que sempre "ha sentit a dir que era de la senyoria de Gènova, de la ciutat de Savona". I es fa constar a l'expedient que ho havia sentit a dir "a tots els genovesos que

havia conegut el testimoni, i eren nombrosos". Però Barreda, com els altres dos testimonis, afirma la noblesa de Colom, i desfà així, com ells, l'afirmació o insinuació de genovisme. Per altra banda, els genovesos esmentats podien no fer sinó repetir l'opinió dels propaladors de l'origen genovès de Colom, especialment la del bisbe Giustiniani.

Les declaracions d'aquests tres testimonis no apareixen, doncs, als nostres ulls amb una suficient solidesa perquè poguem atorgar-los la valor de prova que se'ls ha volgut adjudicar. Això establert, hem de declarar que ens sembla desviada l'argumentació del senyor Ulloa quan raona en aquesta forma: "Cap dels tres testimonis no ha nomenat el pare de don Cristòfor. I, violant els estatuts de l'ordre, cap asserció no és feta sobre ell, sobre el pare. Per què? La Virreina, no tenia dades sobre l'avi del seu espòs? I si en tenia, volia amagar-les?" I ens sembla desviada l'argumentació, perquè el silenci dels testimonis respecte al besavi de Didac Colom, fill de donya Maria Alvarez de Toledo—anomenada la Virreina—tant pot ésser un argument en favor de la tesi catalana com de la tesi genovesa, i més aviat en favor d'aquesta. Si es tractava d'un besavi català, la mare de Didac Colom, que podia saber-ne alguna cosa, tenia interès que no se'n parlés; i si es tractava d'un besavi genovès, si es tractava del llaner Domenico Colombo, tenia també un evident interès que fos deixat de banda, perquè la prova de noblesa hauria fallat.

* * *

I amb això arribem al final de la nostra tasca.

Hem cregut d'utilitat la presentació d'un resum de les *Noves proves de la catalanitat de Colom*, amb especial referència a tot allò que ens hi sembla més ben enfocat i més sòlidament bastit. De vegades, el senyor Ulloa, a l'escalf del seu entusiasme i de la seva convicció, acumula arguments, forçant les deduccions, i arribant a donar a certes hipòtesis la valor de cosa provada. Això és molt excepcional, sens dubte. Però això pot perjudicar la seva tesi, tan hostilment assetjada pels seus adversaris. F. Valls i Taberner s'hi refereix segurament en el prefaci a les *Noves proves*, quan, després de declarar que alguns dels arguments del senyor Ulloa, donen a la tesi catalana un més gran valor lògic i alguns indicis més estima-

bles que els de la tesi genovesa tradicional, afirma: "Sincerament també he de declarar, en canvi, que altres raonaments del senyor Ulloa en pro de la seva opinió no em sembla que puguin donar-li el reforç que ell els atribueix".

Ens consta, per altra banda, que, malgrat l'èxit obtingut, el propi senyor Ulloa no està completament satisfet del seu llibre, que l'ha refet de cap i de nou, i que hi ha aportat encara moltes dades d'importància. El llibre que n'ha resultat sortirà aviat a la llum, tenim entès. No cal dir com aquest daler de perfeccionament honora el senyor Ulloa i dóna confiança a tots els qui, com nosaltres, segueixen, amb el màxim interès, els seus estudis sobre la catalanitat de Colom.

FERRAN SOLDEVILA

Els estudis històrics i arqueològics a Catalunya durant el primer quart del segle XXe *

Conferència llegida en la Biblioteca Nacional de Madrid el dia 5 de
desembre de 1927, amb ocasió de l'Exposició del Llibre Català

EN tenir l'honor d'adreçar-vos la paraula sento la satisfacció d'assumir en aquests instants la representació del modern moviment cultural de Catalunya. Confesso que em seria molt difícil d'assolir una alta representació que em satisfés més íntimament que aquesta i que m'afalagués més; car cap representació no pot ésser més preada que la que coincideix amb els afectes cars i amb els entusiasmes cordials de qui, jatsia per uns breus moments, té la sort de veure-se'n investit. Per tant, en acceptar amb sincer agraïment la deferent invitació de la *Gaceta Literaria*, de venir a parlar-vos en nom de la intel·lectualitat del meu país, la justificada temença meua d'ésser mancat de condicions per acceptar-la, ha estat vençuda pel sentiment de complaença i fins de vanaglòria que, per considerar-lo legítim, espero que em voldreu perdonar.

L'activitat que en l'esfera dels estudis històrics i arqueològics ha vingut desplegant la Catalunya contemporània, és una continuació i un desdoblament progressiu de l'obra realitzada per l'escola històrica catalana del segle XIX. Nascuda a l'escalf del Romanticisme, aquesta escola inicià l'empresa d'una rehabilitació, no pas merament erudita, sinó viva, del passat

* Traducció del text original, inèdit.

de Catalunya; divulgà el seu coneixement i inculcà el seu amor a la massa popular; i pronuncià, en molts d'aspectes, la primera paraula, tant en ço que es refereix als mètodes d'investigació històrica com en determinades modalitats de la història literària i dels estudis arqueològics, i això no solament en relació als territoris catalans, sinó també als altres països hispànics. Els noms de Pròsper de Bofarull, de Milà i Fontanals, de Piferrer i d'Aguiló (per a esmentar solament alguns dels més eminents), no poden ésser oblidats mai més; perquè ells assenyalaren el camí a seguir i foren mestres exemplars, tant en l'amor concret i positiu a les manifestacions de l'espiritualitat de Catalunya, com en els sentiments d'austeritat científica i de probitat intel·lectual.

Amb uns orientadors d'aquesta mena i amb la virtualitat de llurs excel·lents i segurs ensenyaments, no podien arribar a constituir cap perill efectiu (per bé que a certs moments representessin una pertorbació temporal) les desviacions incidentals del sentimentalisme, fogós i difús ensems, dels qui mancats de serenitat haurien confiat més a la declamació efectista que no pas a una tasca seriosa, constant i abnegada, el triomf, si més no moral, o almenys llunyà, d'una causa de reivindicació justa i nobilíssima.

Sortosament, un grup d'homes selectes, mig polítics i mig erudits, que sabien agermanar el sentiment viu de la catalanitat tradicional amb noves ànsies de modernitat i d'universalitat, i que no s'acontentaven tan sols amb expansions líriques i amb entreteniments de mera erudició, sinó que sentien impulsos decidits d'intervenció, aquest grup d'homes, a començaments del segle i recolzant-se en un moviment d'opinió, assolí apoderar-se del govern de les corporacions locals barcelonines i sabé no solament orientar assenyadament la nova correntia popular, sinó que amb una visió integral de la vida i de les necessitats del país (i mitjançant la coordinació de les activitats dels seus diversos organismes públics guiats vers una direcció espiritual única), treballà per accelerar-ne el progrés en totes les seves manifestacions i encoratjà especialment el moviment cultural donant-li una major elevació, augmentant considerablement la seva extensió i eficàcia, dotant-lo dels mitjans adequats i generalitzant els mètodes rigorosos del treball científic.

Aquesta força renovadora, d'on deriva, gairebé sense excepció, i més o menys directament, tota la modalitat noucentista de la cultura catalana, influí fins i tot en institucions que dataven d'una època anterior, les quals, segons llur caràcter i sensibilitat col·lectiva, se n'aprofitaren en major o menor grau.

Una venerable institució literària, de la que havien format part tots els grans representants del moviment històric-arqueològic de Catalunya en la segona meitat del segle XIX i que només per això ja ens hauria de merèixer veritable simpatia, la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, assoleix, precisament en començar la present centúria, nous impulsos d'activitat: augmenta les seves publicacions ordinàries amb l'edició d'un Butlletí, afegeix nous volums a la sèrie de les seves *Memòries* i, amb la impressió dels discursos llegits en les successives recepcions acadèmiques, enriqueix la bibliografia històrica catalana. Si volguéssim personalitzar hauríem de dir que aquesta renovada vitalitat fou deguda sobretot a la tasca entusiasta i copiosa de dos acadèmics que aleshores feia poc que havien ingressat: Joaquim Miret i Sans i Francesc Carreres i Candi. A ells es degué, també, la celebració a Barcelona del primer Congrés d'història de la Corona d'Aragó, en relació molt directa amb l'Acadèmia; i a aquest Congrés en seguiren d'altres.

És cosa curiosa de remarcar que ni la llarga amistat i convivència corporativa ni les diverses iniciatives conjuntes d'aquells dos acadèmics no assoliren reduir, tanmateix, d'una faiso apreciable, les diferències d'orientació i de mètode de llurs treballs respectius. L'impuls que generalment guiava Miret en escollir i desenrotllar els temes dels seus principals estudis i monografies, no era pas un limitat i encongit esperit localista, sinó un ample sentit històric, que el menava a relacionar els problemes i els fets del nostre passat amb els dels altres països d'Europa amb els quals tinguérem major relació. El seu coneixement de la bibliografia històrica estrangera (francesa i italiana, principalment), la seva relació personal amb diversos erudits eminents, els seus viatges i les seves recerques, no sols en els arxius nostrats, sinó també en importants biblioteques de fora de Catalunya, tot això contribuï a donar gairebé sempre a la seva producció un to més elevat i un interès més general que el que podien presentar certes

publicacions històriques fetes amb més lleugeresa i més desordenadament i fins i tot, a vegades, amb un esperit casolà o tractant temes realment massa nimis.

Mitjançant el nomenament de socis corresponents, l'Acadèmia establí relacions més nominals i honorífiques que efectives, amb la majoria dels historiadors comarcals i locals de Catalunya. En aquesta època cal assenyalar, entre aquests, el bibliotecari de Lleida, Enric Arderiu, que es distingí no sols per la seva major preparació, sinó també pel seu selecte esperit; Morera continuà a Tarragona els seus treballs històrics; i el succeïren, després, amb un esperit nou, els reverends Jaume Bofarull i Sanç Capdevila; aquest darrer ha estat l'organitzador de l'Arxiu Arxidiocesà sota la protecció del Cardenal-Arquebisbe, l'Emm. Dr. Vidal i Barraquer. La continuació de l'episcopologi de Vic per Lluís B. Nadal i la sèrie de *Notes històriques del bisbat de Barcelona* de Mossèn Mas, corresponen pròpiament a la història comarcal vista en el seu aspecte eclesiàstic. Del grup d'historiadors de Girona que en la segona meitat del segle XIX i a l'entorn de l'Associació literària d'aquella ciutat havia tingut tanta d'importància, només en romanien, supervivents (Botet se n'havia vingut a viure a Barcelona), el banquer Montsalvatge, els volums del qual, *Noticias históricas del condado de Besalú*, si són d'agrair per la bona voluntat que representen i per la quantitat de dades que contenen, no poden merèixer elogis incondicionals.

L'Acadèmia era i ha seguit essent un cenacle la tasca principal del qual consisteix en la presentació de treballs individuals per a ésser llegits en les seves sessions i solemnitats i en la celebració de concursos; tret de comptades excepcions, però, no ha tingut contacte directe i constant amb la generalitat de la massa social ni, al meu juí, una receptivitat prou ràpida respecte orientacions i corrents que, en diversos sentits, implicaven una novetat. Un esperit potser massa extremadament conservador, un sentiment de recel, propens a l'isolament, li han entorpit, al meu entendre, la trajectòria evolutiva a la qual no poden renunciar les institucions vives.

Entre les entitats culturals, la fundació de les quals és anterior a aquest segle, la que més s'ha distingit, potser, per la seva influència i simpatia popular, és el Centre Excursionista de Catalunya, que d'una faisó cons-

tant (sense altra interrupció que la que sofri en 1909, quan un governador, que ja és mort, la clausurà per creure, equivocadament, que es tractava d'una entitat àcrata o cosa semblant), ha vingut aplicant la seva tasca assídua, discreta i amorosa, a l'exploració geogràfica del país, a la descoberta dels seus paisatges més bells, a la recerca de les seves riqueses geològiques, a l'inventari i a la defensa dels seus tresors arqueològics i històrics, a la recollecció de les seves llegendes i cançons tradicionals, a la construcció de refugis de muntanya per als alpinistes, a l'encoratjament de l'excursionisme, dels viatges i dels esports nobles, i, en fi, a la difusió general de la cultura mitjançant exposicions i variades i sovintejades conferències, gairebé sempre il·lustrades amb projeccions gràfiques.

Entre les publicacions del Centre cal esmentar, per la seva importància, el *Butlletí* mensual.

També és interessant la col·lecció de guies-itineraris del *Pireneu Català*, de Cèsar August Torres, que en certa manera pot considerar-se com una de les obres del Centre Excursionista, ja que el seu autor fou durant molts d'anys no sols el President, sinó l'ànima veritable d'aquella entitat. Les guies de Torres, relatives a les comarques de les dues vessants del Pireneu en la seva regió catalana oriental, tingueren un bon *pendant* en ço que a la comarca aranesa es refereix, en la guia de la Vall d'Aran publicada per un altre soci benemèrit del Centre Excursionista, l'enginyer Juli Soler i Santaló (1906).

Si comparem aquestes publicacions amb la voluminosa *Geografia general de Catalunya* dirigida per Carreres i Candi, el resultat no serà pas desfavorable per a les primeres. Cert és que la *Geografia general de Catalunya*¹ presenta l'avantatge d'abastar en tot el seu conjunt el territori del Principat. Però, ultra que la divisió de l'obra té per base fonamental, en contra de la raó geogràfica, un artificiós fraccionament que ens repugna per tal com representa l'esmicolament de la unitat viva del territori i la destrucció de les comarques naturals, els articles referents a cada una de les localitats (tret de quelques excepcions) no superen gaires vegades les que ja consignà Madoz en el seu *Diccionario geográfico*, encara avui dig-

¹ Constituïda per sis grans volums i completada per cinc d'altres relatius al regne de València.

ne d'estima ². La moderna geografia de Catalunya serà, si a Déu plau, l'obra de Pau Vila i de l'escola que ha iniciat amb les seves conferències geogràfiques del Centre Excursionista.

Afegiré, encara, respecte a aquesta entitat, que compta amb un notable arxiu fotogràfic de paisatges i monuments i amb una biblioteca especialitzada molt estimable.

Com a biblioteca moderna de caràcter general que pogués ésser profitosa als estudiosos de les disciplines històriques, a Barcelona, abans de la fundació de la Biblioteca de Catalunya, només existia en realitat la de l'Ateneu Barcelonès. La Biblioteca Universitària, constituïda fonamentalment pel conjunt d'obres manuscrites o impreses procedents dels fons monàstics que es pogueren salvar de la destrucció o de la dispersió ocasionades per la crema dels convents i per la desamortització eclesiàstica (sense que aquests llibres, però, estiguessin destinats a gaudir d'una indemnitat anàloga respecte d'altres perills i malures ulteriors), i dotada, per altra part, exiguament, per a l'adquisició de noves obres, ha pogut servir més que per altra cosa, per la consulta de còdexs i d'edicions rares.

Sense la Biblioteca de l'Ateneu, gairebé cap de les obres capitals de la bibliografia històrica moderna i, no cal dir-ho, cap de les més importants revistes franceses d'erudició no haurien pogut ésser, aleshores, fàcilment asequibles als estudiosos. El servei que a l'erudició catalana ha prestat i segueix prestant aquesta Biblioteca, és incalculable; així i tot, de quants de llibres fonamentals, de quantes de col·leccions i repertoris indispensables hom mancava aleshores!

En considerar com estaven mancats en aquella època els nostres historiadors de l'utilatge necessari per a la labor científica, podrem comprendre, molt més bé que per l'examen objectiu de la producció de la majoria d'ells, el mèrit que llurs treballs representen. Aquests treballs, generalment, eren molt nodrits de dades documentals (en fi de comptes, l'existència de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, encara que no prou explorat, pot donar-ne una de les primeres raons), però els mancava gairebé sempre la necessària

² Això no vol dir que la *Geografia general de Catalunya*, així com la *Geografia general del reino de Valencia* deixin de tenir interès i utilitat en moltes de les seves pàgines i fins en seccions senceres, tant en els seus volums generals com en els especials de cada circumscripció; la major o menor competència i escrupolositat dels diversos col·laboradors, llurs diferències de mètode i de sensibilitat, contribueixen a matisar distintament les diverses parts d'aquesta obra, de valor molt desigual.

fusió entre els materials aportats per la investigació arxivística, les notícies ja consignades en la literatura existent sobre la matèria respectiva i la concepció personal del tema.

Aquest defecte era degut no solament a la manca de mitjans de treball suficients, sinó també a la falta d'iniciació en els mètodes moderns. Les necessitats urgents de la cultura reclamaven, doncs, la creació de nous centres d'estudi. Car és necessari reconèixer que eren i han estat escasses, des del punt de mira de llur acció col·lectiva, la participació i la influència del primer organisme oficial d'ensenyament superior de Barcelona en el moviment dels estudis històrics a Catalunya durant el present segle. Em sembla inexcusable de consignar aquest fet, ben poc satisfactori pels qui, tot i els molts i greus defectes de la Universitat actual, no sabriem desinteressar-nos de la seva vida ni podem deixar de sentir per ella l'afecte de qui li deu, malgrat tot, una part estimable de la seva formació intel·lectual. És cert, però, que sortosament, la influència que en el progrés de la cultura històrica han tingut els ensenyaments individuals dels millors professors de la Facultat de la Filosofia i Lletres, no ha estat minsa; i cal esmentar, també, l'organització de l'Arxiu d'Etnografia i Folklore del professor Carreres i Artau, les publicacions fetes per l'esmentada Facultat i les que, recentment, amb relació a la història jurídica, ha emprès en la Facultat de Dret el professor Galo Sánchez; per bé que en tot això no sigui possible d'ocultar el seu caràcter més aviat reflex del moviment cultural extrauniversitari.

A les primeries de l'any 1902 es celebrà a Barcelona el primer Congrés universitari català, en el curs del qual, entre cert nombre de coses pintoresques que s'hi digueren i s'hi proposaren, es prengué el venturós acord (l'únic, entre tots els altres, que assolí una real viabilitat) d'establir càtedres lliures de Dret civil català, d'Història de Catalunya i de Literatura catalana, prosseguint d'aquesta faisó un lloable intent poc abans assajat des del Rectorat de la Universitat per Duran i Bas. A conseqüència d'aquesta encertada decisió, fou fundada aquell mateix any una entitat anomenada "Estudis Universitaris Catalans", l'objecte essencial de la qual era suplir, en ço que als estudis més directament relacionats amb l'espiritualitat i els interessos de Catalunya es refereix, les omissions o pretericions de l'orga-

nització docent superior i fomentar un ensenyament viu, vinculant-lo al sentiment essencial del renaixement de la cultura pròpia.

La naixent institució no es proposava pas situar-se enfront de la Universitat oficial; es proposava només complementar-la en ço que es refereix als estudis del país. Els Estudis Universitaris desitjaren instaurar llurs càtedres en la mateixa Universitat i a aquest fi adreçaren al Ministeri l'oportuna sol·licitud; però la resposta no fou satisfactòria, car prohibia que les explicacions fossin donades en la llengua vernàcula. Aquesta, doncs, aleshores, ni tractant-se de càtedres lliures, no pogué ésser admesa a la Universitat de Barcelona, on hom havia donat cursos i conferències en idiomes estrangers i fins en esperanto.

La nova organització docent hagué d'acollir-se, en aquell moment, a l'hospitalitat de l'Ateneu Barcelonès, el qual, amb aquest, afegí un servei més als molts que ja havia prestat a la cultura.

Al cap de pocs mesos d'ésser constituïda l'entitat, inauguraren els Estudis Universitaris llurs ensenyaments de Dret civil català i d'Història de Catalunya, que assoliren un èxit força satisfactori. Aviat, en 1904, fou instaurada també la càtedra de Literatura catalana, encarregada al professor Rubió i Lluch; i aquesta càtedra, que superà totes les altres en èxit i eficàcia pedagògica, arribà a formar, sota la direcció ininterrompuda de l'esmentat professor, una escola d'investigació històrica que ja ha donat els seus fruits.

Recordo sempre amb emoció les doctes i suggestives lliçons del professor Rubió i Lluch, deixeble i successor de Milà en la càtedra oficial i digne continuador, així mateix, dels seus treballs d'història literària, i amic fraternal i condeixeble d'aquell extraordinari ingeni que fou Menéndez i Pelayo. Rubió, després d'inculcar-nos la veneració a mestres tan egregis com aquells, ens inicià, als que fórem els seus alumnes, en els mètodes del treball científic, ens orientà en l'estudi i tractà d'avesar-nos a l'observança d'una disciplina mental; procurà de desvetllar en nosaltres el sentit d'iniciativa i investigació, d'elevat el nostre esperit i donar-li amplexos horitzons.

A la merescuda glòria que a aquest il·lustre invàlid de la ciència reporten les belles monografies que a desgrat de la seva gairebé total ceguera no deixa de produir, cal afegir les que indubtablement li corresponen per l'admirable eficàcia del seu apostolat docent. El seu prestigi com historia-

dor de les gestes dels nostres almogàvars i com a sistematitzador de la nostra història literària, ha estat ja universalment reconegut; això li ha valgut, entre altres distincions, el doctorat *honoris causa* que li atorgà la Universitat d'Hamburg.

Ultra llurs ensenyaments permanents, els Estudis Universitaris organitzaren també circumstancialment sèries de conferències, instituïren càtedres temporals referents a diverses matèries, entre les quals he d'esmentar d'una manera especial les lliçons del mestre Pedrell sobre història musical i ètnica de la cançó popular, i la classe d'Història de l'Art català, que després d'ésser prologada en la tardor de 1905 amb una dissertació de l'eminent bisbe de Vic, doctor Torres i Bages (de santa memòria), fou confiada durant tres anys a un arqueòleg de tants de prestigis com Josep Puig i Cadafalch, el qual desenvolupà un estudi d'Història de l'Arquitectura catalana que fou seguit amb molt d'interès per un nucli nombrós d'alumnes i d'oients diversos.

Aleshores començà realment a ésser divulgada l'obra científica d'aquest eminent arqueòleg, que amb els seus treballs sobre l'arquitectura romànica a Catalunya tanta ressonància ha assolit, més tard, en els principals centres d'estudi. El gran mèrit de Puig i Cadafalch consisteix, no solament a haver afegit gran nombre de monuments inèdits als que ja eren més o menys coneguts, sinó en què ha sabut lligar-los i relacionar-los els uns als altres, i tot aplicant-los el seu mètode precís i rigorós, els ha classificat i ens els presenta plens d'interès. Gràcies a ell ha estat possible de seguir per primera vegada el procés, dintre de Catalunya, dels grans corrents d'art d'Europa i de veure les influències que ha rebut i que ha exercit l'arquitectura romànica catalana. No ha circumscrit, però, a Catalunya el camp d'acció dels seus interessants estudis, sinó que ha examinat els fenòmens històrics i artístics paral·lels d'altres països en els segles IX i XI, ha assenyalat l'extensió de l'àrea geogràfica del primer art romànic i n'ha fixat la cronologia. Les seves opinions sobre aquesta matèria (les quals li han obert les portes de l'Institut de França) han estat per ell mateix exposades amb èxit a París i a Harvard, i la Universitat de Freiburg les ha premiades també conferint-li el doctorat *honoris causa*.

En els Estudis Universitaris i en la mateixa càtedra d'Història de l'Art, l'eminent conservador del Museu episcopal de Vic, Mossèn Josep Gudiol,

explicà, en 1912, una sèrie de lliçons sobre Història de la Pintura catalana; i en els cursos de 1915-16 i següent, el professor Bosch i Gimpera, la reputació del qual ha arribat ja a ésser universal, ocupà la càtedra d'Arqueologia catalana, consagrada especialment a la Prehistòria i primitives colonitzacions.

Des de 1907, els Estudis Universitaris Catalans publicaren una revista. La seva aparició correspongué cronològicament amb el termini d'una publicació excel·lent dedicada a estudis de bibliografia i història literària. Em refereixo a la *Revista de Bibliografia Catalana* dirigida per Jaume Massó i Torrents (una de les nostres figures més il·lustres en el camp de la història literària), i editada per la impremta i llibreria "L'Avenç", de la qual l'il·lustre erudit era un dels fundadors ³.

En els seus millors temps, "L'Avenç", empresa editorial, contribuï, amb un caràcter de modernitat i d'uropeisme, a impulsar el progrés de la cultura catalana. Entre moltes altres coses, cal agrair a "L'Avenç" l'edició de *Los Cuatrocentistas Catalanes*, de Salvador Sanpere i Miquel, obra que, a desgrat de les moltes rectificacions que necessita, fou molt remarcable, per tal com féu conèixer la importància de la pintura medieval a Catalunya i revelà l'existència d'un art propi i diferencialment típic ⁴.

Pel que a la història artística es refereix i fins pel que ateny a la història social, l'obra editorial de "L'Avenç" no deixà d'ésser en certa manera continuada després d'haver desaparegut aquella empresa; la llibreria antiquària de Salvador Babra s'encarregà de publicar dos volums dedicats als pintors trecentistes catalans i altres obres.

"L'Avenç", per altra part, tingué la representació a Barcelona de la *Biblioteca Hispànica* publicada sota els auspicis de la "Hispanic Society", on foren editats per Massó i Torrents i l'erudit valencià Roc Chabàs diversos textos literaris antics.

En aquella mateixa època d'altres empreses editorials, determinades entitats i alguns particulars, donaren també gran impuls a la publicació de textos inèdits o poc assequibles a causa de la raresa dels exemplars con-

³ Els set volums d'aquesta revista (corresponents als anys 1901-1907) constitueixen un preat registre de la producció intel·lectual d'aquell període i contenen també catàlegs de còdexs i d'impressions antigues, estudis de literatura medieval, etc.

⁴ "L'Avenç" publicà, també, del mateix Sanpere i Miquel, un copios volum dedicat a historiar el darrer període de la guerra de successió, intitulat: *Fin de la Nación Catalana*.

servats de llurs primitives impressions: així, la "Societat Catalana de Bibliòfils" imprimí el *Cançonier dels comtes d'Urgell* i altres obres originals o en antigues versions; aleshores aparegueren també els diversos fascicles que constitueixen el *Recull de textos catalans antics*; pel mateix temps, el conegut bibliòfil barceloní Ramon Miquel i Planes inicià la sèrie de volums que, sota el títol de *Nova Bibliotheca Catalana*, venia a ésser una continuació de la que anys enrera havia publicat l'insigne Marian Aguiló; i pels mateixos temps, continuant i perfeccionant el projecte poc abans iniciat per Jeroni Rosselló, la comissió editora lul·liana dirigida aleshores pel malaguanyat Obrador i Bennassar, empenia la publicació de les obres de Ramon Llull en llur text original, collecció que, continuada més tard per Salvador Galmès, arriba ja avui al tom catorzè dels trenta i tants que hom calculà per a abastar el conjunt de la producció en llengua vernàcula del gran polígraf mallorquí.

Totes aquestes edicions d'antics textos literaris ⁵ solen distingir-se, generalment, per llur excel·lent presentació tipogràfica, superior, a vegades, en perfecció al sistema seguit per la fixació crítica del text quan això havia estat un problema del qual l'editor s'hagués preocupat, car algunes d'aquestes edicions anaven més adreçades al bibliòfil i al curiós que no pas a l'erudit.

El fet de més gran transcendència en el terreny dels estudis històrics i arqueològics i en general en el de tota la ciència catalana fou l'organització del gran conjunt de fundacions culturals realitzada per un eminent home públic, baró exemplar i sense tara, que dirigí amb tant d'encert i eficàcia com desinterès i abnegació la vida política catalana. Ja haureu comprès que em refereixo a Enric Prat de la Riba, el nom del qual no sé pronunciar sense una pregonera veneració i una cordial enyorança. De les institucions creades per ell he d'esmentar aquí d'una faiso especial l'Institut d'Estudis Catalans i la Biblioteca de Catalunya.

La funció principal assignada a l'Institut fou la superior investigació científica de tots els elements de la cultura catalana. Prat de la Riba, que

⁵ Cal afegir-n'hi encara d'altres: les de Bulbena i Tusell; la sèrie d'*Històries d'altre temps*, de Miquel i Planes; la publicació d'una antiga traducció catalana de l'Evangeli, deguda a Mossèn Gudiol; la reproducció que féu Lambert Mata de la versió catalana de la *Càrcel de Amor*, de Diego de San Pedro, i la que de les *Sentències cathòliques*, de Jaume Ferrer, ha fet la "Fundació Concepció Rabell i Cibils, Vda. Romaguera".

unia a una privilegiada mentalitat un admirable esperit organitzador i que havia assolit una veritable formació científica, tendí a coordinar esforços, a articular els estudis, a estructurar la cultura catalana superior (l'única en què aleshores li era permès d'intervenir amb eficàcia), procurant-li una estabilitat i una regularització sobre la base de la professionalitat, de la normal distribució de tasques i del sentit de col·laboració. A més, Prat, que també posseïa el do rar de conèixer els homes i d'escollir per col·laboradors (de la categoria que fossin), no pas els rastres aduldors, sinó els que ell creia més capacitats, tingué l'encert de descobrir, encoratjar i encarrilar vocacions; estimulava a l'ensem l'adopció dels mètodes millors, desitjós sempre de perfecció; i procurava facilitar tots els mitjans que són indispensables per una tasca rigurosament científica.

Els noms dels membres fundadors de l'Institut elegits per Prat de la Riba en constituir el primer nucli d'aquesta corporació, no podien ésser més ben triats: Miquel dels S. Oliver, Joaquim Miret i Sans, Guillem M.ª de Brocà, Antoni Rubió i Lluch, Josep Puig i Cadafalch, Jaume Massó i Torrents, Pere Coromines i Josep Pijoan. Aquests noms venien a representar un sentit de disciplina i de mètode, en un ambient en el qual, durant algun temps, havia trobat terreny abonat un diletantisme sempre generós i ben intencionat, però mal informat i de poca elevació; ells havien de desenrotllar una activitat precisa i organitzada i havien de cloure un període d'improvisació en el qual la incoherència espiritual del moment agitat en què es troben en formació nous estats de consciència col·lectiva i l'exaltat verbalisme, més protestatari que constructiu, propi de l'ebullició d'ideals que encara no han arribat a concretar-se en una orientació positiva, havien produït massa vegades llibres i opuscles que, a desgrat de llurs pretensions, es caracteritzaven més per llur entusiasme que per llur profunditat.

Al primer grup històrico-arqueològic de l'Institut, hom agregà més endavant (1911) altres dues seccions: la Filològica i la de Ciències. En crear, dintre l'organització general de l'Institut aquests nous centres d'estudi, Prat de la Riba completà la seva concepció d'aquell organisme. L'èxit de la primitiva institució facilità aquesta segona etapa de fundació. Més endavant, com dependències o filials, es formaren o s'agruparen al seu entorn

diverses oficines i entitats que feren més complexa encara la seva vida i la seva constitució general.

Naturalment, allò que aquí ens interessa (en relació amb el tema d'aquesta conferència) és la secció històrico-arqueològica, amb les seves grans publicacions, la seva participació en la formació originària de la Biblioteca de Catalunya, les seves oficines de recerques arqueològiques i de conservació i catalogació de monuments, la seva actuació en favor de la protecció i ordenació dels arxius, les seves missions d'exploració i inventari dels antics fons bibliogràfics, les seves excavacions en diverses estacions prehistòriques i en poblats ibèrics, el seu laboratori de reconstitució de la ceràmica antiga, les seves subvencions per a estudis especials, etc. Els magnífics *Anuaris* que ha publicat, no solament contenen importants monografies, sinó que registren, encara, en una crònica detallada, els avenços i les noves aportacions de l'activitat històrica i arqueològica referents al país. L'esplèndida obra de Puig i Cadafalch sobre *L'Arquitectura romànica a Catalunya*, ha estat editada per aquesta Secció de l'Institut, així com el riquíssim diplomatarí de cultura medieval format per Rubió i Lluch; les monografies sobre antics itineraris reials fetes per Miret i Sans i Girona i Llagostera; la publicació de diverses i molt notables pintures murals deguda al gran historiador de l'art, Josep Pijoan; edicions de textos històrics i literaris; i l'important llibre en tres volums *Les monedes catalanes*, del competent numismàtic Joaquim Botet i Sisó, un dels erudits que ja en el període anterior es distingiren més per la seva sèria preparació, el seu bon mètode i el seu perfecte sentit crític.

No podem deixar d'examinar tampoc, però, alguns aspectes de l'activitat desplegada per les altres seccions de l'Institut quan tenen relació amb els estudis històrics. Així veiem que, entre les publicacions que la Secció Filològica porta realitzades, hi ha edicions de textos literaris, transcripció d'antics documents en llengua vulgar, estudis de filologia romànica, l'epistolari de Milà i Fontanals, etc. Les seves oficines lexicogràfiques, que han vingut preparant la redacció de diversos diccionaris de l'idioma català, han publicat, després d'ordenar-lo i de revisar-lo acuradament, el *Diccionari Aguiló*, col·lecció de materials lexicogràfics que aquell il·lustre erudit, del qual hom ha dit amb raó que sabé descobrir el punt de confluència entre la

tradició oral i la tradició escrita de l'idioma català, havia format a base, principalment, de la consulta d'antigues obres literàries i històriques. De la Secció de Ciències he d'esmentar-ne aquí els *Arxius*, on s'han publicat estudis d'interès sobre temes d'història filosòfica; i pel mateix motiu he d'esmentar també l'edició del llibre del professor Forster Watson, referent a les relacions entre Joan Lluís Vives i l'Anglaterra i l'*Anuari* de la "Societat catalana de Filosofia" ⁶, entitat filial de l'esmentada Secció.

En el funcionament general de l'Institut es destaquen encara l'intercanvi de publicacions amb els principals centres culturals i societats científiques del món i la sèrie de concursos que ha vingut celebrant des de 1915 i en els quals hi ha hagut premis per a estudis d'arqueologia, d'història, de literatura i de dret.

D'aquesta faisó, sota l'efectiva i generosa protecció de la Diputació (i després de la Mancomunitat), així com de l'Ajuntament de Barcelona (parlo, naturalment, en pretèrit) i afavorit, així mateix, per la lliberalitat de diverses entitats i particulars, l'Institut ha desenrotllat, d'una manera orgànica, la seva vasta i fecunda activitat.

Com ja es pot veure per les indicacions que acabo de fer, no era, doncs, l'Institut una Acadèmia en l'accepció més corrent de la paraula, sinó més aviat un centre de treball constituït per un grup reduït d'homes agermanats per una comunitat d'ideal en un sentit d'investigació científica. De bell antuvi, naturalment, aquests homes es trobaren davant del problema a què he fet al·lusió adés: la manca de l'utilatge indispensable. Una de llurs primeres preocupacions fou forçosament la de procurar-se els llibres més indispensables per tal de prosseguir llurs estudis. Per altra part, aquells homes tampoc no podien contemplar impassibles l'emigració de documents i manuscrits antics, base del coneixement d'aquell passat l'estudi del qual els era confiat. Així fou com es formà un nucli bibliogràfic inicial que, més tard, responent cada dia a majors necessitats, anà ampliant-se i ha anat creixent afavorit també amb importants donatius de corporacions i particulars, fins a convertir-se en l'actual Biblioteca de Catalunya, que té un caràcter

⁶ Derivació d'aquesta, per bé que en la direcció d'una escola filosòfica determinada, ha estat la revista *Criterion*, on s'han publicat interessants estudis i notes d'història de la Filosofia.

general i comprèn obres de totes les branques del saber humà. A l'èxit d'aquesta Biblioteca hi contribuï la venturosa elecció del seu director, Jordi Rubió i Balaguer, bibliotecari sumament culte, intel·ligent i actiu, que en l'organització i el règim d'aquest gran establiment ha provat amb escreix la seva capacitat extraordinària i les seves qualitats excepcionals.

La Biblioteca ha realitzat publicacions molt estimables, entre altres el *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, en els nou volums del qual trobem consignades tantes i curioses notícies de bibliografia, de paleografia i d'història literària; el *Catàleg de la Col·lecció cervàntica Bonsoms*, que conté una detallada descripció del valuós conjunt d'obres cervàntiques que l'illustre bibliòfil Isidre Bonsoms llegà generosament a la Biblioteca de Catalunya; diversos estudis de bibliografia lulliana i d'altres de bibliografia musical. Hom hauria d'afegir, a aquests darrers, el *Catàleg de la Biblioteca musical de la Diputació de Barcelona*, format per l'eminent mestre Felip Pedrell i publicat en 1909 per la susdita corporació provincial.

Si la Diputació de Barcelona de primer i més tard la Mancomunitat de Catalunya havien contribuït amb tant d'amor i d'una faiso tan encertada a fomentar els estudis històrics i arqueològics, l'Ajuntament de la ciutat comtal no demostrava pas tenir-hi menys interès. No solament contribuï l'Ajuntament amb el seu alt patronatge i la seva cooperació econòmica al sosteniment de l'Institut d'Estudis Catalans i de la Biblioteca de Catalunya, sinó que amb una lloable generositat atengué la instal·lació generosa i l'adequat servei de l'Arxiu Històric municipal, enriquit també per notables donatius de benemèrits patricis tals com Eduard Toda i Agustí Massana, i per al qual l'Ajuntament adquirí la casa anomenada de l'Ardiaca; ultra això, creà una oficina d'investigacions i de publicacions històriques, la qual edità diversos estudis; prosseguí la impressió, començada en 1892, del *Dietari de l'antich Consell Barceloní* (o *Manual de novells ardits*); donà també a l'estampa un antic repertori de documents històrics de Barcelona, intítulat *Rúbriques de Bruniquer*; patrocina generosament les investigacions del Dr. Rubió i Lluch sobre la història de l'Orient català; patrocina, també, la monumental obra de *Sigil·lografia Catalana* de Ferran de Sagarra i continuà celebrant els concursos quinquenals del Premi Martorell d'arqueologia, instituït testamentàriament en 1876 mitjan-

çant un llegat a favor de la ciutat del distingit naturalista i arqueòleg barceloní Francesc Martorell i Penya ⁷.

L'Ajuntament de Barcelona encara féu més: instal·là dignament, en un majestuós palau, el Museu Municipal d'Art i Arqueologia que féu créixer d'una faisó considerable amb valuoses adquisicions. En aquest punt no pot deixar d'ésser especialment esmentat el nom de Josep Pijoan, que si en la fundació originària de l'Institut d'Estudis Catalans fou el braç dret de Prat de la Riba i el qui féu possible la realització immediata i fidel del seu projecte, en l'organització del Museu, en la seva orientació i caràcter i en les seves primeres adquisicions d'importància fou qui treballà més i amb més eficàcia; hom no pot passar per alt, tampoc, un altre moment notable del desenrotllament del Museu, representat, sobretot, a més a més d'altres adquisicions notables, per l'ingrés, mentre el dirigí Joaquim Folch i Torres, de les estupendes pintures murals procedents d'esglésies romàniques, que formen una col·lecció de considerable valor per a l'estudi de l'art romànic català. Amb aquesta col·lecció; amb la secció d'art gòtic del mateix Museu; amb els rics dipòsits artístics de diversos museus locals i diocesans, entre els quals es destaca el gran Museu Episcopal de Vic, que sota la protecció dels dos il·lustres i venerables bisbes Morgades (que tingué la iniciativa del Museu) i Torres i Bages, ha creat i desenrotllat amb tanta cura i tan extraordinari amor Mossèn Gudiol; i amb les importants col·leccions artístiques particulars, algunes verament extraordinàries (i aquí només esmentaré, com exemple, les de Lluís Plandiura, Ròmul Bosch, Teresa Amatller i Miquel Mateu), hom ha pogut reunir elements inestimables per al coneixement de l'art català. De totes maneres, encara que siguin molts els objectes de valor artístic conservats en el país, hom no pot deixar de deplorar l'enorme quantitat de riqueses totalment perdudes, així com el nombre massa crescut de les que han emigrat a l'estranger.

Pel que es refereix al Museu de Barcelona ⁸, convindrà encara d'afegir

⁷ En els sis concursos d'aquest important premi, celebrats durant el període de 1902 a 1927, hom ha premiat obres de veritable mèrit de Pierre Paris, Josep Gudiol, Vicents Lampérez i Romea, Josep Puig i Cadafalch, Joaquim Botet i Sisó, Ferran de Sagarra, Lluís Domènech i Muntaner, etc. Un altre premi digne d'esment ha estat instituit pel benemèrit ciutadà Agustí Massana, el qual, en el seu testament de 1919, llegà al municipi la seva interessant biblioteca d'indumentària i d'iconografia i, amb ella, una respectable quantitat per poder premiar cada quatre anys la millor obra referent a aquestes matèries.

⁸ És digne també d'esment la Biblioteca especial d'Art i Arqueologia d'aquest Museu, així com la seva notable col·lecció de gravats, abundosa i ben classificada.

que la Diputació provincial, i, en assolir la seva successió, la Mancomunitat de Catalunya (la col·laboració de les quals amb el municipi barceloní en els afers culturals fou sempre, com ja ho he indicat, cordial i recíproca) cooperaren també al seu progressiu enriquiment, no solament amb subvencions, sinó aportant-hi els objectes trobats en les excavacions que elles patrocinaaven, com les que des de 1904, per iniciativa i sota la superior direcció de Josep Puig i Cadafalch, es feien a Empúries i que tanta transcendència han tingut per l'estudi de la colonització grega a la costa empordanesa, i les que des de 1915 realitzà l'oficina d'investigacions arqueològiques de l'Institut, sota la direcció del professor Bosch i Gimpera.

L'Ajuntament de Barcelona creà també el Museu d'Art modern i fomentà la celebració d'Exposicions artístiques en les qual hom organitzava sales retrospectives dedicades a pintors o escultors significats del segle passat, i hom editava, ensems, monografies referents a llur personalitat i a llur obra.

Aquesta labor tan àmplia, variada i fecunda de les grans institucions culturals fundades per les corporacions públiques catalanes, no solament donà els esplèndids resultats que acabo d'exposar sumàriament i altres molts que indubtablement hauré oblidat, sinó que produí un benefici d'irradiació en suscitar i en determinar amb l'exemple, o si més no en fer possible, l'aparició d'altres entitats i agrupacions, la realització d'iniciatives particulars i fins la labor individual que més isolada podria semblar, però que ja no ha pogut sustreure's a la influència o a la repercussió d'aquelles grans empreses col·lectives, sense les quals no tindrien les altres suficient explicació.

No foren, certament, alienes a aquesta influència ni la constitució i activitat de l'"Associació catalana d'antropologia, etnologia i prehistòria", ni les excavacions que en llurs respectives comarques realitzaren els museus diocesans de Vic i Solsona. Aquest darrer fou organitzat per Mossèn Joan Serra, el qual més tard anà a dirigir, amb molt de zel i competència, les importants excavacions de la fàbrica de Tabacs de Tarragona, les quals, començades de bell entuvi sota la inspecció de l'Institut, han estat continuades, amb no menys èxit, sota la protecció de la Junta Superior d'Antiguitats. L'interès dels resultats d'aquestes excavacions és considerable,

especialment pel que es refereix a la història dels primers segles del Cristianisme a Tarragona.

Hi ha diverses i importants institucions de cultura religiosa que presenten també força interès pel que es refereix als estudis històrics: principalment la gran Abadia benedictina de Montserrat, l'Institut i Biblioteca Balma i la naixent Editorial franciscana. Aquell venerable monestir on es conserva amb tant de fervor el culte a la famosa Moreneta, patrona del Principat, ha tornat a ésser, d'uns quants anys ençà, un notable centre d'estudis. Les seves *Analecta Montserratensia* contenen monografies històriques, notes documentals i indicacions bibliogràfiques sobre litúrgia i altres aspectes interessants de l'antiga vida d'aquell il·lustre cenobi i de la influència que en èpoques distintes tingué ⁹.

No és possible parlar de l'abadia montserratina sense relacionar-hi el gran moviment de restauració litúrgica i de gregorianisme que avui té a Catalunya una vida pròspera i manifestacions variades. Després del primer Congrés d'Art cristià celebrat en 1913, es reuní en 1915 el Congrés litúrgic de Montserrat, un dels resultats del qual fou la constitució, a Barcelona, de la "Societat d'amics de l'art litúrgic". Òrgan d'aquesta societat és ara la revista intitolada *Vida cristiana* ¹⁰, on han estat publicats interessants estudis d'història litúrgica i de la música religiosa, principalment pel P. Gregori Sunyol i per Mossèn Higiní Anglès. El primer d'aquests dos il·lustres musicògrafs, deixeble de l'escola de Solesmes, és autor d'un molt notable tractat de *Paleografia musical*, primer treball de conjunt i únic per ara, sobre tal matèria; en aquesta obra trobem metòdicament exposades totes les qüestions relatives a la paleografia gregoriana, amb la classificació i caracterització de les famílies neumàtiques i la identificació d'algunes notacions poc conegudes. I ja que aquesta obra és la que més amunt ha col·locat en els centres erudits del món el nom del P. Sunyol, deixaré d'especificar d'altres manifestacions de la seva activitat científica que ens ha donat a conèixer, no solament en les publicacions ja esmentades, sinó també en la *Revista Musical Catalana*, editada pel gloriós "Orfeó Català".

⁹ Una altra sèrie, el primer volum de la qual ha vist la llum durant aquest any, és la de *Catalònia monàstica*, que estarà formada per col·leccions diplomàtiques i estudis referents a d'altres antics monestirs catalans.

¹⁰ Iniciada en 1914 com a publicació del Monestir de Montserrat.

Pel que es refereix a Mossèn Anglès, antic deixeble i col·laborador del mestre Pedrell en treballs de bibliografia musical, tampoc m'aturaré en l'enumeració detallada dels remarcables estudis que ha publicat; em concretaré a indicar que fent l'honor degut als seus mèrits, el Conservatori del Liceu de Barcelona ha tingut l'encert de nomenar-lo professor de la càtedra recentment creada de Musicologia i d'Història de la Música, que és la primera que hi ha a Espanya.

Quant a l'Institut i Biblioteca Balmes, les seves *Analecta Sacra Tarraconensia* contenen, al costat d'estudis teològics i morals, treballs d'història i arqueologia cristianes, alguns dels quals mereixen els millors elogis. Per altra banda, aquesta notable institució que compta amb una triada biblioteca de ciències religioses, ha organitzat anualment diverses sèries de conferències; mereixen especial esment les que l'il·lustre jesuïta P. Ignasi Casanoves pronuncià en 1924 sobre el Dr. Josep Finestres, considerat com la figura central de la cultura catalana del segle XVIII ¹¹.

L'Editorial Franciscana va a assolir aviat força relleu en el camp de l'erudició amb la publicació que en aquests moments prepara de les obres completes del gran polígraf català del XIV segle, Francesc Eiximenis. Des de feia temps, però, la revista *Estudis Franciscans*, portaveu del grup selecte d'estudiosos caputxins catalans dirigit per la serena mentalitat de Fra Miquel d'Esplugues, s'havia distingit pel favor amb què acollia en les seves planes articles històrics, sobretot en ço que es relacionaven amb el franciscanisme; i encara cal esmentar les diverses miscel·lànies erudites que per a solemnitzar determinades commemoracions publica aquella comunitat.

Amb el conreu dels estudis d'història eclesiàstica a Catalunya, cal reia-cionar l'obra del docte jesuïta P. Josep M.ª March, *Liber pontificalis prout extat in codice Dertusensi*; i així mateix he de dedicar, en aquest mateix aspecte, una al·lusió a les revistes religioses que, tal com *La Paraula Cristiana*, han publicat no solament treballs de divulgació històrica, sinó àdhuc alguns articles originals basats en la investigació documental.

La cultura catalana superior ha resultat també admirablement propulsada per importants fundacions particulars degudes a les iniciatives gene-

¹¹ Ultra això, l'acurada edició de les obres completes de Balmes, dirigida i anotada també per l'il·lustre jesuïta que acabo d'esmentar, constitueix una important aportació més, no solament per al millor coneixement de la personalitat d'aquell il·lustre filòsof, sinó, també, en general, per a la història del pensament català en el segle XIX.

roses i intel·ligents de dos mecenes egregis: Rafael Patxot i Francesc Cambó. Les institucions creades pel primer realitzen una tasca fecundíssima en el terreny dels estudis històrics, artístics i científics. La "Fundació Concepció Rabell, Vda. Romaguera", derivada d'un llegat testamentari d'aquesta noble dama, i concebuda com un organisme complex que atén diverses modalitats de la cultura catalana, ha emprès, en col·laboració amb l'Institut, l'edició crítica de les Cròniques catalanes, tan estimades en llur doble aspecte històric i literari; està preparant, en col·laboració amb el Centre Excursionista, un ample estudi de la Masia catalana, que ha d'abastar els distints aspectes d'aquesta institució secular; treballa, encara, amb la cooperació dels elements directors de l'Orfeó Català en la formació del Corpus general de les Cançons populars ¹². Prescindint d'altres activitats de la Fundació Rabell, em cal indicar aquí les que, en connexió amb aquesta fundació ve desenrotllant la "Institució Patxot", com el *Repertori de manuscrits catalans*, la confecció del qual està encomanada al jove erudit Pere Bohigas ¹³ i l'edició, en llur llengua original, dels sermons de Quaresma de Sant Vicents Ferrer, transcrits pel canonge Sanchis i Sivera. La protecció de la "Institució Patxot" ha fet també possible la continuació d'algunes de les més importants publicacions erudites ja esmentades, la celebració dels concursos de l'Acadèmia abans indicats i l'organització d'un *Noticiari d'art antic*. Aquest *Noticiari* constituirà una important col·lecció de notícies d'artistes i monuments extretes de la bibliografia coneguda i de documents inèdits reunits per la diligent i perspicax investigació dels doctes recercadors F. Martorell i Trabal i A. Duran i Sanpere; i contribuirà,

¹² Aquesta obra del *Cançoner popular de Catalunya*, que mitjançant sovintejades missions d'estudis va recollint directament les melodies populars i estudiant-ne la lletra i el folklore que s'hi relaciona, ha començat ja a publicar un quadern de materials reunits en el seu temps per Marian Aguiló i es proposa d'anar preparant, mitjançant la prèvia publicació d'altres quaderns anàlegs, el gran repertori general, per a la formació del qual compta amb elements molt abundosos.

¹³ Aquest repertori, ve en certa manera a completar i a ampliar els grans treballs bibliogràfics de Massó i Torrents. El *Repertori* té per objecte formar un inventari, el més complet possible, dels manuscrits d'obres catalanes o d'autor català, així com dels que foren transcrits a Catalunya o bé formaren part de les seves antigues biblioteques. Dintre d'aquest gran repertori, que ha d'abastar fins a fi del segle XVIII, el més important estarà representat pels materials anteriors al segle XVII.

La Bibliografia de la premsa periòdica que està redactant En Joan Givanel, també forma part d'un més extens pla bibliogràfic de la "Institució Patxot"; així com la "Bibliografia històrica de Catalunya", que ha de referir-se principalment als llibres relatius a la història de les localitats catalanes i a la biografia dels seus personatges. La publicació dels llibres de solemnitats, que començarà amb la de Barcelona, d'aparició ben pròxima, serà un altre dels beneficis deguts a la "Institució Patxot", que també la realitza.

sens dubte, d'una manera eficaç al progrés de la història de l'art a Catalunya, evitant així la pertorbació de divagacions gratuïtes i de petulants fantasies, producte d'una vanitosa lleugeresa, basada en la manca d'una honorada preparació que en certs casos tendia a desviar cap a un camp de periodisme, fàcil però inconsistent, el camí segur, encara que menys còmode, sagaçment iniciat en altre temps per Puiggari i Balaguer i Merino i seguit més tard tan austerament i amb tants de positius resultats per l'eminent Gudiol. La ingent labor d'aquest digne sacerdot, la ciència del qual només pot equiparar-se amb la seva modèstia, és veritablement meravellosa; i fou una recompensa molt justa als grans mereixements de tan eminent arqueòleg la que no fa gaire temps li atorgava la Universitat de Bonn en nomenar-lo doctor *honoris causa*.

Per altra part, contribuïran a fer possible la reconstrucció completa de la història de l'art a Catalunya, en els seus diversos aspectes, els fascicles de *Monumenta Cataloniae* patrocinats per l'insigne Cambó, el qual, a la seva preclara "Fundació Bernat Metge" ha afegit, amb magnànima iniciativa, tantes i tan belles empreses culturals. Aquests *Monumenta* constituïran una exposició gràfica de les obres més importants de l'antic art català, acoblades metòdicament en sèries. El primer d'aquests fascicles, d'imminent aparició, és consagrat als retaules esculpits en pedra o en alabastre i atribuïts als segles XIV i XV, els quals constitueixen la manifestació més típica de l'escultura catalana medieval. Aquests retaules han estat sàviament reunits i estudiats per Agustí Duran i Sanpere, el qual, ultra ésser avui un dels nostres més selectes historiadors, posseeix una educació i una sensibilitat artístiques afinades i sap coordinar, d'una faïso perfecta, la investigació documental i l'estudi directe dels monuments.

Una empresa moderna, molt beneficiosa també per a la cultura històrica catalana, és l'"Editorial Barcino". Les seves publicacions, particularment les sèries d'"Els nostres clàssics", "Col·lecció Sant Jordi" i "Enciclopèdia Catalunya", es caracteritzen per haver sabut agermanar, d'una manera feliç i encertada, el doble interès científic i de popularització dels estudis del país. La primera de les esmentades sèries ve a continuar la labor de publicació d'antics textos literaris a què ens hem referit abans. L'"Enciclopèdia Catalunya", inaugurada amb un bell llibre de Nicolau d'Olwer (l'excel·lent humanista que és un dels nostres erudits més preclars, i que en el món

científic és prou conegut pel seu lluit *role* en la Unió Acadèmica Internacional), presenta, per la seva part, un nou atractiu. Projectada com un conjunt de volums manuals dedicats a estudiar en múltiples aspectes el conjunt de la vida i de la cultura catalana, és distribuïda en vuit seccions: Geografia, art i arqueologia, economia, història, religió, dret, etnografia, llengua i literatura, així com una vària de volums fora de sèrie dedicats a diversos temes particulars. Per la forma clara i precisa en què estan redactats, aquests manuals contribueixen a divulgar el coneixement dels principals elements espirituals i materials característics de Catalunya i que constitueixen el seu riquíssim patrimoni; ensems, per raó de llur mètode objectiu i rigorosament científic, constituïran, per als homes d'estudi, un conjunt d'obres d'indispensable utilització on trobaran les dades essencials de cada una de les al·ludides matèries.

La missió de divulgar d'una manera elemental i popular els principals resultats de la tasca realitzada dins l'esfera de la cultura superior, és actualment realitzada per la *Col·lecció Barcino* de l'esmentada Editorial. Antigament havia estat assumida, durant uns quants anys (fins la clausura governativa de l'entitat, en 1923) per l'"Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana", a l'editorial pedagògica de la qual el meu amic Ferran Soldevila i jo devem l'honor d'haver-nos publicat un manual d'*Història de Catalunya*.

Òrgans de difusió dels coneixements històrics i arqueològics, han estat també algunes revistes de general circulació. Entre elles es destaca avui la REVISTA DE CATALUNYA, fundada en 1924 per Antoni Rovira i Virgili, sota la direcció del qual ha vingut mantenint viu l'interès del públic. Des del punt de mira artístic mereixen també singular menció *La Gasetta de les Arts*, dirigida per Joaquim Folch i Torres; i anteriors a ella, *Vell i Nou*, *Museum* i *Forma*.

Hom ha de tenir en compte, igualment, diverses publicacions, de caràcter variat, redactades en diferents ciutats catalanes. Al *Butlletí arqueològic*, òrgan de la Reial Societat arqueològica tarraconense, a la *Revista del Centre de Lectura*, de Reus, a l'*Amic de les Arts*, de Sitges, a *Ciutat*, de Manresa, a *Gasetta de Vilafranca*, a *Revista d'Olot*, a *Vida lleidatana*, de Lleida, a *La Zuda* de Tortosa, etc., i als butlletins dels Centres excursio-

nistes de Sabadell, Terrassa, Manresa, etc., devem estimables aportacions als estudis històrics i arqueològics ¹⁴.

M'he d'aturar particularment a parlar de la *Revista jurídica de Catalunya* i amb ella dels estudis d'història del Dret català. La fundació de la revista va també unida al gloriós nom de Prat de la Riba, qui durant alguns anys la dirigí i en ella deixà consignats bon nombre dels seus estudis jurídics que perpetuen el testimoni de la seva sòlida formació doctrinal. N'hi ha, entre ells, de caràcter històric, com el referent a la qüestió dels pagesos de remença, tema que el meu venerat mestre Eduardo de Hinojosa tractà també per aquella època d'una manera magistral. És també en aquesta revista on Manuel Reventós ha donat a conèixer la seva *Història dels moviments socials a Barcelona en el segle XIX*, i on un dels nostres més distingits napoleonistes, Frederic Camp i Llopis, ha publicat notables estudis relatius a la història jurídica de la guerra napoleònica a Catalunya, que amb altres treballs seus i els que el pulcre literat i historiador Carles Rahola ha dedicat al mateix període, formen ja un interessant aplec de dades per al coneixement de l'administració i de les institucions del nostre país durant la dominació imperial.

L'exposició de les antigues institucions catalanes fou intentada, per bé que no amb prou precisió, per Josep Pella i Forgues i pel Rv. Salvador Bové. Millor i més interessant resultà l'estudi d'una benemèrita institució setcentista, la Reial Junta de Comerç del Principat, fet pel distingit escriptor Angel Ruiz i Pablo i premiat per la Cambra de Comerç i de Navegació. La història documentada dels antics gremis barcelonins fou començada per González Sugranyes, el qual deixà publicats dos volums.

Quant a edicions de textos jurídics, a més a més de les ja esmentades del professor Galo Sánchez i d'algun dels seus deixebles, i de les que en

¹⁴ En les col·leccions de les revistes gràfiques *Il·lustració Catalana* (1902 a 1907) i *D'ací d'Allà* hom troba també il·lustracions i articles interessants per a la història artística; per altra part, en la sèrie de *La Revista* no deixen de figurar alguns articles de caràcter històric, així com en la biblioteca per ella editada, on han aparegut llibres remarcables per a la història literària i artística. Hom no pot ometre tampoc, aquí, d'esmentar la revista *Catalana* (1918-1926) on hom ha donat a conèixer diverses notícies històriques tretes de distints arxius; ni menys una altra revista curiosa, com *Bibliofília*, que a l'esplendidesa de la seva presentació afegeix un interès especial per tot allò que es refereix a llibres i relligats antics. Cal tenir, a més a més, en compte, des del punt de vista històric, la *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa* (que s'acabà en 1913) i d'altres publicacions que inseriren articles erudits, com *Quaderns d'estudi*, *Butlletí de l'Ateneu Barcelonès*, *Estudio*, etc. També havem de subratllar l'interès que oferia en el camp històric català el primer *Annari de la Societat catalana d'Heràldica*; al qual, però, li manca la sort d'ésser continuat.

aquests darrers anys ve realitzant en una de les seves seccions la *Revista jurídica de Catalunya*, no crec que sigui immodèstia d'alludir els volums que he publicat jo mateix sota el patronat de la Diputació (anteriorment a 1921) i en col·laboració amb el meu amic Ramon d'Abadal i Vinyals.

La gran figura de la història del Dret català, principalment en ço que es refereix a les fonts i al Dret privat, ha estat Guillem Maria de Brocà, l'últim tractat del qual, publicat en 1918, fou una bella mostra de la seva extensa erudició. En quant als estudis d'història del dret canònic de la província eclesiàstica tarraconense, els treballs de Mossèn Joan Tarré són de tal qualitat i solidesa, que en llurs inicis li han valgut ja recentment l'aprovació de l'"École des Chartes", de París.

He reservat expressament per al final d'aquest cop d'ull sumari sobre l'activitat històrica contemporània del meu país, la referència, inexcusable, a una obra de tanta empena i d'un pla tan vast com és la *Història nacional de Catalunya* d'Antoni Rovira i Virgili, no solament perquè aquesta obra, començada en data força recent (1922) encara es troba en curs de publicació, sinó també perquè representa una important i agosarada labor de síntesi que resum els moderns treballs; i encara que potser en alguns punts pogués semblar prematura, resulta en general utilíssima i molt i molt meritòria. Des de l'època de Víctor Balaguer i d'Antoni de Bofarull, hom no havia tornat a intentar seriosament la redacció d'una extensa història de Catalunya. Rovira i Virgili, amb la seva agilitat d'intel·ligència i la seva facultat d'assimilació, unides a una gran capacitat de treball, ha emprès aquesta tasca ímproba, el sol intent de la qual ja seria altament lloable, car aquelles grans històries vuitcentistes, que mai no havien llindat en la perfecció, resulten avui considerablement envellides i extraordinàriament deficientes. Rovira ve incorporant a la seva *Història* que, per altra part escriu amb la claredat i pulcritud d'estil que el caracteritzen, les nombroses aportacions amb què tantes de monografies, tants d'articles i de publicacions de documents han vingut enriquint la història catalana després de la publicació de les obres d'aquells dos autors suara esmentats.

En gràcia a la brevetat prescindeixo aquí de detallar les valuoses contribucions aportades al conjunt integral de la cultura catalana pels centres d'estudiosos de Mallorca i de Menorca, de València, de Castelló i de

Perpinyà, limitant-me a dedicar-los, amb fraternal esperit, aquesta senzilla al·lusió general, que considero indispensable.

Si, en resum, volguéssim establir una conclusió respecte l'activitat cultural catalana en l'ordre històric i arqueològic, durant els darrers vint-i-set anys, podríem indubtablement assenyalar com a resultats ja assolits, la formació de diverses obres de conjunt, algunes a manera de *corpus*, en diferents matèries.

No solament hem sistematitzat la prehistòria, catalogat l'escultura i l'arquitectura romana, estudiat amplemment l'arquitectura romànica, classificat les monedes catalanes, inventariat la sigil·lografia i esbossat la història de la pintura medieval, sinó que hem sentat les bases fonamentals de l'estudi de l'arquitectura i de l'escultura gòtiques i hem sistematitzat la història literària, i la de les fonts jurídiques. Alguns capítols de la història de l'art català (com el dels vidres, dels artesonats i de la ceràmica) estan redactats. Ha estat creada una gran biblioteca general i ha estat creat, igualment, un museu important. Hom ha instituït una funció tutelar de protecció als monuments. Permeteu-me que us adverteixi, per altra banda, que alguns camps d'activitat ens han estat sempre vedats. Afegiré, encara, que hem contribuït a la restauració de la litúrgia i que hem fet revivre els nostres cants religiosos i populars.

Després d'aquesta àrida, seca i esquemàtica ressenya, que no mereix ésser qualificada de conferència, permeteu-me que us digui: Heus aquí la nostra obra en ço que als estudis històrics i arqueològics ateny. Us la presentem sense petulància i sense vanaglòria, però amb el legítim afecte que inspira ço que és propi, ço que és producte d'un esforç constant, entusiasta i desinteressat, sostingut per un amor ple d'anhels i d'esperances. És per la fe que tenim en un ideal col·lectiu que hem treballat i seguirem treballant amb fervor. És la fidelitat al nostre propi esperit i al tresor moral que generacions anteriors ens llegaren i que no tenim dret a malbaratar, la raó fonamental del desdoblament de la nostra activitat en la forma que acabo de mostrar-vos. I és així mateix per una ànsia de progrés, de perfecció i de noble emulació intel·lectual que sentim grans aspiracions ciutadanes. Els obstacles, les adversitats, els moments de prova, sempre resultaren esperonaments poderosos que avivaren la nostra fe; però l'ampla i generosa comprensió de què esteu donant prova vosaltres, els membres del Patronat

Intellectual Castellà, i tots els que amb la vostra acció o amb la vostra simpatia haveu fet possible aquesta Exposició i els que veniu a honorar-la amb la vostra presència, no solament contribueixen amablement a sostenir el nostre daler, sinó que faran possible, sens dubte, que dintre el lleial respecte a la personalitat, orientacions i característiques respectives, puguem ajuntar mútuament els nostres esforços i enlairar-los vers un ideal superior de civilització.

I ara, a tots els que acabeu de distingir-me amb la vostra assenyalada benvolença escoltant aquestes pobres paraules meves, us dic sincerament i cordialment: gràcies, moltes gràcies.

F. VALLS I TABERNER

Les cases pairals

EL deshabitament d'aquestes cases, no l'expressem amb el nom mateix amb què expressem la deserció del camp, l'emigració, sinó que hom ha inventat un mot especial: l'absentisme. Això sol ja constitueix una raó per demostrar la seva importància, superior a l'altra: a l'emigració de la gran massa rural. I, verament, és d'una suma importància.

Què són les cases pairals? Tots ho sabem. Aquelles cases que per la seva capacitat i estabilitat econòmica, basada en un domini territorial més o menys ample i ric, dintre dels pobles, després d'haver estat com els fundadors i propulsors de la seva vida i creixença, en foren els rectors civils i els administradors pairals. Aquestes famílies de la nostra terra, sense poder comparar-les amb les anomenades pròpiament, nobles o aristocràtiques, podem dir que hi estan com emparentades, tot constituint un ordre secundari en la jerarquia social. Més aferrades a la gleva ancestral que no pas les altres, lliurades amb preferència als jocs bèl·lics i a les intrigues cortisanes; no pas tampoc tan puixants com aquestes, tenen de comú la rancior de la sang i la perennitat del mateix fi familiar i també l'educació. Tant, que podem dir que elles expressen i perllonguen i consagren un sentit de cultura i civilitat.

L'origen d'aquestes famílies i llur arrelament gleva endins del terror, deu cercar-se en el feudalisme, en les evolucions i descomposicions d'aquest i en la jerarquització del mateix. La seva puixança radicava en un domini essencialment territorial. Aquest fet és molt digne de considerar-se, car si en un principi i per molt temps, fou el secret de la seva expansió i enriquiment, després, enllà de la història, trobem que constituí la causa

de la seva decadència i enrunament. Si sempre hom ha pogut dir que la terra ha estat la deu original de la riquesa, amb més raó hom pot afirmar-ho fins a l'eclosió de la gran indústria moderna i la universalització del comerç. Però en temps reculats, una condició essencial de l'explotació de la terra era la garantia de la seguretat personal i el manteniment de la pau, funció política que per la manca d'organització social i la disgregació de l'autoritat pública, era assumida pel més fort dintre l'indret més ample possible. I això constituïa el feudalisme.

Encara que això siguin veritats històriques elementals, són dignes d'esmentar-se per fer remarcar que en un principi, en l'origen, les nostres cases pairals, no feien de pagès i no conreaven la terra directament. Vivien de rendes que recaptaven, en concepte d'enfiteusi, precaris, censos i establiments de tota mena que les necessitats inspiraven i l'exhumació del dret romà suggeria, i les circumstàncies acomodaven i adaptaven. Tot plegat, però, no feia massa folgada la vida d'aquelles cases més primitives, les albers de les quals trobem en documents del dotze i del tretze. Elles, com els cap-de-brot de la noblesa feudal o militar, no poden enriquir-se amb les conquestes, el botí de les quals els proporcionava una vida fins luxosa segons es desprèn de la lectura d'inventaris de cases d'aquella època. Però, en compensació, en acabar-se l'època de les conquestes, tampoc decaigueren tan de pressa com aquestes.

Quan les funcions de l'autoritat es concentraren en un poder únic, la pau pública va ésser garantida per aquest tot sol, i els dominis territorials de les cases pairals, sense laborar la terra i tot, encara tenien una honestificació pública i una justificació social, si més no, jurídica i moral. Elles fornien a la nació, l'espasa dreturera: a les ciències i a les arts, lúcidès intelligències, i a les ciutats sengles reserves de braços forts que les bastien ben segures. En la monografia d'una d'aquestes famílies, hom quasi podria dibuixar-hi, per congruència, les línies primordials i sintètiques de tot el procés de formació de la nacionalitat.

Amb tot, jamai conrearen directament la terra aquestes famílies, soques dels nostres pobles i arrels fondes de la nacionalitat? Algunes vegades, com més hom ho estudia, es decanta a creure que no. D'altres, creu que sí. I el corrent d'emigració cap a ciutat, l'absentisme que diríem avui, començà més de jorn del que no sembla. En arxius de cases del Vallès tro-

bem l'abandonament de la casa pairal ja al segle catorze. No són clares les causes de l'abandonament, per bé que semblen ésser la inseguretat del camp. No és massa arriscat tampoc d'afegir-hi les estretors econòmiques i l'avorriment que és sempre el viure a ruralia quan hom no exerceix una ocupació determinada. Aquest absentisme inicial ja no s'atura, ni es considera prou protegit el patrimoni amb les obligacions morals de custodi de l'heretat que imposa d'hora la institució de l'hereu.

D'altres, però, s'abracen al conreu de la hisenda, si no de tota, d'una part considerable. No és possible esquematitzar el procés d'evolució de les nostres cases pairals, més primitives, sense relacionar-les amb les que apareixen a la superfície de la història dos cents anys més tard, a l'adveniment de la democràcia, com una conseqüència de les lluites dels remences. Aquestes lluites sembla que no compregueren aquelles cases de territorialitat més reduïda, les quals, havent-se sentit febles de bell antuvi, s'avançaren a solucions adequades, que les mateixes normes jurídiques del temps inspiraven. I també perquè per la seva jerarquia social, quedaven fora d'aquelles influències de transcendència política, d'emulació amb el poder reial, que enverinava els odis entre remences i nobles per fer desaparèixer aquests. De les tals lluites, amb el triomf definitiu dels remences per la famosa sentència arbitral de Guadalupe (1486), en nasqueren altres cases que arrelades aviat en un tros de terra, esdevingueren soques, i poden ben bé anomenar-se pairals, les quals s'han perpetuat fins avui.

Aquestes cases, tot i el seu daler d'aristocràcia i d'emulació amb els seus antics senyors i adversaris, conrearen la terra elles mateixes. Bé és veritat, que mitjançant sub-establiments començaven a decantar-se a viure de la renda i de l'explotació aliena de la terra pròpia. És prou coneguda la prohibició, per part d'unes Corts que presidí Carles V (1512), de la pràctica de tals establiments. Nosaltres, però, ens decantem a creure que fou més aviat una mesura de previsió que no pas de contenció. Car, a través de documents, es poden seguir les contingències i canvis d'aquestes propietats i, llevat de petits establiments, immobles o urbans, trobem que la propietat passa íntegra d'una generació a l'altra.

Les famílies riques sorgides del moviment dels remences, malgrat els seus dalers d'aristocràcia i bastir-se belles cases i guarnir algunes amb es-

cuts heràldics, feien de pagès. Tota la prosperitat agrícola catalana que trobem palesa des de començaments del setze cap avant, opinem que es deu precisament al treball intens i esforçat amb què les generacions d'aquestes noves cases s'abraçaren al conreu de la terra i a la multiplicació de l'estalvi. Per altra banda, arrelat més i més l'heretatge, aquest organitzà i equilibrà d'una tal manera les energies nacionals, que si garantia la integralitat de l'heretat, també reservava certes zones de bosc com una caixa d'estalvis, i proporcionava a la ciutat les energies necessàries per a la concreció i formació de la nació. I d'aquesta manera es formà una unitat econòmica superior.

El conreu de la terra era remunerador: la casa es nodria de rendes segures, de censos i establiments semblants i no sofria gaires escolaments econòmics d'una generació a l'altra. Era remuneradora la terra per explotació directa, car el seu pern i òrgan potentíssim i vital de la seva economia, radicava en una ínfima retribució als jornalers i en una capacitat extraordinària de rendiments de treball per part d'aquests. Així els superàvits domèstics acumulaven els guanys i tornaven d'or els fonaments de moltes d'aquestes cases. La seva integritat territorial quedava garantida amb la institució de l'hereu, i la custòdia de l'estalvi per costums de l'època, que la gelosia de la mateixa integritat havia implantat. Fecundes en general, aquestes famílies, es feren necessaris tals costums a fin que la dotació dels fills no constituís per a l'economia de la casa una sanguina escoladora. Així la derivació ordinària, quasi consuetudinària, dels fadristerns, era l'ingrés a la carrera militar o bé la clausura en un convent. Per la continuació de la casa bastava l'hereu, i si sovint hom reservava alguna filla, trobava el seu destí adequat de nora en alguna casa rica del mateix poble, o de la contrada, com a esposa d'un hereu.

Aquesta destinació que es procurava als fills amb l'adequada forma de dotació, no solament garantia la integritat dominial de la casa, sinó que constituïa la minva més petita per al tresor i el patrimoni. Se satisfieia amb diner i no es mutilava mai l'heretat. Pel que ateny sobretot als homes, sovint aquests, abans d'entrar en clausura, allò que els donaven de dot, ja s'ho havien guanyat ben bé amb el seu treball, i amb els estalvis imposats pel règim familiar. No totes les ordres exigien el mateix, ni tampoc era el mateix en una mateixa clausura, sinó proporcionat a la catego-

ria o jerarquia del religiós. Sempre, però, restava per dessota d'allò que haurien hagut de donar-los si s'haguessin casat. En documents trobem, de tant en tant, com en comptes de lluir el dot íntegre i d'una vegada, se satisfieien els interessos de l'import d'aquest, per anys i a perpetuïtat. Això, si d'una banda pot semblar imposat per les estretores econòmiques de la família, tampoc és infundat d'atribuir-ho a l'esperit especulador o avariciós de l'hereu de la casa, el qual, retenint el capital dels dots, podia aplicar-lo a negocis que donaven interessos més elevats que no pas els que havia de satisfer als convents. Aquests negocis solien consistir en l'engreixament de bestiar de llana. Un altre que hem pogut trobar, era el de les tragines d'una comarca a l'altra, baratant vi per blat. I també el préstec, en contractes privats, amb interès usurari.

Quan esclataren les guerres carlines, diverses de les cases pairals havien fet ja un tomballó. Les guerres napoleòniques havien causat un greu moviment pertorbador, i algunes n'eixiren malmeses, i d'altres aturaren el procés de la seva prosperitat, o recularen i tot. Resta bastant obscura encara la manera com les noves idees i els factors psicològics obraren sobre els nostres camperols, per bé que és lògic el suposar que no serien gaire favorables a conservar el "statu quo" pacífic entre propietaris i jornalers, i a mantenir la conformació amb els salaris misers de sis rals. Malgrat tot, a jutjar per alguns fets de les campanyes carlines, és lícit deduir que en diverses de les nostres cases pairals encara quedava diners en abundor. És sabut que la majoria es decantaren decididament pel partit tradicionalista. Hom, davant d'aquest fet, es pregunta si s'hi decantaren per l'ideal desinteressadament tradicionalista, i de fidelitat al principi integrista, o bé ho feren per egoisme de conservació del "statu quo" social o polític que els afavoria. En una paraula, si se sentiren conservadors d'idees o conservadors d'interessos.

Existeix un fet simptomàtic, i és que les colles carlines constituïen un exèrcit retribuït, una host d'homes que solia cobrar un jornal. D'altra banda, molts dels caps de colla, organitzats segons una jerarquia militar, eren hereus de cases de pagès riques. I molt comunament satisfieien del seu peculí els jornals dels soldats amb sou. Això prova com en les tals cases hi havia diners, i indueix a la suposició que l'entusiasme per

la causa el compartien, ben legítimament per altra banda, amb l'interès per la conservació de l'ordre polític i social imperant.

Amb aquestes campanyes i pertorbacions, moltes cases pairals reberen un cop mortal en la seva economia. No solament esgotaren els estalvis, sinó que, oi més, abandonant la direcció de les terres a mans alienes, o descurant-la del tot, se'n valgueren de menys. Mentrestant s'havien produït altres fets que minaven per dintre i treballaven l'enrunament d'aquelles. La industrialització del món econòmic, efecte del desenvolupament de la maquinària, i la universalització del comerç, conseqüència de l'extensió de les ferrovies i de la rapidesa de les comunicacions marítimes, havia imposat una altra llei a l'economia familiar agrícola. I per aquesta llei, essent gairebé impossible la renovació o adaptació, quedaven sentenciades a mort.

Quina era la llei vella de l'economia d'una casa de pagès? Bastar-se el màxim possible a si mateixa. Això, d'una banda, reduïa al mínim el canvi i la venda de productes; i de l'altra, imposava el sembrar i plantar tots aquells fruits que es considerava necessaris per al proveïment familiar. Així s'evitava les sortides de diner. Solament el sobrant es venia, i constituïa un ingrés anyal indefectible, que no trobava equivalència en cap capital de sortida. És l'economia que regeix encara avui la casa de muntanya isolada, i la de certs pobles de paratges àrids.

Però, la industrialització del món, i la universalització del comerç, per bé que trobessin dura resistència, fatalment havien de conquerir les cases de pagès i imposar-los la nova llei. Aquesta recolza en produir allò que el mercat exigeix o la naturalesa de la terra comporta, i amb els diners de la venda adquirir tot el necessari a l'economia domèstica. Així, en uns indrets, la vinya desplaça el blat. En d'altres, el blat substitueix la vinya. L'avellaner fa tirar enrera el reldó. En d'altres, és l'oliver que suplantà l'ametller. I en d'altres, encara, els pasturatges treuen les lleguminoses.

La nova llei, però, exigia una nova tècnica agrícola per tal que la terra reïxis remuneradora, i no empobrida, així com una major retribució de salari. No solament per la complexitat de la vida que s'anava produint, i per la major abundor de diner, que l'extensió del comerç creava, sinó per causa de reflex psicològic, la gent havia sentit desvetllar-se-li noves necessitats i li calia forçosament guanyar més jornal. Per altra banda, els braços dels pagesos eren ja sol·licitats pels nuclis industrials amb l'oferta d'un

guany major. No debades, també, el moviment obrerista, si no havia passat com una torrentada per les contrades agrícoles, havia arribat amb ale-nada prou forta perquè el pagès sentís més la consciència de dignitat, així com pel ritme dels nous costums comencés d'habituar-se a treballar menys en extensió i en intensitat. I heu-vos ací com tots aquests factors, el de la innovació de la llei econòmica, el de la renovació de la tècnica i el de la majoració de jornal i el de la minva de treball, provocaren en les cases pairals una crisi agudíssima. Aquesta només podia resoldre's favorablement amb un gros numerari de capital i les caixes d'aquelles estaven ex-haustes o esgotades dels trastorns polítics i socials de tota la centúria.

D'entre aquests, particularment, la qüestió religiosa, amb la crema dels convents i monestirs i la desamortització de llurs béns, els havia estat fatal. En ocasionar una minva considerable de vocacions, es trencà el costum de derivar els fadrísters cap a la clausura conventual. Aleshores tingueren d'inclinar-los vers una carrera civil o bé avesar-los al conreu de la terra. Tant una destinació com l'altra, constituïen gravàmens onerosos per les cases de pagès, puix així s'imposava el lluir-los amb un dot molt més fort del que no era exigit en entrar en religió. I, d'altra banda, una carrera civil constitueix sempre una espècie de sanguina que s'escola durant anys.

I en mancar a les cases de pagès el diner per a pagar els dots, han de lluir-los amb terra. D'aquesta faisó comença el desintegrant de l'here-tat pairal, del patrimoni antigüíssim. El costum centenari li repugna, i l'instint de la pròpia defensa es resisteix. I veiem que en assenyalar la le-gítima dels fills, es dóna una valor convencional a la terra molt per desso-ta del valor real. Es multipliquen els "fidei comissos" i els hereus gravats, els quals, per l'egoisme de no desmembrar la hisenda, se la hipotequen, ço que al capdavall constituirà la seva desgràcia. Es cerquen fórmules per tal de conservar, d'una manera fins fictícia i tot, la integritat del patrimoni, com imposar una exacció de regust feudal als fadrísters, que han de satis-fer a l'hereu, per cada tros de terra que se'ls atorga en dot, com un signe encara de la sobirania d'aquell damunt de tot el patrimoni familiar cen-tenari.

Entre mig d'aquests esdeveniments, els quals com més hom els estudia més conseqüències s'adona que tenen damunt de les famílies de pagès ri-

ques, sorgeix un fet fatal per a les comarques vitícoles. És l'aparició de la malura de l'oidium. El flagell de la filoxera, molt més important, en féu oblidar el record, però els seus efectes foren qui-sap-lo desastrosos, segons hom pot veure en papers d'arxius de cases de pagès. L'oidium aparegué a Europa l'any 1852¹, i no se'n trobà el remei fins al cap d'un any. Ací a Catalunya no s'imposà i estengué l'aplicació fins més tard. Aquest temps fou suficient perquè es perdessin moltes collites, es reduïssin d'altres i s'abandonés el conreu de diverses vinyes. És fàcil de deduir per documents d'època, que se n'arrencaren algunes i tot, les quals foren substituïdes per la sembradura, per ametllers i sobretot pel reldó, de més fàcil cultiu i ràpid rendiment. Això en les comarques vitícoles.

En compensació, en altres s'esdevé un altre fet, que aguanta la casa pairal que tambaleja: les talles dels boscos i de les vernedes seculars de les vores dels rius. Les exigències del mercat de fusta per embalatges, la mineria, treballs públics, les arts de la construcció i la necessitat de diners en les cases pairals, en són la causa. Algunes, amb això, no solament superen la crisi, sinó que àdhuc es redrecen i rejoyeneixen. Les terres guanyades a les vernedes, tota una gernació de jornalers, pel desig d'emancipar-se se les disputen, i n'ofereixen grossos arrendaments. Però els amos, si persistissin a menar-se-les ells, seguirien de capbussons cap a la fallida. I a voler esgotar la matèria, encara trobarien que treballen per l'enrunament de les cases pairals: l'augment de les malures de les plantes, que de dia en dia encareixen la producció. La minva creixent de les pluges amb intermitències de llargues secades que no solament malmeten les collites, sinó que delmen l'arbrat. I la irregularitat del preu dels fruits, d'un any a l'altre, que esporugueix el capital. Com resoldran o superaran aquestes crisis les cases riques de pagès? Cedint la terra al jornalier perquè aquest l'exploti.

Les formes d'explotació foren les mitges o la parceria amb l'arrendament, per bé que al principi amb preponderància del primer contracte sobre

¹ La malura de l'oidium fou assenyalada per primera vegada a Anglaterra per Tucker l'any 1845, dalt de les serres de Morgate. En 1847 fou notada a França, dalt de les serres de Rothschild. L'any 1853, amb l'aplicació del sofre, es posà a ratlla la tremenda malura.

A Catalunya no féu la seva aparició fins a l'any 1851. I no començà d'imposar-se l'aplicació del sofre fins al 1864. Durant aquests dotze o tretze anys, les pèrdues de la collita del vi se succeïen arreu, causant grans perjudicis a la viticultura catalana.

(Vegeu "Viticulture", per P. Pacotlet. I. "Notes crítiques sobre la Indústria i Comerç, durant el segle XIX", per Antoni Martorell.

de l'altre. L'obrer agrícola no havia abastat prou la consciència i el gust de la seva independència, ni sentia tampoc massa fort per arriscar-se tot sol a l'explotació de la terra, desolidaritzat completament de l'ajut i tutela de l'amo. Ni l'amo havia perdut encara del tot l'agre de la terra per desinteressar-se'n en absolut. I mancats l'un i l'altre de capital per a l'explotació intensiva, el parcer s'ajupí voluntàriament de nou a la més antiga llei econòmica que ja havia començat d'avorrir quan feia de jornaler, i que era la de treballar moltes hores i amb dura intensitat. D'aquesta manera l'esforç personal segueix suplint tant com és possible la renovació de l'utilatge, l'aplicació del maquinisme i àdhuc l'adobament científic a base dels productes químics. Des d'aquest punt de mira, això constitueix un obstacle per a la introducció de noves pràctiques de conreu i de cultures més remuneradores. Amb tot, cal dir, en elogi del pagès humil, com amb una amor estrenu al terror, posat a proves severes, i endut per l'ideal de constituir una família amb base econòmica independent, i guiat per un assenyat criteri empirista, tant com coaccionat per dures necessitats, aconsegueix lentament, però incessantment, l'obra de renovació que l'amo, amb capital i amb una tècnica científica, hauria hagut d'acomplir més de pressa. Qui sinó ell tot sol, per una tàcita col·laboració d'assaigs i d'esmenes o rectificacions, ha trobat la forma de la poda racional de l'arbre fruïter, i sobretot la de l'olivera i l'explotació intensiva de les verdures i de les hortalisses, i d'altres tècniques encara?

La parceria, però, per a les terres d'arbrat, no era la fórmula més apropiada. Car en la cultura dels arbres posa en condicions desavantatjoses l'amo respecte del parcer, puix si aquest conrea malament la terra, recull sempre en proporció, salvades causes secundàries modificatives, als treballs aplicats i als diners esmerçats. En canvi, per tal com l'arbrat n'ix perjudicat d'un conreu imperfecte, el capital de l'amo se'n val de menys. Per altra banda, desintegrat aquest cada dia més de la terra, li havia de recar de desemborsar diner per a un negoci que considerava secundari, només com d'entreteniment. I això causa sovint criteris oposats i desavinences en perjudici d'ambdós. Per això l'arrendament s'introduí més i més i substituï en bona par la parceria. Per aquest, tot l'interès passava a radicar en el treballador, qui amb la consciència d'home fort i independent assumia tot el risc i responsabilitat a canvi de l'apropiació de tot el profit.

Aquestes causes i raons no privaven tant en els llocs de cultura campa, i així la parceria va seguir i segueix encara. Car, el moviment sindicalista pertorbà força aquesta forma de contracte, i, d'haver continuat, estem segurs que hauríem vist com hauria estat substituïda en més extensió per l'arrendament, com ha d'esdevenir a la fi.

Un fet pot esmentar-se encara que afectà fonament l'economia de la nostra pagesia, particularment la rica, de certes contrades: la mort de les vinyes per la filoxera. Indubtablement, fou un cop dur, per bé que no per a totes igualment, degut a la diversitat de les modalitats jurídiques que regeixen la plantació, segons les diferents comarques. Al Penedès, per exemple, la rabassa afavorí els amos. L'ésser ajudats pels rabassaires, els estalvià el desemborsament de molt de capital. En canvi, al Priorat i al Camp de Tarragona, sense aquesta consuetud jurídica, els amos tingueren de prendre pel seu compte exclusivament la plantació. Tal esforç econòmic exigí d'ells per un negoci al qual no sentien amor, i quan estaven atrapats en una penúria econòmica, els féu concebre noves formes jurídiques que alleugessin tan extraordinari esforç. Una d'aquestes consistia a donar a plantar la vinya al treballador amb tota mena de despeses i de treballs pel seu compte. I el sistema de rescabalar-se'n era el de la collita de tots els raïms durant el número d'anys que convenien com a necessaris per a això. I passats els quals, la vinya tornava tota, així el domini directe com el domini útil, a poder de l'amo. Així mateix, per tal que el treballador no davallés a la condició de jornalier, després de tants esforços, pactaven també prèviament un arrendament per un llarg termini de la mateixa vinya. D'aquesta manera amo i treballador consideraven garantits suficientment els seus respectius interessos.

Fos com fos, en una forma o altra, la mort de les vinyes i la subsegüent plantació, constituí un altre cop dur per a l'economia de moltes cases pairals. D'aquesta època data la hipotecació de diverses finques i hiesendes. I les mateixes estretores econòmiques temptaren i impulsaren els amos cap a certs contractes onerosos per als treballadors, que més tard havien d'originar pugnes i desavinences.

En mig de tots aquests tràngols i evolucions, què els restava a fer en els pobles a les famílies riques? Res. La deserció del camp era una conseqüèn-

cia fatal. Algunes, però, encara s'hi quedaven per un temps, car la parcel·la seguia lligant-les a la terra, i els produïa un cert interès. La sobirania o influència que exercien damunt del pagès, d'una banda, i de l'altra una certa força d'inèrcia, i no estar tampoc gaire treballades les consciències dels pagesos per les idees democràtiques, féu que al poble encara seguien exercitant-hi d'administradors dels municipis i de delegats del diputat. Però uns adversaris, uns èmuls forts i ambiciosos, els sortiren, els quals els desplaçaren del tot i els empenyeren cap a ciutat. Foren els nous-rics que no viuen de la terra, sinó més aviat del comerç especulador de la riquesa agrícola.

La comercialització dels productes agrícoles els creà, i el proveïment de les noves necessitats desvetllades per les noves idees els féu necessaris. És el negociant d'avellanes, d'olis o de vins. O el contractista de llenya i carbó. O el traficant de bestiar, patates i materials de construcció. O bé, senzillament, el carnisser i proveïdor de queviures. En tots els pobles n'hi ha, els quals si no s'hi han fet rics, s'han creat una posició. Gent sortida de les capes ínfimes, amb la seva audàcia i esperit de trafica; especuladors i amb no gaire rectitud de consciència, i dotats gairebé sempre d'un gran sentit oportunista i d'una extraordinària capacitat de treball, s'han conquistat una posició econòmica folgada. Creada aquesta, l'instint d'emulació i de domini els posà aviat front a front de les cases riques tradicionals. La conquesta del municipi constituí l'esquer de les lluites. I darrera de cada una s'arregleraren els bans animats d'un odi mortal; i els pobles es convertiren en un camp de lluites fratricides. Així, es pot dir que les guerres civils continuaren en els pobles després d'acabades a la muntanya.

Estudiar les banderies polítiques al camp durant els vint-i-cinc anys darrers de la passada centúria, i els deu primers de la present, constitueix una matèria tan vasta i interessant que pot ésser objecte de sobres per un assaig. Nosaltres només direm que aquestes lluites acabaren d'impulsar les famílies pairals que encara quedaven pels pobles cap a ciutat, i així es cloqué el darrer cicle del procés d'emigració secular d'aquestes famílies.

Mentrestant, però, als pobles produïen els seus efectes les darreres onades concèntriques d'un moviment polític econòmico-social; noves idees en els grans nuclis urbans irradiaven altres onades, les quals, en el seu dia, també havien d'arribar als pobles i causar tanmateix els seus efectes.

Era el moviment cooperativista i pairal a la vegada. Les preocupacions socials havien de matar en bona part les tradicionals pugnes de partidisme, i el sentiment pairal, tot escolant-se dintre d'aquelles, sovint a través dels mateixos hereus desintegrats de la terra, havia com de fondre'ls o de relligar-los novament. A aquest moviment es deu la creació dels Sindicats Agrícoles. No és ací tampoc el lloc per fer-ne la història que tanmateix exigeix un assaig i ben llarg a part. Només convé de remarcar que creats en una onada de fe i optimisme, potser excessiu o impremeditat, arrossegà de nou cap al camp alguns i tot dels hereus d'aquelles cases que n'havien desertat. No fou estrany a això el sentiment pairal, puix aquest no solament inspirà una manera dreturera i suau d'infiltrar-se per aquest mitjà en l'ànima dels nostres camperols, sinó que, desvetllada llur consciència des dels estratus més fons, es sentiren gravitats cap al seu centre natural d'interès que havia estat la terra. La terra podia constituir de nou el replà on tots, sentint-se iguals, s'unissin en una efusió fraternal.

No és estrany, per això, que on els sindicats han estat inspirats per un ver esperit pairal, i els seus homes directors han estat educats amb aquests sentiments, han reeixit els més ben organitzats, han produït fruits més eficaços, i han verament constituït instituts de pacificació social. Cal esmentar com un cas exemplar el de la Federació Agrícola de la Conca de Barbarà, vivificada pels esperits terrals de Poblet i Teixidó i de Rendé? Amb tot, creiem, precisament, que tal cas exemplar, dóna dret a ésser pessimista sobre la reobertura de les cases pairals, i la resurrecció en la nostra economia rural, de les famílies soques. Sembla que elles han complert ben bé ja la seva missió històrica, com la complí en el seu temps el Feudalisme, i, per tant, la seva llei és la de desaparèixer i abandonar el rengle, o morir. Tota una revolució econòmica, que, ara com ara, no es preveu enlloc, caldria que es realitzés. Caldria desfer el procés llarguíssim d'una colla de lustres. Tornar a la condició de jornalers assalariats l'estol de parcers i arrendataris que a tot es conformarien menys a un guany migrat i ordinari. I caldria també que els hereus llunyans de les cases pairals agafessin les regnes de la terra, com la direcció d'una fàbrica, amb l'aplicació de tota la maquinària moderna, per a la qual cosa moltes ter-

res no són adequades, manquen capitals a molts, i a més, encara, la capacitat. I així i tot, potser encara no reeixiria un negoci remunerador.

Deixem, doncs, les terres per a aquells qui les estimen i les fan produir, i no intentem d'aturar el corrent de la història. I els altres, que segueixin aquells viaranys de la vida que llur vocació els inspiri.

ANGEL GRAU

Sagitari

En Josep Maria de Sagarra és un admirador de Mossèn Jaume Collell. L'illustre poeta encara jove ha fet alguna vegada l'elogi de l'illustre poeta que és vell temps ha. Aquest elogi, Sagarra l'ha fet, naturalment, a la seva manera colorida i pintoresca.

En una certa ocasió, parlant de l'ample barret de teula que cobreix la testa venerable del canonge vigatà, Sagarra digué:

—Allò no és una teula: és una teulada!

* * *

L'escriptor catòlic senyor Civera i Sormaní parlava a Catalunya Social, sota el seu pseudònim de Maria Bonshoms, de la formació (intellectual i moral) de les nostres dones. I deia, amb més ingenuïtat que picardia:

“Com volem que les nostres donzelles estiguin ben formades, si llegeixen obres insubstancials?”

* * *

El P. Bernardino de Echalar és el traductor a l'espanyol de l'obra de Mourret Histoire de l'Église. La versió espanyola conté notes i ampliacions del dit P. Echalar. I en un d'aquests afegits de la seva collita, diu el traductor, després de parlar del caràcter militar del bisbe d'Urgell Sant Ot:

“Aquellos buenos hombres medievales eran bastante brutos.”

Això està molt bé. Sembla una frase d'un catedràtic d'Universitat.

* * *

Entre pintors:

—Sabeu què és el que “frapa” més el públic en les pintures avantguardistes de Salvador Dalí?

—La incoherència?

—No.

—L'extravagància?

—No.

—Doncs, què?

—És un element més aviat “putrefacte”: la perspectiva que En Dalí va aprendre a l'Acadèmia de Sant Fernando!

* * *

Endevinalla de taula d'Ateneu:

Què tenen de comú Ferran Gallicó i Salvador Dalí?

Solució:

El talent.

I gairebé res més.

Nòtules

Un general que sentia l'horror de la guerra

Segurament són molts els generals que, en el curs de la història militar, han sentit, com a homes, l'horror de la guerra. Entre aquests homes d'ofici bèl·lic hi ha el mariscal francès Bugeaud, que lluità sobretot a Algèria.

En les seves lletres, llegim:

"No s'ha vist res igual, ma bona amiga, a aquesta batalla memorable. Segons l'opinió dels més vells militars, és la més mortífera que hi ha hagut. No vull pas pintar-te l'horror del camp de batalla: els ferits, els moribunds implorant la pietat de llurs camarades. Més m'estimo no ferir la teva sensibilitat i limitar-me a dir-te que jo m'he sentit molt emocionat i que he desitjat que els emperadors i els reis que cerquen la guerra sense motius legítims, fossin condemnats, per tota llur vida, a escoltar els crits dels misers ferits que han restat tres dies damunt el camp de batalla sense que els hagi estat portat cap socors".

D'una altra lletra:

"A la guerra, no són pas els combats allò que un hom tem; al contrari, sovint un hom els desitja per alliberar-se dels sofriments, de les fatigues i de les privacions, que són més cruels que la mort. T'asseguro que un dia que estàvem en presència de l'enemic, és a dir, en segona línia, però molt prop, i que plovia, nevava, pedregava alternativament, vaig desitjar vint vegades que ens fessin carregar. Estàvem obligats a restar en orde de batalla, la motxilla a l'esquena, sense poder fer foc, no tenint res per menjar, no havent tingut pa des de feia quatre o cinc dies, mullats fins als ossos, i això durà tot el dia i una part de la nit, fins que prenguérem possessió d'un vilatge molt fort que ocupava l'enemic. Vaig ésser prou feble, aquell dia, per desitjar la mort, i demanava per a mi algunes de les bales de canó que veia rodar en les nostres fileres. Si, en

aquells moments, se'ns hagués fet carregar, certament ho hauríem passat tot a sang. No et parlo pas dels horrors de la guerra, de vilatges saquejats, de les injustícies i de les barbàries que porta. Reservo aquests detalls pel moment feliç en què ens veurem reunits. Em limitaré a dir-te que l'ofici d'heroi és tan fort com el d'un bandoler i que el detesto amb tota la meva ànima. Cal tenir un cor de roca, desproveït d'humanitat, per estimar la guerra."

Sobre els cognoms Càncer, Rocabertí i Claris

Sovint, aquest cognom apareix pronunciat i àdhuc escrit Càncer. El nom del gran jurisconsult català apareix així: Càncer.

És un error d'accentuació. El veritable cognom és Cancer, mot agut. Tal és la tesi que sosté M. R. Foulché-Delbosc, en unes "Notes de filologia" que publica el núm. 164 de la *Revue Hispanique*. I creiem que té raó.

El nom Cancer ve d'un poblet de la província d'Osca, sobre el qual exercia el senyoratge la família Cancer.

Diversos autors catalans donen la bona grafia. Per exemple, Josep Coroleu.

* * *

Una cosa semblant passa amb el cognom Rocabertí, que tot sovint veiem escrit sense l'accent final: Rocaberti. I això ho veiem fins en obres d'autors il·lustrats i erudits.

Que el dit cognom és Rocabertí, mot agut, i no pas Rocaberti, mot pla, ens ho demostra la llatinització que apareix en els documents medievals, que fa *Rocabertinus*. Aquesta llatinització correspon, no pas a Rocaberti, ans bé a Rocabertí.

* * *

Remarcarem, ara que hi som, el canvi que indugudament havia sofert, en els últims decennis, el cognom Claris. Hom s'havia avesat a pronunciar Pau Clarís, mot agut, en lloc de Claris, mot pla, que és com el pronunciaven els contemporanis de Pau Claris, el president de la Generalitat de Catalunya.

CRÒNIQUES CATALANES

La Història i l'Erudició

"La descoberta d'Amèrica", per R. Carreras i Valls. — "Itinerari de l'infant En Joan, primogènit de Pere el Cerimoniós", per D. Girona i Llagostera. — Bibliografia de les impressions lul·lianes, per Elies Rogent i Estanislau Duran.

El pas del senyor Lluís Ulloa per Barcelona, les seves conferències, l'aparició del seu primer llibre, el seu èxit, degueren exercir una gran impressió damunt del senyor Carreres i Valls. Ells foren el punt de partença d'una llarga sèrie d'articles qui començaren a aparèixer damunt les planes de *La Veu de Catalunya*, en maig de 1927, gairebé immediatament després de l'estada del senyor Ulloa a Barcelona. Van seguir després, durant alguns mesos; i, quan ja semblaven del tot enlestits o estroncats, en va aparèixer encara un altre, el darrer, en el qual el senyor Carreres donava a conèixer allò que ell judicava l'argument suprem en favor de la catalanitat de Joan Cabot, objectiu capital dels seus articles. Més tard, quan ens creïem que tot era finit, ens trobem amb un llibre del senyor Carreres titulat *La descoberta d'Amèrica (Ferrer, Cabot i Colom)*, format a base de la sèrie d'articles de "La Veu".

Ara bé: per molt que ens dolgui haver-ho de dir, la sinceritat ens obliga a confessar que valdria més que el llibre no hagués estat publicat en la forma i amb l'extensió actuals. Una cosa és una sèrie d'articles damunt les planes d'un diari, fets amb una lloable bona intenció, amb un ingenu esperit patriòtic, sense pretensions científiques, i una altra cosa és l'aplec dels mateixos articles

dins un llibre, sense fer-hi l'esporgueig necessari (que en aquest cas hauria d'haver-lo deixat reduït a mínimes dimensions), sense donar-los una armadura científica (amb abundor de notes, amb les corresponents al·lusions als treballs dels qui han precedit l'autor en la tasca); i exposant-los, en canvi, a la severitat de la crítica, que havia pogut servir silenci mentre els articlels no s'en castellaven en un llibre, però que, una vegada els ha vist recollits dins les seves planes, s'ha apressat a fer-los objecte dels seus eficaces atacs.

El resultat de l'escomesa ha estat ben destructor per al llibre del senyor Carreres i Valls. L'ajut que hagin pogut portar-li algun article encomiàstic, algunes notes de propaganda, no ha pogut contrarrestar l'efecte de crítiques com la que Lluís Nicolau d'Olwer va inserir a *La Publicitat*, i com la que Gonçal de Reparaz (fill) ha publicat al *Butlletí Excursionista de Catalunya* (número de juliol). Aquesta, sobretot, és implacable amb les nombroses errades en què el senyor Carreres i Valls ha incorregut.

Ja va denunciar Nicolau—i Gonçal de Reparaz ho fa amb més d'extensió i de referències—l'error de perspectiva en què ha caigut el senyor Carreres en suposar que cap altre poble “no tenia coneixences geogràfiques tan extenses com el nostre” i que “tot el que hi ha anotat en el mateix mapa és conseqüència d'una observació directa dels nostres mercaders i navegants”. Més encara: el fet que dins l'atlas català de 1375, pres pel senyor Carreres com a base del seu treball, aparegui assenyalada i nomenada alguna terra llavors poc coneguda, el mena algun cop a adjudicar, sense cap altra prova, la descoberta als catalans, sense veure ni tan sols que de vegades aqueixa terra figurava ja en cartes anteriors.

Precisament, la mancança d'una preparació suficient recolzada en l'intima coneixença de la cartografia medieval, ha portat el senyor Carreres a cercar suport, per a la catalanitat de Cabot i per a la fixació del seu lloc de naixença, en una coincidència aparent: el fet d'haver existit al poble de Canet de Verges una finestra on hi havia una inscripció amb el lema dels Cabot, coincidint amb el fet que el poble de Canet aparegui en el mapamundi de Sebastià Cabot, fill de Joan. Aquesta coincidència ha semblat un argument decisiu, no sols al senyor Carreres, sinó també a d'altres que l'han seguit. Però, com ja va fer notar Nicolau d'Olwer, en un dels seus articles, el Canet que figura en el mapamundi de Sebastià Cabot no és Canet de Verges sinó el Canet rossellonès, prop de Perpinyà, el qual Canet figura també en d'altres cartes, anteriors i posteriors a la de Cabot fill. El senyor Reparaz, en la seva recensió del “Butlletí Excursionista de Catalunya”, en cita quatre d'anteriors: el mapa anònim del segle xv, de la Biblioteca d'Upsala; el de Battista Beccaria, genovès; el de Guillem de Vallseca, català, i el de Rossell, també català. Tota la teoria bastida pel senyor Carreres Valls damunt d'aquella coincidència se'n va així completament per terra: Sebastià Cabot no va fer sinó copiar aquest Canet, com tantes d'altres indicacions, de cartògrafs anteriors a ell.

Aquesta és una de les errades més importants de l'obra del senyor Carreres, però no és sinó una entre moltes altres. No ens és possible d'allargar gaire més aquests comentaris per posar-les de manifest. Recomanem al qui vulgui tenir-ne una idea prou clara i precisa, la lectura de l'esmentada recensió del senyor Gonçal de Reparaz. Especialista en qüestions de geografia històrica, ell ha pogut fer de l'obra del senyor Carreres una crítica rigorosa i aciençada.

D'aquesta crítica, però, hi ha una part del llibre que es salva. Tant Nicolau d'Olwer com Gonçal de Reparaz han reconegut que els capítols que el senyor Carreres consagra a estudiar la intervenció de navegants catalans prop de Sebastià Cabot, constitueixen la part més nova, sòlida i interessant del llibre, i que si l'autor s'hagués limitat a publicar aquests capítols hauria fet un fascicle digne de tota lloança. Així una sensació d'agre-dolç ens és produïda pel llibre, i esperem que, si, com ha estat anunciat, *La descoberta d'Amèrica* és traduïda al francès, l'anglès i l'alemany, el seu autor voldrà deixar-la limitada a aquests capítols. En guanyarà el seu prestigi i el prestigi de la nostra ciència històrica a l'estranger, un dels més sòlids que posseïm.

* * *

Hem rebut el tiratge a part del treball presentat pel senyor Daniel Girona Llagostera al terç Congrés de la Corona d'Aragó, celebrat a València. És un voluminós recull qui duu per títol *Itinerari de l'Infant En Joan, primogènit del rei En Pere III (1350-1387)*; i és el segon itinerari que l'erudit investigador ens dona relatiu als prínceps del Casal de Barcelona. El primer va ésser l'*Itinerari del rei En Martí*, aparegut en els volums IV i V de l'Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans.

La llista dels itineraris principescos ha vingut, doncs, a enriquir-se amb una important aportació. Avui posseïa ja, la nostra historiografia, els Itineraris dels tres primers comtes-reis Alfons I, Pere I i Jaume I, deguts a Joaquim Miret i Sans; el d'Alfons II el Franc, degut al senyor Carreres Candi; el d'Alfons III el Benigne, obra també de Miret i Sans; els davant dits de l'Infant Joan i del rei Martí; i el d'Alfons el Magnànim, elaborat pel senyor Giménez Soler.

És, doncs, un conjunt molt apreciable, i són ja, en realitat, pocs els comtes-reis de nissaga catalana que no tinguin reconstituït més o menys completament llur itinerari i sols en manquen els de Pere el Gran, Jaume II, Pere el Cerimoniós i Joan I. Pel que fa al de Pere el Gran, tenim entès que el propi senyor Girona i Llagostera el té ja bastit, i nosaltres mateixos, per tal d'encabir-hi la investigació que, relativa a aquest regnat, vàrem realitzar a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, el formàrem temps enrera, sobre la base dels registres i cartes reials d'aquell arxiu. Manquen, de més a més—és cert—, itineraris d'infants i de

reines. Però creiem que poques historiografies poden, en proporció, presentar un padró d'itineraris com el que acabem d'esbossar. Els qui, com nosaltres, creuen que els itineraris són una base ferma per al descabdellament de l'estudi d'un regnat, no poden menys de felicitar-se'n.

El senyor Girona i Llagostera té en aquest conjunt un lloc ben important. El seu *Itinerari del rei Martí* era, ultra la llista de sojorns i de dates, un dens arrellec de documents interessantíssims per a la nostra història, la nostra arqueologia, la nostra literatura, els nostres costums. Ens resta, de la seva llunyana lectura, una impressió de riquesa extraordinària de materials i una vaga enyorança de no haver pogut encara realitzar el projecte, que afalagàvem, de fer-ne una mena d'estudi sintètic. Ara el senyor Girona sembla decantat d'aquell mètode que el va portar a buidar en l'*Itinerari* un conjunt de documents sense cap relació amb els viatges i estades reials. No cal dir que, des del punt de vista estrictament científic, el senyor Girona té indiscutiblement raó, i que hem d'aprovar la manera com ha format el seu *Itinerari* de l'Infant Joan, sense posar-hi d'altres documents que aquells qui parlen dels viatges i les estades de l'Infant, o que els comproven o els precisen. Però, al mateix temps, pensem en l'abundor de materials preciosos que haurien estat trets a la llum si hagués seguit amb l'*Itinerari* de l'Infant Joan el mateix criteri que va seguir amb el del rei Martí. Per això ens plauria de veure el senyor Girona donant-nos, en d'altres reculls, distribuïts potser per matèries, els documents que a causa del seu novell i escaient mètode ha hagut de deixar de banda. Amb breus resums que els encapçalessin podrien fer un veritable servei. I puix que alludim aquest detall, direm que és un dels pocs que trobem a faltar en aquests copiosos reculls de documents que són els seus dos *Itineraris*.

L'*Itinerari* de l'Infant Joan, amb relativament escassos buits, ha estat fet sobre la documentació del nostre Arxiu de la Corona, del Reial Patrimoni, de la Catedral de Barcelona, de l'Arxiu Històric Municipal de la Ciutat, de l'Arxiu Departamental de Perpinyà i de l'Arxiu Municipal de València. Un breu prefaç el precedeix on ens és exposat el criteri seguit i on són tretes algunes conseqüències de l'*Itinerari* i de la documentació. El senyor Girona, amb evident recança, renuncia, per no creure-ho propi del pòrtic d'un *Itinerari*, a allargar les consideracions que li suggereix sobre els esdeveniments de l'època que abraça, això és, des de la naixença de l'Infant (27 desembre 1350) fins a la mort del seu pare, el rei Cerimoniós (5 gener 1387). Renuncia a un treball més brillant i agradable, per tal de poder fer un treball més obscur i més útil. És un exemple que tots els historiadors catalans hauriem de tenir present.

Ha aparegut la *Bibliografia de les impressions lullianes*; i la magna empresa, començada, cap allà l'any 1910, per Elies Rogent i Estanislau Duran, ha estat finalment coronada. Entrebancs de tota mena, peripècies doloroses—la guerra i la mort d'Elies Rogent—, el decantament d'Estanislau Duran cap a d'altres activitats ben distanciades de la bibliografia lulliana, han estat causa que s'escolés tant de temps—prop de disset anys—abans d'arribar a la culminació actual. I ha calgut encara que l'Institut d'Estudis Catalans encomanés al seu secretari Ramon d'Alòs la missió de donar a la *Bibliografia* el darrer cop de mà, i que aquest posés tot el seu esforç a contribució, perquè l'obra pogués finalment sortir a la llum.

De tota manera, la tasca era tasca d'anyades. N'hi ha prou amb recórrer a l'atzar les quatrecentes planes del llibre per ésser immediatament impressionat per la magnitud del treball esmerçat. No és solament la descripció minuciosa de més de quatrecentos impressos procedents de les Biblioteques diverses; no és solament l'índex ingent, atapeït, capaç de fer rodar el cap al més experimentat bibliòfil; és el conjunt d'anotacions que segueixen les descripcions bibliogràfiques: Rogent i Duran hi vessen, en comentaris vius, llur vastíssima erudició lulliana, i situen així, exactament, cada llibre dins la història general del lullisme.

Cal que lloem, sense reserves, la tasca que han realitzat, tot dolent-nos que no hagin pogut portar-la ells mateixos a acabament. No perquè Ramon d'Alòs no s'hagi mostrat a l'alçada de la missió que l'Institut va encomanar-li—ben al contrari; sinó perquè les causes que han allunyat Rogent i Duran de la seva obra són profundament deplorables: la mort per a l'un, l'abandó de tota activitat erudita per a l'altre. Un dia parlàvem de la pèrdua que representava per a la nostra erudició l'enfonsament total d'Estanislau Duran en les activitats de jurisconsult. Aquesta *Bibliografia* ens dona la raó amb la prova més fefaent.

Quant a Ramon d'Alòs, cal saber-li grat d'haver-se volgut avenir a una feina tan pesant i poc lluida com la que ha hagut de desplegar. Es pot dir que mercès al seu esforç aquesta obra, digna de l'Institut d'Estudis Catalans, ha pogut, a la fi, veure la llum.

* * *

L'Editorial Barcino ha iniciat una nova col·lecció sota el títol d'*Antologia* i el subtítol de *Col·lecció d'Escriptors catalans moderns*. La seva finalitat no pot ésser més encertada ni més digna: "*Antologia*—diu L. Nicolau d'Olwer en la Introducció al volum primer—vol posar el públic contemporani en contacte directe amb tot el procés de la renaixença. Amb el mateix esperit que *Els Nostres Clàssics* ho fa per a la literatura antiga, ella donarà de la moderna obres de valor documental i de valor monumental, obres que valguin per explicar un moment i obres que valguin per elles mateixes."

El primer volum, seleccionat per Just Cabot, conté gairebé exclusivament obres de valor documental. Es destinat a *Els iniciadors de la Renaixença*, i si bé entre les composicions publicades en figura una de valor indiscutiblement monumental—l'*Oda a la Pàtria*, de l'Aribau—la major part de les altres són, des d'un punt de vista estètic, tot i que la selecció ha estat feta amb un criteri encertat, més aviat mediocres, i fins n'hi ha de francament deplorables. Tanmateix, no sabríem llegir-les amb severitat. Aquestes poesies es llegeixen amb aquella mena d'indulgència somrient amb què un poeta ja fet llegeix les seves primeres provatures.

FERRAN SOLDEVILA

Les Lletres

"Teatre de la Natura", d'A. Rovira i Virgili.—"Barcelona, cor de Catalunya", de Lluís Capdevila.—"L'hora que mor", d'A. Brunet i Magrané.—"L'estiu al cor", de J. Llongueres.—Tolstoi en català.

"Teatre de la Natura", d'A. Rovira i Virgili, publicat a les edicions de "La Mirada", és un recull de proses líriques. Potser, millor dit, de petits poemes en prosa. Aquesta definició farà pensar, indubtablement, en Baudelaire. Tanmateix, a part de l'extensió, i de l'intent de fer una prosa, d'expressió poètica, cap altra semblança podríem trobar entre els petits poemes de Baudelaire i els de Rovira i Virgili. La prosa de Baudelaire, és més suau, més sinuosa. La de Rovira i Virgili, més lapidària, més rítmica. Altrament, més que una semblança, podríem cercar-hi una antítesi. Baudelaire estima la visió de la ciutat amb els seus lupanars, amb els seus hospitals i les seves presons. Li plauen els fruits àcids i podrits, les flors sense perfum, els sentiments estèrils. Rovira i Virgili, en canvi, tria per a teatre de la seva contemplació la natura: amb més precisió, la natura treballada per l'home, la terra fecundada dels conreus. En el bosc, hi troba una bellesa feréstega, on nia l'angoixa i el neguit. En el jardí, una bellesa torbadora, que allunya l'home de la realitat, i el perd en els ensomnis. En canvi, en la natura humanitzada dels conreus, troba que la bellesa esdevé d'una sensualitat sanitària i serena.

Un sentiment semblant de la natura, el porta a preferir la carn sucosa i sanitària del fruit, a la bellesa seductora, però inútil, de la flor. Mentre diverses proses del recull, són destinades a glossar l'encís de les fruites, dues només són dedicades a les flors. I, encara, escrites com a resultat d'una enquesta periodística. Més també que les mateixes flors, l'autor estima les herbes flairoses com la fari-

gola, el romani, l'espígol. Troba que els seus perfums són els més nets, els més fins, els més nobles del món: perfums reconfortants i sedants, de clara llar honesta.

Així mateix, els arbres que més estima no són aquells que porten enganxats en ells mateixos el lirisme: el lirisme romàntic sobretot. El xiprer, el desmai, el pollancre—arbres sense fruit—foren exòtics en la botànica d'aquest espectador de la natura sanitosa i fecunda. Els arbres que més estima són els arbres patriarcal, ubèrrims: el garrofer, els cirerers, la figuera...

Quant als ocells, la seva preferència és pels que tenen un plomatge més senzill, menys vistós. Al costat de les aus emplomallades de coloraines, les orenetes li semblen una lliçó d'elegància, de bon gust. Però una de les coses que més estima l'atent contemplador del "Teatre de la Natura", són els insectes. Quantes gràcies amagades no sorpren en aquests animalons obscurs, que viuen en els nostres conreus, menyspreats, habitualment, fins pels poetes! En llur insignificança modesta, l'autor sap trobar-hi precisament el motiu de llur grandesa. Potser per això, la papallona, pomposa, magnífica, glossada pels poetes, hi és exclosa. El seu vestit de seda multicolor, de ballarina, no ha seduït al cantor del grill i dels cavallets del diable. Però, com, tanmateix, ha oblidat les abelles, treballadores, inlassables? És per què el seu cos menut, daurat, sembla una joia de princesa o cortesana? És, només, per què no ha tingut ocasió d'observar-les vora un rusc?

Els paisatges i les marines cantats en aquest llibre, els arbres i les herbes, els ocells i els insectes, són genuïnament de la terra catalana, l'amor a la qual, l'autor deixa traspuar en totes les planes. I, encara, llevat d'alguna que altra visió més llunyana, com la del "Canigó", diríem que són, típicament, tarragonines. És el Camp de Tarragona, el "Teatre de la Natura", obert a la contemplació del seu poeta. Aquell bocí de terra catalana, és allò que l'autor del llibre, més estima. El troba ple de records de la seva adolescència, i són de vegades, més que l'observació viva d'avui, les evocacions d'aquells records allò que li desvetllen l'estat d'emoció inicial de l'escriptor.

Malgrat, però, la catalanitat del llibre, seria difícil d'emparentar-lo amb el de cap altre poeta català. És un llibre, abans que tot, revelador d'una personalitat independent i forta. Les preferències que hem esmentat més amunt, cercant-los un lligam típic, no podrien servir més per assajar de reconstruir—avui que aquestes experiències són de moda—la psicologia de l'autor? I més encara que d'explicar un temperament, no ens donen la mesura d'un caràcter?

* * *

"Barcelona, cor de Catalunya", de Lluís Capdevila, vol ésser, segons l'autor, una guia "espiritual" de la ciutat. Són evocacions literàries dels carrers, places i recons barcelonins més característics. Per a salvar la monotonia en què un llibre

d'aquesta mena és exposat a caure, Lluís Capdevila barreja a la seva visió dels paisatges urbans, animats per la gernació que hi viu i que hi puflula, una mica d'història i una mica d'anècdota.

Llibre d'humorista, és en conjunt divertit, però també de vegades àcid i sarcàstic. I encara, en evocar certs recons de la ciutat que remouen els records de la joventut de l'autor, esdevé malencòlic; i, en posar-se en contacte amb les pedres velles ungides per la història, esdevé, potser, sense adonar-se'n, poeta. Tanmateix, aquests moments de poesia o de melangia, l'autor els fa una mica volgutament esborradissos, els disfressa, per desdeny o per elegància, d'ironia.

Tot el llibre és escrit amb una prosa àgil i nerviosa. L'autor no s'hi detura a brodar filigranes. No es detura tampoc gens a polir la frase. Això, en un idioma academitzat, potser no importaria. En el nostre, que té encara certes conjuntures tendres, el fa esdevenir, en alguns moments una mica bàrbar i incorrecte. Cal dir, tanmateix, que en aquest sentit, hi ha un guany evident sobre els llibres anteriors del mateix autor. I podem dir això, tant en elogi de l'autor com de l'idioma. El català literari esdevé cada dia més normal, fins en mans d'aquells escriptors que aquesta normalitat no els preocupa.

* * *

"L'hora que mor", és el primer llibre de versos d'A. Brunet i Magrané. "Poeta en formació—ha dit Puig i Ferrater—, però veritable poeta". Poeta en formació i en el qual trobem tot l'agre-dolç d'aquestes juvenívoles eclosions: els primers encerts, el llast de les vacil·lacions darreres.

Dues tendències, essencialment, es barregen en la seva poesia i el tiven per camins oposats: Carner i López-Picó, els dos grans focus d'influència de la lírica catalana d'avui. Carner el fa madrigalejar a estones, li inspira aquelles petites anotacions gairebé, simplement, bucòliques. López-Picó el fa mirar endins i cercar els seus turments, els seus neguits interiors. La darrera influència és la que triomfa. I hi ha, tant o més que de López-Picó, de Paul Valéry. Les composicions que segueixen aquesta tendència—les primeres del llibre, però segurament els darreres per ordre més alt de creació—són les més reeixides. En les altres s'hi troba encara, fins alguna lleu impuresa de lèxic. Llur música és una música més fàcil. La imatge es decanta, de vegades, vagament, al tòpic floralista. Però en els primers—particularment en els dos primers—en canvi, la música es fa més complexa, més polifònica. Guanya, sobretot, en melodia. La rima, dòcil a l'encís del poeta, no li amaga ja els seus secrets. L'al·literació mateixa, tan difícil de captar amb gràcia, no li nega el seu joguineig amable. Però el guany essencial és en les imatges. En el poema inicial, "Hora que mor", que dona títol al volum, i en el següent, "Les orientals diafaneïtats", les imatges es fan més personals, més belles: prismes cristallins, irisen de reflexos multicolors, els versos.

Aquestes dues composicions, essencialment, cal cloure-les sota el dictat de poesia pura. Així, del primer al darrer vers, són un constant giravoltar d'imatges: adés sortoses, adés ardides, però a les quals, la mateixa ardidesa fa perdonar l'extravagància. En la primera sobretot, la més característica d'aquesta tendència, l'anècdota, la motivació precisa del dolor del poeta, és completament esborrada. Sentim el seu plor, però ignorem el per què plora. Així el seu sentiment no se'ns encomana o se'ns encomana, només, com al través d'una música. Tenim de furgar en els propis neguits interiors, per arribar als estats emocionals que el poeta vol provocar en els seus lectors. I com en la música, cadascú podrà donar a la composició poètica la significació que més s'adigui amb els propis somnis o amb els propis turments.

Per què, doncs, hom hauria denominat "poesia pura" a aquesta moderníssima tendència de la poesia? No és, precisament, la mixtura més complexa que la poesia ens ha ofert fins avui? Més que de poesia, hi ha de música i de pintura. La idea renuncia a fer-se expressiva, a favor de la música i de la bellesa plàstica de la imatge. L'associació de les imatges i dels sons, com un pur joc, i no com a poesia pura, és allò que captiva i amb allò que vol captivar el poeta. És per això que l'emoció hi és absent. El seu efecte és purament estètic. Però per fort que sigui aquest efecte—i ho és innegablement sobretot en les dues composicions inicials del llibre—és un efecte que ens deixa insatisfets.

* * *

Magníficament editades, i amb boixos suggestius d'E. C. Ricart, Joan Llongueres ens ofereix un recull dels seus versos. Amadeu Vives, que el prologa amb clara hellènica intel·ligència, ens explicarà el contingut del llibre. Hi trobarem—són les seves paraules—"tots els somriures de l'estiu: la verdor dels camps, la música de les nits profundes i serenes, l'ardenta calda del mes d'agost, la remor prodigiosa de la pluja fecunda, la carícia de les fresques ubagues, la lluisor de les fruites madures en els arbres ubèrrims, la joia pimpant de les vinyes..." És així una poesia de paisatge, més que de sentiment o que d'idees. La bonesa de cor, l'entusiasme, la sensibilitat de l'autor, però, hi traspuen sempre.

La millor qualitat retòrica dels versos són el seu ritme fàcil i lleuger, que és un encís per a l'orella. No sabríem, en canvi, lloar, amb la mateixa incondicionalitat, l'expressió. Al costat de troballes verament poètiques, no hi manquen expressions prosaiques que, molt sovint, esvaeixen tota la gràcia del poema.

Nosaltres, per molt que volguem admirar el Joan Llongueres, poeta, admirem molt més, com a escriptor, la seva tasca en crític musical, honest, penetrant i sensible.

* * *

El centenari de la naixença de Tolstoi ha estat fecund entre nosaltres. Ha donat lloc a la publicació gairebé simultània de les seves tres obres cabdals: "La sonata a Krentzer", per la "Biblioteca Univers"; "Resurrecció", per l'"A tot vent", i, finalment, "Guerra i Pau", editada per *La Publicitat*. És llàstima, tanmateix, que una de les biblioteques esmentades, no publiqui també "Anna Karenina". Com que no ens manca "La puixança de les tenebres"—que caldria reeditar—tindriem la part més important de l'obra literària de Tolstoi.

"La sonata a Krentzer" és, potser, l'obra on l'odi a la sensualitat torbadora, té una expressió més inquietant i turmentada. El fet que el seu protagonista no sigui un anormal, sinó un home que pot raonar la seva fòbia—i que la raona amb arguments contundents—la fa més angoixosa encara. Tolstoi l'escriu després de la seva crisi religiosa. I l'escriu sota la inspiració de l'Evangeli. "La sonata a Krentzer" vol ésser una mena de glossa o de dramatització de les paraules de Sant Mateu, que l'encapçalen: "Però en veritat us dic que aquell qui esguarda una dona amb cobèjança, ja ha comès adulteri amb ella, en el seu cor." Per al protagonista de l'obra, aquesta sentència es compleix de la mateixa manera, encara que aquesta dona sigui la dona pròpia. Això el portarà afirmar, que la perpetuació de l'espècie humana no és una cosa necessària. La finalitat de l'home no és la de reproduir-se, sinó la de perfeccionar-se per la bondat i per l'amor. Quan aquesta perfecció sigui aconseguida—i l'amor sensual n'és l'obstacle més gran—no hi fa res que la humanitat desaparegui. La fi del món és anunciada per totes les doctrines científiques. Què té d'estrany—pregunta el protagonista de "La sonata de Krentzer"—que faci el mateix la doctrina moral?

No és Tolstoi, sinó, com diem, el seu protagonista, aquell qui defensa aquesta doctrina. Però Tolstoi hi devia sentir-s'hi molt identificat. Segons els seus biògrafs, ell mateix estava espantat de les conclusions a què el menaren les seves teories. Però massa sincer—o massa artista!—no volgué esquitllar la lògica del seu raonament i el portà inexorable fins a les darreres conseqüències.

L'argument de l'obra, en el fons, no és més que un drama d'adulteri. A Tolstoi, però, li serveix per a fer una de les crítiques més àcides que mai no s'hagin fet del matrimoni burgès. El to sarcàstic, el realisme implacable, la veritat psicològica del drama, fan les seves denúncies més impressionants.

* * *

En "Resurrecció" hi ha més serenitat que en "La sonata a Krentzer". La vida hi sembla contemplada des d'un cim més alt. La sang de l'autor s'oxigena en aquestes altures i perd molt de la seva terbolesa. Com "La sonata a Krent-

zer, però, "Resurrecció" respon també a un estat d'angoixa moral. I és precisament aquesta angoixa, els neguits que hi vessa l'autor, allò que a molts ens fan preferir aquestes dues obres de Tolstoi, per damunt de tota la resta. Ens cal, però, reconèixer, que això es converteix sovint en l'obra de Tolstoi, en una tara. És quan el moralista, es fa present en l'acció; quan l'autor en lloc de crear, predica, o, com en les darreres pàgines de "Resurrecció", ens fa una inútil professió de fe.

En "Resurrecció", com en "La sonata a Kreutzer", el protagonista és la màscara de l'autor. Però la màscara no està tan ben encaixada. La fusió del novel·lista i de l'apòstol del Regne de Déu sobre la terra, no és tan perfecta, tan artística, sobretot. Però, en canvi, hi ha més humanitat. Hom pot parlar-hi d'una autèntica pietat russa, malgrat allò que hi hagi de tou o de tèrbol en aquesta pietat. Per a Romain Rolland, "Resurrecció" és la novel·la de la pietat, precisament. Tolstoi, en efecte, encapçala la seva obra amb paraules de Sant Mateu: "Senyor, quantes vegades perdonaré el meu germà quan m'haurà ofès? Serà fins a set vegades? Jesús li respongué: Jo no et dic fins a set vegades, sinó fins a setanta vegades set vegades".

Però potser tant com la novel·la de la pietat ho és la del remordiment. És prou conegut l'argument de l'obra. El príncep Nekludov reconeix, al banc dels acusats, una dona a la qual ell perdé de joveneta. Esdevinguda prostituta, és acusada, amb visible injustícia, d'emmetzinament. El príncep es sent culpable de totes aquests dissorts. I voldrà reparar-les, alliberant la seva víctima de la justícia i maridant-se amb ella.

Però no és solament en el seu cas particular que Nekludov obra impulsat pels remordiments. La seva anècdota el posa en contacte amb els empresonats, primer; després amb els deportats a Sibèria... Són una sèrie d'escenes a l'aiguafort, fetes amb una violència enervadora. Tolstoi no hi estalvia sang, suor, llàgrimes ni immundícia... Fa estremir. El propi protagonista n'és estremeït. I pensa que tots aquells dolors, tots aquells càstigs, no són per millorar l'home, són només per defensar una minoria que viu refinadament i ociosa a l'esquena d'un poble que pateix i que treballa. I en aquesta injustícia, hi veu la seva part de culpa. Els remordiments el turmenten, el neguitegen. És per això que procura alleujar els empresonats de les seves penes, defensar els que són condemnats per equivocació, indiferència o lleugeresa dels jutges. I és el mateix sentiment de remordiment i de justícia allò que l'impulsa a repartir les seves terres entre els camperols que les treballen...

Tots els personatges de l'obra són esguardats amb pietat infinita. El mateix ho són les víctimes que els botxins, els malvats que els inconscients, els innocents que els culpables. I, encara, diríem, que la pietat ultraevangèlica de Tolstoi, és més sovint pels mateixos botxins. Troba en la seva maldat, alguna cosa d'inconscient o de fatal que la fa perdonable... És, però, en els empresonats

polítics, on Tolstoi veu els models més alts d'humanitat. Animats del mateix esperit generós, humanitari i messiànic de Tolstoi, diríem que aquests condemnats completen, en "Resurrecció", allò que mana el príncep Nekludov per a encarnar tota l'austera i turmentada grandesa de Tolstoi.

* * *

"Guerra i Pau", escrita abans de les seves crisis, en la naturitat de la seva juvenesa i del seu geni, no és una obra torturada com "Resurrecció" o "La sonata a Kreutzer". Cert que, ací o allà, hom pot començar a endevinar la seva preocupació pels problemes morals, pel seu messianisme. Però tot s'hi resol, més encara que amb serenitat, amb joia. L'orient, l'Evangeli, el budisme, no havien enlluernat l'esperit de Tolstoi. Eren els grecs, els llatins—"La Ilíada", l'"Eneida"—Rousseau i Stendhal, el que més el fascinava. Potser fins i tot, aquesta fascinació és allò que impedia que el seu esclavisme es manifestés amb la força tèrbola i turbulent dels seus darrers llibres. "Guerra i Pau" podria ésser, encara, una novel·la francesa. La posició patriòtica de Tolstoi, i, naturalment, la pintura dels costums, és allò que la fa una novel·la essencialment russa.

"Guerra i Pau" és l'obra més vasta de tota la novellística del segle XIX. Més vasta i més diversa. Una munió de figures hi pullulen. I totes vivents, animades. Tolstoi no s'oblida mai de donar-les-hi personalitat, de descriure-les físicament, amb trets acusats, gairebé caricaturescos, sovint irònics, de vegades sarcàstics. Però amb els adolescents, amb les noies i amb les dones joves, s'hi enterneix. En fer-ne els retrats, en evocar els seus primers amors, el realista implacable, el psicòleg cruel, esdevé poeta. Poques pàgines es trobaran més tendres, més líriques en la literatura russa, que aquestes de Tolstoi. Aquelles curses, en trineu, per exemple, pels camins nevats, sota la llum de la lluna, són d'un lirisme contingut, però sentit i penetrant.

Tanmateix en "Guerra i Pau", Tolstoi és, essencialment, el pintor de la guerra. Però no un pintor èpic, de gestes legendàries, de figures emplomallades i amb coturns. Cert que de vegades els generals i tsar apareixen així en les revistes de tropes. Són alguns quadros d'història, plens de color, una mica efectistes. Però a Tolstoi li plau d'enfocar-los més de la vora, fer psicologia, i aleshores, aquestes grans figures brillants, es converteixen amb caricatures sarcàstiques. Amb Napoleó es mostra particularment cruel. Més, però, que per esperit "chovin", perquè la gran pietat de Tolstoi devia començar a fermentar-se en el seu cor, i voltar-lo contra l'ambició guerrer, al qual anomena, ningú no diria que sense propietat, "botxí de pobles".

Recordem, de passada, que, en les primeres edicions franceses de "Guerra i Pau" foren suprimit, per aquestes circumstàncies, moltes escenes en les quals

Napoleó té una intervenció important, però no massa airosa. I encara avui, en el judici en conjunt desfavorable que Paul Sunday ha fet de l'obra de Tolstoi, no hi haurà influït, ultra el seu menyspreu per a la novella realista, el poc respecte amb que Napoleó és tractat en "Guerra i Pau"? Moltes de les apreciacions de Paul Sunday, fan sospitar-ho.

Tolstoi, documentat, segons els seus biògrafs, en arxius de família, fa de les batalles una descripció minuciosa i molt sovint crítica. L'obra de Tolstoi, en aquest sentit, ha estat molt discutida i sembla, evidentment, molt discutible. Sense entrar, però, en cap problema d'estratègia, cal convenir que, hi esdevé excessivament xerraire i enutjosament polemist. Però, en canvi, en les accions de detall, en els combats parcials, neix plenament. La guerra no ha tingut un altre pintor més viu i més veridic. Ell hi aporta ultra el seu temperament fogós, les seves experiències d'oficial en les guerres de Sebastopol. En la descripció d'aquests combats, vivissims d'interès, càlids d'emoció, no hi manca l'heroisme. Però els seus herois, no van emplomallats. Van tacats de sang i de fang. Tolstoi era ja en els fons massa cristià per ésser, en tot, un grec. Hi ha molt sovint en les proves d'heroisme que es complau a pintar, una simplicitat que arriba, fàcilment, al patètic. Hi ha també detalls psicològics, que fan esdevenir, molt sovint, l'heroisme, manicomianial o pueril.

"Guerra i Pau" no és, en fi, l'obra més característica d'un escriptor de crisis moral i religioses tan profundes com Tolstoi. No suggereix tantes inquietuds ni trasbalsa les consciències com en "Resurrecció". Però és, en canvi, l'obra en la qual el geni de Tolstoi, ha desplegat amb més potència, les ales.

"La sonata de Kreutzer", "Resurrecció" i "Guerra i Pau" són traduïdes amb la consciència a què escriptors i editors catalans, ens tenen avesats. Són, a ben segur, les úniques edicions íntegres, que s'han fet a la península. "Guerra i Pau" és, sobretot remarcable, per la correcció de la seva prosa i la riquesa i expressivitat del seu lèxic.

DOMENEC GUANSÉ

L'Art

Exposicions. — Conferències. — Moviment arqueològic. — Moviment bibliogràfic, etc.

Durant el passat juliol el moviment artístic és més intens fora de Barcelona que a la mateixa capital. Aquí s'han efectuat les següents exposicions: A les Galeries Laietanes exposició d'olis del senyor Lluís Graner. A la Sala Parés exposició i venda a l'encant d'una col·lecció de pintura antiga i moderna. La Unió i Germandat de Mestres Pintors, de Barcelona, obre la seva exposició de li de curs. Per fi, al local de l'Associació Artística d'Escultors Decoradors, és oberta una exposició de fotografia.

A Vic, a la Sala Bigues, els germans Llucià i Jacint Costa debuten amb l'exhibició de llurs pintures. Després, el senyor Tort-exposa al mateix local una sèrie d'olis. A Sabadell, exposició del recentment desaparegut pintor Francesc Gimeno a l'Acadèmia de Belles Arts. A Mataró, a la Societat Iris, el senyor J. Canals i Palmada exhibeix les seves pintures. A Sant Feliu de Guíxols el senyor J. Pastor i Baron exhibeix unes quantes pintures al Casino Guixolenc. A París, a les Galeries Alexis, debuta el gravador tarragoní senyor Pere Gil amb una col·lecció d'aiguaforts i litografies; i a la Sala Zborowki és l'escultor Apelles Fenosa l'expositor.

La gran exposició, el *great event* artístic del mes de juliol és la instal·lació de les estàtues del cadafal de pedra de la Plaça de Catalunya. Aquestes no han pas entusiasmat la gent: molts barcelonins se'n senten decebuts; d'altres n'hi ha que se'n senten disgustats. Nosaltres formem en el grup dels decebuts: creiem que aquestes obres estan pel dessota de la producció corrent dels escultors que les plasmaren.

Els nostres escultors han produït en aquesta ocasió una escultura fluixa, tímida, carrinclona i tot. Hi ha fluixedat en la concepció, en la composició; i des-

prés n'hi ha en l'execució, en la manera de tractar les diverses matèries, l'os i la carn, el cabell i les robes. Aquest darrer element, tan important en l'escultura monumental i molt particularment en aquestes estàtues que un pudor de poble rerassegat volia ben abrigades, ha estat interpretat a la babalà per gairebé la totalitat dels escultors suara tan exhibits. Doneu, si us plau, un cop d'ull a les estàtues drapades de mides natural i colossal que produïren per a Madrid i Barcelona els Vallmitjana, els Nobas, els Fuxà, i tants d'altres escultors del temps de l'Exposició Universal i àdhuc de les generacions anteriors, els Solà, els Campeny, els Piquer, els Aleu, els Sunyol, i veureu que a desgrat de l'academisme que informava llur art, a desgrat de l'amanerament de l'un o dels rutinàries de l'altre, les estàtues que aquells mestres esculpíren són drapades amb una amplitud, amb una grandesa, amb una decisió i amb una solidesa que recorda l'escola francesa del segle XIX, la sensualitat escultòrica i el gran estil de construir dels Rude, Cartellier, Carpeaux, Dalou, etc. En l'estatuària del nostres mestres escultors del segle XIX hi ha un bri de geni, una empena impressionant. Les estàtues que ells feren en marbre o en pedra per a la Universitat, per al monument de Colom, per a la cascada i els portals del Parc de la Ciutadella, per a la Biblioteca Nacional i per a in comptables monuments i edificis de Madrid i d'altres llocs, tenen una "allure" imponent, són concebudes amb aquell cop d'ull sintètic que resumeix idees i sentiments de grandesa.

Els escultors catalans d'ara, avesats a la petita escultura de saló, en la qual, cal confessar-ho, han excel·lit més que llurs antecessors vuitcentistes, s'han trobat viciats pel sentiment exclusiu de la petita escultura. Ara, quan comencen a rebre encàrrecs d'obres de grandària respectable, s'hi veuen perduts. Llurs estàtues, de tamany natural a tot estirar, ens semblen escultura de saló engrandida en excés. Potser calgui fer una excepció a favor d'Eusebi Arnau: la seva estàtua drapada de xarxes és admirablement ben composta, ben plantada, desproveïda d'aquella timidesa, d'aquella carrinclona afectació d'ingenuïtat que ara priva, que revela una inclinació decadent i que és manifestació d'anti-escultura.

És just, però, de no carregar tota la culpa d'aquesta fallida als nostres escultors. Damunt de llurs esperits pesaren les següents coaccions: estipendi escàs, temps escàs, material pobre i prevenció pudibundista. Aquesta prevenció explica l'excés de robes. La manca de temps i l'estipendi escàs devien obligar a enllestir la feina; i aquest apressament explicaria la condició detestable de l'escultura de les robes.

Un altre esdeveniment penós és el refús que la Junta de Museus ha fet d'una bella i casta pintura de desnusos femenins, obra de Josep de Togores, la qual uns quants aficionats a les Belles Arts oferiren al nostre Museu d'Art Modern. El refús de la Junta de Museus es basà en el pudor!

Després de la lamentable exposició de Goyas en el propi Museu d'Art Mo-

dern, aquest refús dóna la mesura de la capacitat del nostre organisme rector dels Museus. És curiós de recordar que un dels membres de l'esmentada Junta és el senyor Juli Borrell, professional de la baixa pintura eròtica.

Però els mèrits de la Junta de Museus no acaben aquí. Darrerament encarregà a un membre d'ella mateixa, el pintor Galofre Oller, la restauració d'un retaule gòtic a desgrat de no ésser aquesta persona restaurador de retaules ni de cap altra mena de pintura. I quin retaule ha posat aquella Junta en les pecadores mans del senyor Galofre Oller, per tal que hi faci l'aprenentatge de restaurador? No pas menys que el retaule dels Pellaires!—Ja és prou que aquest senyor Galofre hagi gosat d'acceptar un encàrrec així de compromís. Un mes després del rebombori que aixecà, aquesta decisió restauradora de l'esmentada Junta fou desmentida pel seu president.—Massa tard!

Per acabar de fer el pes, la mateixa Junta de Museus ha decidit que la ceràmica de Paterna, que és una de les valors més grans del nostre Museu arqueològic, una valor mundial única, no té cap importància. En conseqüència acordà cessar la reconstitució dels testos, reconstitució que ens havia donat tan estupenda col·lecció de peces completes; ha manat reembalar tots els testos que estaven copiosament classificats per tal de facilitar les reconstitucions, i, a pretext d'economies, acomiadar els dos peons que ajudaven a aquesta tasca meravellosa...

* * *

Les conferències són nul·les a Barcelona; fora de Barcelona raríssimes. Tan sols a Sabadell i a Terrassa s'és donada aquesta activitat oral. Allí, en ocasió de l'exposició Gimeno, parlaren d'aquest artista els senyors Joan Sallarès i Rafael Benet. Aquí és el canonge Collell qui actua de conferenciant en l'acte d'inauguració de la Biblioteca-Museu Soler i Palet.

* * *

El moviment arqueològic registra la fundació i estrena d'aquest esmentat Museu-Biblioteca, a base del fons de llibres, ceràmica i altres objectes d'art antic que posseïa l'erudit terrassenc senyor Soler i Palet, i que per voluntat seva foren llegats a la ciutat de Terrassa.

A Vic hom va a erigir una nova columna al pòrtic del temple romà. El Municipi de Lleida es decideix per fi a reconstruir la Paheria. Per fi, és de remarcar i lloar el fet, raríssim a Catalunya, que la Diputació de Girona decideixi d'augmentar la consignació destinada al Museu Provincial per tal que pugui romandre visible durant tots els dies de l'any. També organitza una tongada

de conferències sobre art i arqueologia, les quals es donaran dintre de l'esmentat Museu.

* * *

La bibliografia d'art i d'arqueologia ens dona les següents obres: *Livre d'Or de la Reconnaissance Catalane au Renovateur de Saint Martin du Canigou*, edició de la "Imprimerie Catalane", de Perpinyà. Els tallers gràfics de Joan Morral, de Terrassa, editen una bella monografia: *Egara Terrassa*, obra darrera del senyor Josep Soler i Palet. El Centre Excursionista de Catalunya edita una *Guia de Poblet i Santes Creus*, de la qual és autor el senyor F. Blasi i Vallespinosa. Amb el peu d'impremta: "Artes Gráficas", Barcelona, i amb data 1925, el senyor P. Cano i Barranco publica en castellà una monografia de la Cartoixa d'Aula-Dei. Del mateix autor, datat d'enguany, també eixit de la casa "Artes Gráficas", és el llibre titulat *Crónicas Ligeras. Divulgación de la España Artística, Monumental y Pintoresca*. La revista madrilenya *Investigación y Progreso*, publica, amb el títol *La Escultura en Cataluña hasta las postrimerías del siglo XII*, un treball signat pel senyor Millares Carlo. Per fi cal esmentar l'aparició de dues noves revistes: *Joia*, revista d'art modern que ja està en el seu número 3, publicació barcelonina, i la revista *Tàrrrega*, dedicada a literatura, art i arqueologia; aquesta és publicació targarina. La més important de les revistes nou-vingudes és l'*Arxiu de Tradicions Populars*, editat a Barcelona amb luxe i empena.

Publicacions rebudes

Joaquim XIRAU PALAU. *Descartes y el Idealismo Subjetivista Moderno*. In-8.º gran, de 122 pàgs. Universidad de Barcelona. Facultad de Filosofía y Letras, 1927.—Ve a ésser un capítol o un llibre de la gran obra que aquest filòsof sembla d'haver-se emprès: l'obra de plasmació d'un pensament, d'un sistema realista. Aquesta idea, que sembla vagament dibuixar-se en el fons dels escrits del senyor Joaquim Xirau, és, no cal dir-ho, una idea d'alta valor estètica, fonamentalment estètica per tot el pertocant a les arts plàstiques. No pecarem potser d'extremadament fantasiosos si prestem a aquest distingit professor propòsits més o menys decidits cap a derivacions esteticistes de les seves especulacions realístiques. Joaquim Xirau és, d'altra banda, un perfecte *connaissanceur*, particular interessat en les més modernes manifestacions de les arts plàstiques.

Aquest llibre sobre Descartes és, a més, d'un agut anàlisi del pensament cartesià, i pel damunt d'això, una recapitulació d'aquest pensament i una nova posició de la valor del pensament cartesià, eclòs en la partió de dues concepcions del món i de l'home. Joaquim Xirau ve potser a posar el cartesianisme com el punt de partida d'una nova concepció realista del món, concepció que seria la faisonadora del coneixement, cada dia més desenrotllat. En el pensament antic i medieval, l'aparençalitat ja era una manera d'ésser, una aparença fenomènica, per oposició a allò que no pot aparèixer al noumen. La filosofia moderna gira la concepció al revés: per a ella l'aparèixer ja no és un mode de l'ésser, sinó que l'ésser és un mode de l'aparença; la realitat seria simplement un aparèixer com a realitat; l'ésser es redueix a un "semblar ésser". Ja no n'hi ha prou de la percepció de les coses: ens cal una combinació d'idees i sensacions. Les sensacions són elaborades pel mitjà d'una elaboració intel·lectual. "L'allucinació era abans, sense contesta, una falsa percepció. Ara hom no vacilla gens a dir que la percepció és una allucinació normal." Les bèsties es troben en aquest estat d'allucinació: perceben i prou. L'home ha d'explorar la percepció. Abans la metafísica era el guia de lloguer d'aquesta exploració. Ara ens en malfiem; ens sembla un *cicerone* ni més ni menys xerraire que els cicerones professionals del turisme.

Obligat per la pressió del seu escepticisme d'una banda, i per les exigències del científisme del Renaixement, per l'altra, Descartes es veu obligat d'acceptar la difícil proposició següent: L'ésser no es res més que allò que podem conèixer. Allò que no coneixem no podem pas saber si és. L'ésser és, doncs, el coneixement de l'ésser: el coneixement defineix l'ésser. "Per això d'ara endavant la filosofia, que era fonamentalment ontologia, és mètode i teoria del coneixement. El problema de l'ésser cedeix el lloc de preferència al problema del pensar... Ésser veritat era el mateix que conformar-se amb la realitat, *adequatio intellectus et rei*. Des d'ara ésser realitat vol dir ésser veritat. En altres termes: el real és el racional. Tal com ens diu la física, el món és en realitat un sistema ben travat d'idees precises i clares". En altre lloc, el senyor Xirau diu, tal vegada pel seu compte: "El positiu de les coses resulta ésser el coneixement que en tenim... i aquest coneixement ens el dona la veritat. Les coses són les coses veres... ço clar i distint... Saber de les coses és mesurar les coses... El pensament és la mesura de tota realitat", no pas una part insignificant de la realitat com ho entenien abans els homes... "Ço indubtable és que, àdhuc els cossos, no són pròpiament coneguts pels sentits o bé per la facultat d'imaginar, sinó solament per l'enteniment; i que no són coneguts perquè són vistos i tocats, sinó solament en tant que entesos o compresos per l'enteniment".

Les idees vastes, nombroses i complexes que entreteixeixen la tesi del senyor Xirau no poden ésser totes glossades en aquest lloc, ni les nostres facultats no ens permetrien ara com ara d'anar-les destriant i comentant si no

disposàvem de molt de temps i de molt d'espai. I a fe que el llibre d'aquest professor exigiria un comentari més extens, tanta és la seva vàlua; el seu enunciat ja ho fa preveure, sobretot si tenim en compte que el nostre jove filòsof es contraposa a l'idealisme subjectivista modern, i àdhuc a l'idealisme pre-cartesià. És aquest un llibre que té més importància de la que a simple vista pugui semblar: hi ha condensada una poderosa intenció i s'hi albiren les possibilitats de fer-la explotar en obres successives.

No cal dir de quina manera ens convencen i plauen les idees vessades pel senyor Xirau en el seu *Descartes*, com congenien amb allò que tenim exposat en les pàgines 136 i següents i 253 i següents del primer any d'aquesta mateixa REVISTA DE CATALUNYA sobre el valor cognoscitiu de l'art. (*Valor i situació de l'art primitiu i de l'art adult*.)

Com de costum el llenguatge i el mètode del senyor Joaquim Xirau són bells i clars; un llibre d'aquest professor és gairebé una obra d'art de ben dir i de ben exposar les idees més difícils.

L'edició és bonica però no del tot perfecta i les errades de caixa, massa nombroses per a un llibre editat per la Universitat; alguna vegada arriben a pertorbar la serena exposició de l'autor.

L'AMIC DE LES ARTS. Sitges. 30 juny 1928, n.º 26.—Publica la continuació d'una conferència del senyor J. Carbonell sobre *Recerca d'un nou Classicisme*. Del senyor J. V. Foix és una *Presentació de Joan Miró*. El senyor Ll. Montanyà signa uns *Punts de vista sobre el Suprarrealisme*. Els senyors Casanyes, Dalí i Gasch hi publiquen glosses i comentaris a la personalitat del pintor Joan Miró. Per fi, el senyor Valéry Bernard ens dona *Uns Records de ma Vida*.

TAULA DE LLETRES VALENCIANES, n.º 10. València, juliol 1928.—Cada dia és més interessant i més seriosament concebuda. Aquest número 10 de la *Taula* publica, pertocant les arts plàstiques, un comentari a *El Llibre Català*, signat per E. Navarro i Borràs i un deliciós gravat al boix que és ornament de la coberta.

ARTS I BELLS OFICIS. Barcelona, juliol 1928.—Publica un resum de les conferències donades per Le Corbusier, a Barcelona, obra del senyor J. F. Ràfols. Un comentari anònim a les noccs d'argent del Foment de les Arts Decoratives, una relació de les exposicions d'art celebrades a Barcelona durant el mes de juny, relació que signa el senyor M. Marinello, i, per fi, la conferència que a l'Hotel Ritz llegí el senyor C. Soldevila sobre teatre modern.

CIUTAT. *Ideari d'Art i Cultura*, n.º 18. Manresa, 1928.—El senyor Joan Malagarriga és l'autor d'un ditirambe a l'art de Joaquim Biosca. Els altres treballs d'aquest núm. 18 són de gènere literari.

ANTIQUES, vol. XIV, n.º 1. Boston, juliol 1928.—A més d'*Attic*, que és una miscel·lània que el Director publica habitualment, i que és sempre útil i interessant de llegir, aquest darrer número de la revista *Antiques* publica una descripció dels mobles d'Old Hartford State House que encara subsisteixen. El senyor H. E. Gillingham és autor d'un valuós treball sobre antics instruments astronòmics. De la senyora Catherine Moran és un important article sobre vidres catalans i castellans, en el qual l'autora, sense esgotar la matèria, diu coses noves i encertades. Sobre escudelles angleses antigues d'estany, marques i tallers, el senyor H. H. Cotterell afegeix noves valuoses clàrícies a un estudi semblant del senyor A. Riff, publicat abans en la revista *Antiques*. El pseudònim Bondome segueix estudiant les antigues cadires angleses i americanes per a sala menjador. La senyora R. Mansfield Knittle és autora d'un bell estudi dels vidres de l'antiga fàbrica americana de South Jersey. D'enorme interès és un estudi sobre la manera de conservar els *ambrotipus* i sobre la diferència que hi ha entre l'ambrotipus i el daguerrotipus, diferència molt gran, però que a simple vista no és distingible; també tracta de les diferents menes d'ambrotipus, la descoberta d'aquest procediment fotogràfic, etc., etc. L'autor d'aquests ensenyaments tan captivadors és el senyor Charles Abel. La il·lustració d'aquests i d'altres textos no tan importants és nodrida i perfecta.

BULLETIN D'INFORMATION. *Organe de la Société pour les Relations Culturelles entre l'U. R. S. S. et l'Étranger*. Núms. 22 a 27. Moscou, juny i juliol de 1928.—D'autor anònim és un article sobre museisme, amb estadístiques sorprenentment falagueres per a la cultura russa. També d'autor anònim és un article sobre El Film Històric; en aquest article som informats de la nova tendència arqueologista i historicista, la qual permet de produir films sense teatralisme ni enlluernament i de reconstruir fidelment les èpoques passades. Els cineastes russos poden disposar de l'immens guardarroba històric de l'Estat, de tota mena d'arquitectura, d'interiors, de mobiliari, armes i utensilis autèntics. I, quan convé refer de nou algun edifici, no s'hi planyen despeses ni esforços. Altre article anònim ens parla del desenvolupament de l'art i de la indústria del llibre, tant en la ciutat com a fora. El professor I. Borozdine estudia els monuments antics de l'Inguxia. V. Nievéjina comenta el centenari de Dürer. A. Dimitriev ens parla del cinematògraf rural. Per fi, S. Ikonnikov és l'autor d'un article titulat *Les théâtres moscovites depuis la révolution*, article d'estadístiques i d'informació artística teatral de gran interès per tota persona seguidora

del teatralisme i de l'escenografia moderns. Tots els articles van ilustrats i alternen amb altres de caràcter científista o sigui d'informació científica.

CONTEMPORÁNEOS. Núm. 1. Mèxic, juny 1928.—És una revista luxosa i editada amb una pulcritud sorprenent. Està principalment dedicada a la literatura i de manera secundària a les arts plàstiques. La tendència és d'avançada, sobrerrealista i amb influències cubistes. Sobre les Belles Arts només publica un estudi laudatori, dintre un esperit crític, obra de G. García i Maroto.

PULGARCITO, n.º 25. Mèxic, gener 1928.—Revista que hom no pot dir si és per a persones grans o bé per a infants. Té caràcter pedagògic, de pedagogia pàrvula i de primer ensenyament. És profusament il·lustrada amb gravats-ploma, fotogravats i tricomies, i les il·lustracions són obra dels alumnes de primeres lletres de diferents escoles. És notòriament l'òrgan d'una pedagogia del dibuix del gènere ingenuista que els senyors Ainaud i Torres García iniciaren en el col·legi Mont D'Or que hi havia a la Bonanova i que, al nostre entendre, és una greu equivocació. Aquesta publicació té el text molt ben imprès, però els gravats són deficients.

JOAN SACS

PERIÒDICS i REVISTES

Orientacions de la cultura catalana

Sota aquest títol, ha publicat Joan Estelrich, damunt les planes de la revista argentina *Nosotros* (agost 1928), un extens article, prenent com a punt de partida la celebració de l'Exposició del llibre català a Madrid. N'extraïem alguns passatges.

Dins el passatge titulat *El carácter de nuestra obra*:

"Crec que tots quants van acudir a escoltar-nos (es refereix als conferencians de l'esmentada exposició) es van convèncer que no ens trobem solament davant l'"alçament" sentimental i turbulent de què parlava Maragall vint anys enrera; que el que hi ha és una restauració conscient, animada per aquella doble alegria íntima de totes les restauracions; l'alegria de seguir una tradició autòctona, recordant un passat no exempt de glòries; i la de crear amb fe, de cara a l'avenir, sota l'influx de clares aspiracions."

Dins el passatge intítulat *Limitaciones: necesaria función de Estado*:

"És necessari, imprescindible, diríem, un mínim de funció d'Estat, per garantir la cultura d'un poble. La vida d'aquesta cultura resultarà sempre precària mentre no l'assisteixi, en tot o en part, un Estat protector. Així mateix, sols l'Estat, o qui n'exerceixi el paper, es veurà en condicions de desenrotllar plenament un sistema d'institucions pedagògiques, les quals no poden abandonar-se sense perill, a la iniciativa particular, per veleïtosa i inconstant... Sense l'Estat, o una forma per elemental que sigui d'Estat, com la que disfrutem, per exemple, les minories reconegudes a Ginebra, no es pot fomentar intensament la producció intel·lectual, com no es pot posseir, ni menys desenrotllar, cap pla d'instrucció pública i d'educació social."

Dins l'apartat qui duu el títol d'*El hecho del idioma*, després d'exposar xifres comparatives d'intensitat editorial en relació amb el nombre d'homes d'una sola parla, escriu a propòsit de la indústria barcelonina:

"Recordaré que existeix a Barcelona la més forta indústria editora en castellà. Ella se sosté en gran part pel treball d'intellectuals catalans i és, ultra un negoci, un testimoni de força expansiva. Cal advertir, tanmateix, la seva diferència d'origen respecte a la producció en català, molt més petita, moltíssim més petita, comercialment. Però aquesta producció en castellà, molt brillant i rica, amb vistes a profitoses exportacions, aquesta producció és sols indústria en la major part dels casos; l'altra, tímida i feble, és de més a més creació i de vegades sols creació."

Estelrich entra després a donar un esbós de la *literatura*, de la *Labor històrica*, *Les ciències*, *Les Arts*, *Les doctrines polítiques*, *Els pensadors*, *L'organització*.

El penúltim apartat duu el títol de *L'esfondrament*. Diu així:

"Recentment, tota aquella organització cultural ha passat moments difícils, gravíssims. Es perdria tot?, poguérem preguntar-nos. No; tot des d'ara es guanyaria; es guanyaria a pols, pam a pam. Calia canviar de sistema, acudir a l'esforç particular. El treballador intel·lectual, abnegat ja d'ell mateix, redoblaria la seva abnegació. Tothom va acudir sol·licitament: mecenes, autors, públic. Superant els pessimismes justificats, cal assenyalar part d'aquests esforços, com un rescat, com un do dels directors de la massa. Esforços de contenció i defensa en el seu origen han tingut la virtut de convertir-se en principis d'acció i d'unió. La situació s'ha simplificat davant del perill constant. Les mans generoses s'han ajuntat en unió sagrada per sostenir l'arca de l'aliança."

I per al futur, què?, pregunta per acabar l'Estelrich. I respon:

"Moralment, allò que s'ha fet fins ara signa els imperatius per al demà. Quins imperatius? El nostre imperatiu personal i social és dominar i resoldre els problemes proposats a la nostra vida, com a individus i com a collectivitat. És a dir, en síntesis, que hem d'intervenir, en primera línia, en la reforma intel·lectual i moral del nostre poble."—F. S.

Les traduccions catalanes d'obres de Tolstoi

A *La Veu de Catalunya* (28 d'agost de 1928), escriu Alfons Maseras:

"Quan totes les literatures novo-llatines cuitaren d'assimilar-se l'obra de Tolstoi, la catalana tingué en oblit el gran mestre rus. *La Renaixença* va publicar en fulletó, en les darreries del segle passat, una col·lecció de *Contes i Novel·les curtes*, traduïts per Bassegoda

i Moliné, que no arribà al gran públic. La Biblioteca Popular de "L'Avenç" féu més: recollí en dos volums una altra selecció de *Contes*, trets dels "Contes populars" tolstoians, traduïts per Cases-Carbó, en la qual hom troba a manca un petit pròleg invitant el lector català a gustar l'obra de Tolstoi. La mateixa Biblioteca publicava, molt més tard, el drama en cinc actes *El domini de les tenebres*, vertit al català per Puig i Ferrer. Narcís Oller traduïa, en 1913, una comèdia de Tolstoi i el drama en sis actes *El mort en vida*, més conegut sota el títol d'*El cadàver vivent*.

Tant *El Domini de les tenebres* (en la versió francesa duu el títol de *La llum llum en les tenebres*) com *El cadàver vivent*, són dues obres pòstumes i, per tant, conegudes, representades i divulgades després de la mort de Tolstoi. Assenyalarem aquesta circumstància per indicar com anàvem endarrerits, mentre Tolstoi vivia, en la coneixença, o si més no, en la divulgació de la seva obra. Ara, amb motiu del centenari del patriarca d'Iasnaïa Poliana, hom repara aquest oblit. La Biblioteca "Univers" ha donat una versió íntegra de *La Sonata a Kreutzer*, i la Biblioteca "A tot vent" anuncia la imminent publicació, en dos volums, del text íntegre de *Resurrecció*. La publicació d'aquestes dues obres coincideix amb la de la versió catalana de *Guerra i Pau*, com a fulletó d'un dels nostres quotidians del matí, versió que esperem veure aplegada en volum. *La sonata a Kreutzer*, tot i essent una de les obres menors de Tolstoi, no deixa d'ésser una obra mestra, una de les més discutides i de les més emocionants. *Guerra i Pau* i *Resurrecció* formen, amb *Anna Karenina*, que espera torn per a ésser traduïda, les tres columnes bàsiques de l'obra tolstoiana. Qui vulgui conèixer Tolstoi a fons no pot deixar de llegir aquests tres monuments de la literatura contemporània."

Dels croates i d'un serbi

Sota aquest títol escrivia "Bellafila" (Josep Carner) a *La Veu de Catalunya* (28 agost):

"S'assecaran el Save i el Drina—ha dit regentment Pribitxevitx—abans que la coalició pagesa-democràtica accepti l'hegemonia de Belgrad i renunciï a la lluita per a la igualtat de drets." Aquestes paraules, que transcriu *Le Temps*, aquesta irrevocabilitat d'un destí, comparada a la persistència de les divinitats fluvials, vénen a ésser una resposta a un article publicat en el mateix diari (que no sol capir els particularismes sinó en velles terres alemanyes), en el qual es suposava que els Croates no sabien ells mateixos el que volien, retret que hom havia fet en llur temps als irlandesos i a altres llinatges arremoradissos.

Però el pensament croata no fóra solament un nou maldecap balcànic, sinó un possible factor de coherència en l'organització europea, si reïxen veres les informacions del *Manchester Guardian*. Sembla que la Croàcia es proposa d'instar l'ideal d'una gran Confederació d'Eslaus del Sud, en la qual seria inclosa la Bulgària i rebria consideració d'Estat la Macedònia. "La idea no és pas nova. Era en l'esperit dels primers afressadors de la renai-xença iugoslava, i ha aparegut més d'un cop en manifestos iugoslavs, per bé que sense incorporar-se definitivament a cap programa de partit... Amb remarcable penetració els Croates han capít que la millor manera de resoldre llur problema és de reemplaçar el problema

estret de llur autonomia dins l'Estat actual per la visió d'un més gran Estat Eslau del Sud." Hom sap que a Bulgària han estat sustentades idees semblants.

Aquetes noves directives croates, tan semblants en llur via expansiva a les del gran polític nat a Kastellterçohl, m'han semblat tan interessants que m'he apressat a parlar-ne amb un distingit comerciant de la Vella Sèrbia que estíueja en aquesta mateixa platja. El senyor K.....tx, que féu la guerra i té un bell aplec de senyals i de condecoracions, ha exclamat tot seguit: —*Vade retro!* Aquesta proposada solució no se m'adiu. Com dirien els nostres enemics tradicionals, els italians, *gatta ci cora*. Els croates són de la pell del diable. Això de la grandesa és un parany. La norma segura és l'homogeneïtat i l'arranament. La Vella Sèrbia ha creat un tipus ideal i definitivament resolt de ciutadà model, i els croates no són ningú per a llançar una moda nova, a desgrat de totes llurs porfídies i perfídies. I tanmateix, aquesta gent que es creu més civilitzada que nosaltres, de vegades diu que vol ésser la nostra igual i de vegades diu que ens vol romandre diferent. És un embull d'idees. Jo us diré la vera doctrina. Un Estat ben concebut ha de tenir gradacions de categories entre els ciutadans, i hi ha d'haver una massa que serveixi com de maniquí-rodella per als exercicis de tret; això virilitza i aferrissa la raça en general. Els deures, ben entès, han d'ésser iguals per a tots, però la relativa inassimilació que clou les parpelles per a assemblar-se encara més tremendament a si mateixa, i s'obtura les oïdes per a remei de salvadora inflexibilitat, mereix especial privilegis, enteneu. I això no és sinó justícia seca. I el que podríem dir-ne Unitat Organitzada."

Com cal dormir

Dins la *Revista Bimestre Cubana* (juliol-agost) trobem reproduït un article del Dr. Donald A. Laird, aparegut en *Sciència News-Letter*, de Washington, relatiu a la son.

El Dr. Laird ha fundat a la Universitat de Colgate un "laboratori de la son", on, ajudat pels seus deixebles ha fet tota una sèrie d'interessants experiments. En el seu article ens dona a conèixer alguns dels procediments seguits per a l'estudi de la son i algun dels resultats obtinguts.

"Rip Van Winkle—comença l'article—va dormir vint anys. Una mica més dorm l'home mitjà qui arriba als setanta anys: ha passat vint-i-cinc anys dormint."

Vet aquí una constatació que molta gent se sorprendrà de veure feta. Segurament mai no havia tret aquest compte. No hi havia concedit atenció. Dins el camp de la ciència s'ha esdevingut un fet semblant. El Dr. Laird fa notar que, des del començament de l'era científica a penes una dotzena d'homes de ciència s'han dedicat a l'estudi de la son.

"Com a contrast—remarca—, en el moment actual, hi ha més de cent homes de ciència dedicats a fer els rostres més atractius per mitjà de procediments quirúrgics."

Aquesta llacuna de la ciència podrà ésser comblada mercès a l'activitat del Laboratori Psicològic de la Universitat de Colgate. De tres anys ençà es prossegueixen els estudis sobre la son. Van començar les experiències damunt d'individus voluntaris; es van inventar aparells adequats per observar el procés de la son, perquè res no s'havia fet en aquest ram; es van idear mètodes especials per mesurar l'exacta quantitat d'energia muscular despesa pel cos en realitzar treballs després d'haver dormit.

Una de les dificultats més grans per a l'experimentació és la de trobar individus que se sotmetin a les experiències. Durant un mes, alguns estudiants, sense cap mena de remuneració, van dormir solament sis hores, en lloc de les vuit que estaven acostumats a dormir. Durant sis mesos, alguns individus, també estudiants, han dormit amb màscares de gas aplicades al rostre, a fi que hom pogués fer anàlisis químics de l'aire expirat durant la nit. Per fer aquestes experiències calia que vetllessin els que les feien, i "dos homes dormint pacíficament amb màscares de gas, mantenien desperts altres deu fent els anàlisis químics".

Entre les pràctiques essencials per a l'estudi de la son n'hi ha algunes de tan dures com la de despertar el pacient al cap de poques hores de dormir i sotmetre'l a exercicis de resistència, per exemple, aixecar pesos amb el dit major cada segon, fins que es troba tan fatigat que no pot aixecar ni una unça. Una altra pràctica seguida és la de fer dormir el pacient en llits diversament confortables. D'aquesta pràctica, el Dr. Laird ha tret aquesta conclusió:

"El millor llit per obtenir una bona són reparadora sembla ésser el mitjanament tou, amb un somier de ressorts verticals. Un llit enfonsat manté els muscles en tensió i per això no permet un complet repòs... Set hores de repòs en certs llits, hem observat que equivalien a vuit hores en d'altres. El tipus de somiers amb molles i de matalassos, emprats en gairebé tots els dormitoris dels col·legis, formen una pobra combinació que no és la més apropiada per a la son."

El Dr. Laird i els seus estudiants van poder confirmar la certitud de la vella idea que la son és més profunda a les primeres hores. En canvi, han constatat que és indiferent que aquestes hores siguin anteriors o posteriors a la mitja nit. Durant les primeres hores de son tenen lloc les més intenses activitats renovadores del cos. La supressió d'algunes hores de son, àdhuc poques, es remarca tot seguit damunt l'individu.

"Després de la pèrdua de dues hores de són—escriu el Dr. Laird—hem comprovat que el treball mental d'alguna importància s'efectua malament, i gairebé invariablement es re-

quereixen més de calories d'energia per realitzar el treball que quan el cos ha disfrutat de la són usual."

El Dr. Laird sosté que casos com el de Napoleó o d'Edison no signifiquen res, perquè Napoleó era ja un home gastat a l'edat en que altres homes es mantenen en bones condicions, i Edison, si bé dorm breument durant la nit, fa petites dormides durant el dia, i en definitiva dorm com qualsevol altre.

Durant la son s'esdevenen canvis dels quals l'individu no es dona compte. El doctor Liard cita l'exemple del canvi de la pressió sanguínea del dorment quan, tot i no despertar-se, sent un soroll una mica fort.

És durant les dues primeres hores de son que tenen lloc les més intenses activitats reconstructives. Però es desconeix encara la naturalesa d'aquestes activitats.

Els seus importants estudis porten el Dr. Laird a concloure:

"Hi ha motius per suposar que la major part de les persones no dormen prou per satisfer les exigències de llur naturalesa... Raça que no dediqui a la son el temps necessari, és en camí d'ésser una raça mentalment desordenada probablement dins la primera generació, perquè la son és no solament un gran restaurador, sinó que allò que somiem obra, sovint, com una vàlvula preservadora de la salut."

Barcelona, poble treballador, qui s'ha deixat de mica en mica guanyar per un horari propi de desvagats, podrà sentir en aquestes paraules una afluïó, dissortament massa directa.—F. S.

Confessions de Ramsay Mac Donald

Dins el número del 18 d'agost de la *Revue Bleue* trobem un article que es titula *Confessions d'un home d'Estat: el que m'ha ensenyat la vida*. Es tracta d'unes confessions del cap del partit laborista britànic Ramsay Mac Donald. Tot llegint-les sentim la densitat de pensament d'aquest home cridat a exercir un paper preponderant en la política de la Gran Bretanya. És un article breu, però s'hi poden espigolar abundantament frases qui tenen valor àdhuc preses d'una manera isolada. Per començar, proclama la valor confortant del treball:

"Preveig algunes crítiques—diu—si confesso que la principal lliçó que la vida m'hagi ensenyat, és que el treball és una immensa satisfacció. Quan vaig venir a Londres per la

primera vegada, vaig tenir la sort de caure entre les mans d'un amo sense mercè qui em va fer la vida dura per un cert temps, però jo no he cessat mai de saber-li grat de la disciplina que va imposar-me i del costum que em va fer prendre de donar-me enterament a la meua obra, qualsevol que sigui."

I ens explica l'anècdota d'un miner que va trobar un dia en terres d'Orient, el qual va explicar-li que havia treballat com una màquina fins el dia en què li va esdevenir alguna cosa que va fer-li comprendre que, gràcies al seu treball mantenia un bon foc a la cuina del seu proïsme. Des d'aquell dia va treballar amb el seu cor tan com amb els seus muscles. I el cap laborista conclou:

"Vetaquí una de les lleis més benefactores de la vida. Si no poseu tot el vostre cor en l'obra, no serà tan ben feta."

I afegeix:

"En aquesta època de malcontentament i de desequilibri generals, ens trobaríem millor si ens recordàvem que a cada dia basta el bé que ell aporta."

Però aleshores, preguntarà algú, per què demanar-ne més?

"Jo respondré—segueix Mac Donald—que l'experiència ens mostra que la suma de bé que pot fructificar en força de caràcter i en felicitat, és sense límit... Si a cada dia és suficient el seu bé, això no vol pas dir que serà suficient per a l'endemà."

Però, potser per posar en guàrdia contra tota excessiva ambició, l'antic primer ministre ens confessa aquesta altra lliçó de la vida:

"La vida m'ha ensenyat encara una cosa que poques gentes aprecien veritablement, i és: que tot es paga. Això és tan veritat del xilling dins la vostra butxaca com de la vostra reputació en el món. Com més recixiu, més augmenta el vostre feix."

Aquests mots no suposen un menyspreu envers els càrrecs i situacions feixugues. Mac Donald condensa així la seva íntima idea:

"El vostre feix esdevé més pesant, però esdevé també més noble."

I la riquesa? No ens deixéssim pas enganyar pel seu enlluernament:

"La vida ens ensenya encara una cosa curiosa. Qualsevol que sigui la vostra renda, arribareu sempre a despendre-ho tot i a trobar-ho insuficient."

El líder treballista va començar per baix. Guanyant dotze xillings i mig cada

setmana, arribava a fer economies. Després ha arribat a guanyar dotze xíl·lings i mig per hora. I avui trobà que cada època tenia els seus avantatges i els seus desavantatges particulars. I afegeix encara:

"Si no consultés més que els meus gustos personals, crec que fóra molt feliç de tornar als meus dotze xíl·lings setmanals; però aleshores, naturalment, el camí de l'existència seria més estret i els seus murs més alts."

I la felicitat? diríem encara, per tal de seguir resumint, mitjançant algunes preguntes, l'article de Ramsay Mac Donald.

"Desitgem i esperem—sembla respondre'ns—i essent el món tal com és, la vida és plena de desil·lusions, com el dia és fet d'hores ombrívoles o alegres."

S'apressa, però, a no aparèixer com a pessimista. Dues frases del paràgraf que segueix als mots transcrits, ens semblen resumir-lo:

És bo de considerar aquestes qüestions una mica de lluny i d'enfocar les decepcions i les desil·lusions com elles mereixen."

"L'obra i les gentes m'han decepcionat sovint, però mai de manera que m'hagin fet perdre la fe."

I acaba amb aquestes paraules:

"La vida ens inculca un cert cinisme, però ens conserva la fe. El bé predomina en la vida, àdhuc si ens cal patir molt de mal per descobrir-lo"

És un cap treballista el qui escriu aquestes paraules, el cap d'un dels més forts partits obrers del món. Per elles entreveurem quina ideologia tant distant de la d'altres líders obreristes, portarà a la lluita el líder dels obrers britànics.
—F. S.

La mort d'Esteve Raditx

A *La Publicitat*, del dia 10 d'agost, Rovira i Virgili dedicà a la mort de Raditx la següent "Crònica":

"El nostre vell amic Esteve Raditx"... Tantes vegades com hem escrit ací aquestes paraules! I bé: el nostre vell amic Esteve Raditx és mort. La bala amb què el montenegri Ratxix li foradà el ventre, no va matar de moment el cabdill croata. Aquest ha pogut sobreviure algunes setmanes al seu nebot Pau Raditx. Però, al capdavant, una complicació derivada de la nafra ha extingit la vida d'Esteve Raditx.

Les notícies pessimistes comunicades per la Premsa, d'alguns dies ençà feien preveure el desenllaç fatal. Així i tot, el fet material del traspàs haurà produït a Croàcia, a Iugoslàvia i a tot Europa una forta impressió. Fins fa pocs mesos, el nom d'Esteve Raditx només era conegut d'alguns comentaristes de la política internacional. Per la nostra banda, hem contribuït a fer-lo popular, fins a cert punt, a Catalunya. La figura d'Esteve Raditx ens ha semblat sempre interessantíssima, tant per la seva estructura espiritual, com per la seva activitat política. Els esdeveniments polítics i diplomàtics d'aquest últims mesos han tès l'anomenada mundial del cap dels pagesos croates. La tragèdia del Parlament de Belgrad ha fet arribar l'anomenada de Raditx fins a la massa dels lectors de periòdics. I ara, com a epíleg de la tragèdia, ve la mort d'Esteve Raditx.

Deixarem de banda, avui, l'examen de les conseqüències que aquest fet pot portar a Iugoslàvia. Preferim deturar la nostra atenció en la figura d'aquest home d'extracció humil i de cultura mitjana, que ha exercit un profund domini damunt el seu poble i sobretot damunt la pagesia. Generalment, els comentaris que repetides vegades hem fet sobre Raditx, han tingut un caràcter de censura lleument humorística. Però en mig dels judicis desfavorables, hem fet sempre justícia a les altes qualitats morals d'aquest agitador que hauria estat un gran polític si hagués sabut dirigir-se ell mateix a través de les pròpies passions.

Raditx era un home de multituds, un orador de plaça pública, un cabdill popular. Sabia encendre el poble, i fer-lo seguir, i tenir-lo sempre fidel i disposat als més aspres sacrificis. Ell duia a la mirada el magnetisme dels homes dominadors, al braç l'autoritat dels homes de comandament, a la veu l'encís de les vibracions cordials. Paradoxal i contradictori, barrejava estranyament la política de protesta i l'oportunisme governamental. Sabia anar a la presó i sabia presentar-se davant del rei. Ni li feia por el perill de morir a la forca, ni tenia escrúpols a acceptar carteres ministerials. Algunes d'aquestes coses no són forçosament contradictòries. Raditx les aplicava sense transició i sense justificació visible, empès sovint per les seves rauxes. En algunes ocasions va semblar que posava més seny i que per fi encarrilava la seva acció en un sentit determinat i constant. Però ben aviat Raditx sentia bufar al seu entorn els vents de la contradicció, i tornava a les seves ziga-zagues característiques. Després de seguir la seva actuació de 1925 ençà, calia renunciar-se a l'esperança d'una modificació en la psicologia del cabdill croata.

De tota manera, damunt el cap poderós i tossut d'Esteve Raditx planaven els presagis dramàtics. Era un home que havia desafiat els pitjors perills. I si la fortuna ajuda habitualment els audaços, alguna vegada s'irrita, i trenca la veta de llur camí. Com un acatament a la noblesa i a l'honestat d'Esteve Raditx, el drama que li ha ocasionat la mort deixa en un lloc honorable la seva figura. Esteve Raditx, que ha estat, de vint anys ençà, l'ídol del seu poble, passa ara a la història de Croàcia com un heroi i un màrtir de la causa nacional. Davant el seu cadàver hem de descobrir-nos en senyal de respecte i d'admiració."

El Congrés d'Oslo

La nostra premsa ha donat la notícia de la participació dels senyors Puig i Cadafalch, Lluís Nicolau d'Olwer i Ramon d'Alòs-Moner al Congrés internacional de Ciències històriques, tingut a Oslo. Dins el *Bulletin of the International Committee of Historical Sciences* (núm. de juliol) trobem els reports científics que hi foren presentats, entre ells el del senyor J. Puig i Cadafalch sobre *Les origines de l'art roman*. En els primers passatges del seu estudi, l'autor escriu:

"Jo he format el mapa i el catàleg, que crec complet, d'un període, el primer art romànic, d'una petita extensió de país, Catalunya, però que forma una unitat artística; i, encoratjat pel resultat, he emprès l'establiment del catàleg i del mapa d'aqueix estil en tota l'àrea de la seva difusió. D'aquesta recerca pretenc treure els resultats històrics per explicar l'origen de l'art romànic."

Tot l'estudi del senyor Puig i Cadafalch s'adreça a aquesta finalitat, amb freqüents al·lusions al romànic del nostre país. Finit el minuciós anàlisi, el docte arqueòleg escriu:

"Els antropòlegs s'esforcen de descriure i d'enumerar els caràcters d'una testa humana; però, quan aquesta enumeració és finida, no han descrit encara en què consisteixen els trets molt fins que foren la beutat. Així, després d'aquest anàlisi, resta encara alguna cosa d'indescrible que no provaré pas d'explicar i que és la gràcia de les esglésies monumentals i la mística impressió dels claustres monacals."

I amb un d'aquests desenvolupaments poètics que no són pas excepcionals en les seves obres, el senyor Puig continua:

"El primer art romànic representa el primer període de la formació d'un llenguatge: el segon art romànic és el moment en què es bada una literatura i es produeix l'obra eternal, profundament humana. Després de segles de balbuceig, després de segles durant els quals s'ha format el dialecte dels legionaris i dels colonitzadors romans, esclata com una nova llum la *Divina Comèdia* del Dante i apareix una gran llengua qui produirà un solc brillant, interminable; així, després de les anyades que ha durat la labor de l'art popular, aquest s'ha trobat transformat en les grans catedrals d'Itàlia, de França i de Renània."

El senyor Puig i Cadafalch, que figura en el Butlletí amb els títols de President de l'Institut d'Estudis Catalans i de Corresponent de l'Institut de França, ha trobat amb la seva aportació brillant als Congressos històrico-arqueolò-

gics mundials, una manera egrègia de servir Catalunya, potser la que més pot escaure al seu temperament i a les seves aptituds, i la que més de glòria pot donar al seu país. Seguim la seva obra amb respecte i interès i desitgem que hi pugui persistir llargament.—F. S.

La polèmica sobre Pi i Margall

Els violents atacs a Pi i Margall continguts en el primer volum de l'obra *Cambó*, de Josep Pla, han provocat una ampla polèmica a Catalunya. Aquest debat constitueix un moment interessantíssim i fins direm transcendental en el descabellament de la política catalana. Per això la REVISTA DE CATALUNYA ha decidit de recollir els articles més importants i més significatius que a propòsit d'aquesta qüestió han estat publicats.

Comencem amb la reproducció, en aquest número, dels dos bells articles sobre Pi i Margall, de Joan Puig i Ferrer, inserits els dies 9 i 11 d'aquest mes d'agost.

I

ENTORN DE PI I MARGALL

El llibre recent de Josep Pla, certes rèpliques que li han estat fetes, han donat actualitat, aquests dies, a la figura de Francesc Pi i Margall.

Quanta ha d'ésser, avui, la gent del nostre poble que el conegui més que de nom?

És hora ja, em sembla a mi, de deixar de banda la seva actuació política per atendre la seva obra d'escriptor.

Aquesta obra, quants la coneixen avui? Més, on es troba,

El nom de Pi i Margall ha esdevingut un tòpic. El trobem sovint als llavis de la gent del poble i d'altres persones que no són del poble—, Pi i Margall vol dir rectitud, austeritat, honradesa pública i privada, coherència, com ha precisat magistralment el nostre Rovira i Virgili.

Tanmateix, quants són els homes de les darreres generacions que han llegit les seves obres? La majoria ni saben on aquestes obres poden trobar-se. En efecte: on són els llibres de Pi i Margall? Les escasses i poc copioses edicions que d'ells van fer-se, han d'estar avui esgotades.

Aquest enrenou que ara s'ha fet entorn del fort escriptor polític, tal vegada podria servir per alguna cosa.

Permeteu-me un parèntesi. De tant en tant, hom celebra centenaris: s'alcen monuments, s'organitzen festes a honor de tal i tal escriptor. Però el que hi ha de més positiu, el que queda, és una bona edició—popular i econòmica si és possible—que difongui entre tota mena de gent l'obra de l'autor homenatjat. El centenari de la naixença de Pi i Margall va pas-

sar, no diré desaparegut, però sense gaire eficàcia. Hom té la sensació que llavors els nostres editors van badar.

Heu-vos ací un bon moment: La figura de Pi i Margall és atacada, discutida, enlairada. Es tracta d'un nom popular; els pagesos dels poblats, de les muntanyes el recorden; jo he vist el seu retrat en humils cambres de llogarret; he vist barques a les nostres costes portant el seu nom. La glòria, la popularitat hi és. Cas paradoxal, el que manca en ell és potser la coneixença directa.

Qui sap! Potser un editor benemèrit que fes una edició ben acurada, escurpolsa, ben revisada dels principals escrits de Pi i Margall, no hi perdria els diners ni el temps. Hauria d'ésser una edició a l'abast de tothom. No hi haurien de manca els articles breus, transparents i substanciosos d'"El Nuevo Régimen". Ells contenen alguna cosa més que el credo polític del seu autor. Contenen la seva experiència política, el seu saber madurat, la seva visió personal sobre multitud de problemes d'Espanya, o universals. El doctrinari, a mesura que avançava en anys, en lloc de tancar-se en un cercle estret, d'endurir-se o anquilosar-se, eixamplava cada dia més el seu horitzó; l'home esdevenia més artista, més sensitiu, més modern. Temes universals i temes locals eren tractats per ell amb tota profundor, amb una curiositat de més en més àvida, amb una sensibilitat i una amplitud poc comunes en els vells, tant, que la seva ancianitat intel·lectual té quelcom de l'abraçada universal goethiana. El vigor del seu esperit creixia en lloc de minvar i la mort el va trobar jove als setanta cinc anys.

Caldria que el nostre poble conegués tot això. Però avui, on trobarem tants articles dispersos, opuscles, llibres, en llur majoria esgotats, i no reeditats, no pas per manca d'interès i de curiositat del públic, sinó per desídia dels editors?

Els que estimem Pi i Margall voldríem veure'l més conegut. Darrera el nom, tan popular, voldríem veure alçar-se la seva obra prou sòlida. Que aquest nom, que ja fou símbol d'honradesa, de coherència, de lleialtat en una època política de desordre, desmanegament i traïció, fos avui estimat no solament pel que ens diu d'una vida recta, sinó també per la seva obra de gran escriptor. En una paraula, voldríem la coneixença directa amb el pensament d'aquest home, un dels més forts i coherents del nostre segle passat. Així, davant la impugnació com davant l'aquiescència i l'elogi, la gent podria jutjar per ella mateixa i no refiar-se dels judicis que li donen fets. Aquest, naturalment, és l'ideal per l'obra de tot escriptor una mica ambiciosa i responsable com fou la de Pi i Margall.

II

MÉS SOBRE PI I MARGALL

Qui pogués encloure la seva silueta espiritual en un article breu, de prosa neta, carregat de substància, com els que ell escrivia al *Nuevo Régimen*, models insuperats d'escriptura sintètica!

Neix a Barcelona, al carrer de Mirallers, l'abril de 1824. Mor a Madrid el novembre de 1901.

Llarga vida de treball. Va començar com la majoria dels predestinats a la glòria. Va escriure versos i intents dramàtics als catorze anys. Als vint anys, tot feia preveure en ell una brillantíssima carrera literària; els primers estudis—assaonats de grec i de llatí—; el seu amor als clàssics castellans; la seva passió per les belles arts; els seus primers escrits, plens d'un tumultuós sentiment poètic; el seu romanticisme.

Als vint-i-tres anys se'n va a Madrid, per a dedicar-se al conreu de les lletres. (Llavors, per un home d'ambició espiritual, era indispensable anar a la Cort.) Pobre, va haver d'entrar al periodisme. El periodisme el portà a la política. L'un i l'altra no li van donar diners i es posà a exercir d'advocat.

Potser no havia nascut per a polític—en el sentit corrent del mot—ni per a advocat. (Ja no vull emprar aquell tòpic segons el qual era massa recte i massa inflexible per a aquests dos oficis públics). Diré més aviat que era un home d'estudi i de meditació.

A la capital d'Espanya, en mig d'una política de xarlatanisme, de facècia, o d'esbojorament; en mig d'una literatura tan sonora i llampant com desproveïda de substància humana i estètica, ell prova, durant anys i anys, d'aportar-hi la seva idealitat, la seva voluntat de superació humana i filosòfica. Durant anys, fa el paper d'un solitari predicant al desert. L'ambient no influeix en ell; ell és massa fort per ésser contaminat. Però ell tampoc influeix en els altres. I persisteix en el seu monòleg sever que els altres no escolten.

No és comprès. Sovint és calunniat, mofat. Homes tan intel·ligents com Valera l'ataquen, el motegen de copista de Proudhon i d'Hegel. Els seus defensors són de poca altura, no li arriben al genoll i el comprometen. Ni en això té sort. De vegades prologuen els seus llibres homes tan carregats de bona fe com incompetents.

Què hi fa? Ell es manté fidel als seus principis, al seu caràcter. L'home i la seva ideologia són d'una unitat completa. Condemna la política espanyola, en fuig. Del seu retir, però, intervé: no pot ni vol posar vels a allò que ell creu la veritat. Viu, espiritualment, en una soledat tràgica. Però el seu esperit, en lloc d'afeblir-se, s'enforteix en aquesta soledat.

Arriba un temps que la incomprensió que envolta a Pi i Margall es converteix, d'agressiva, en compassiva. O en burleta. Això és molt madrileny. "És una mentalitat abstracte—diuen els seus contemporanis—; és un home de gabinet, de principis i de teories; no serveix per a l'acció, no recolza en la realitat. És un seguidor de Proudhon..." Per aquell temps devia néixer el tòpic de "l'home gel". (Ignoro si el devien fer sortir, caricaturitzat, en alguna sarsuela de l'època, en aquelles anticipacions del "género chico" que va venir després.)

Mentrestant, l'home publica llibres, opuscles, articles, dona conferències; escriu estudis polítics i literaris que són coses molt sòlides entre la quincalleria política i literària del seu temps. No per això és gaire més comprès; i, estimat, per molt pocs. Això allà. Ací ja compta amb una autèntica popularitat. La seva mateixa soledat ha contribuït a teixir la llegenda. La seva altivesa desdenyosa, feta de dignitat ferida i de passió concentrada, sorruderia dintre la qual s'oculten les millors virtuts humanes, sense exceptuar-ne la tendresa, ja encarna quelcom de molt substancialment nostre, d'ací, del nostre esperit i de la nostra sang, que les modes, les velleïtats i els capgiraments polítics no han alterat ni sembla que podran alterar mai. Sí; Pi i Margall, deixant de banda la seva actuació política—i amb aquesta actuació i tot—per les seves obres, per la seva vida, pel seu caràcter i per les reconduïtes més pregones del seu esperit, representa un dels aspectes substancials del nostre poble i no pas el menys elevat. D'homes pimargallians per natura i no per imitació, de pimargallians abans d'ell i després d'ell, que tenen el seu tremp, la seva mentalitat, la seva fe i la seva voluntat d'ideal, la nostra terra n'està plena i només cal resseguir-la amb els ulls una mica oberts per convèncer-se'n. Renegar Pi i Margall i tot allò que el seu nom significa, seria renegar una part massa noble de nosaltres mateixos. Renegar Pi i Margall és massa perillós, avui més que mai. No solament ell representa l'anti-butxarisme, l'anti-oportunisme, i és com una bandera contra la lleugeresa, la incertitud, o la velleïtat, en tots

els ordres, sinó, i sobretot, significa la tenacitat en la fe, l'heroisme i el sacrifici, contra l'industrialisme de l'acció o de la ploma.

Se'ns dirà, com objecció, que abracem la causa d'un home, els sistemes del qual foren infecunds. Ja hi respondran els escriptors polítics. Això de la infecunditat de les doctrines de Pi i Margall, em sembla un tòpic com aquell de l'"home de gel" aplicat a un esperit ardent, enèrgic i vibrant, regit per un ritme sobri i segur, en mig d'uns temps i d'un país que no podien veure sinó "gel" en la llei interna que presidia tota una vida intel·lectual i moral superior a la seva època.

I encara més hi respondran els temps. Jo sols he volgut remarcar que Pi i Margall, lluny de representar una abstracció, com vol suposar-se, representa una fesomia moral infinitament reproduïda en el nostre poble; una fesomia que adés trobareu en el pagès, adés en el mariner, adés en el senyor rural, com en el ciutadà, en l'intel·lectual i en l'obrer. Negar aquesta fesomia, o intentar retirar-la de la circulació, em sembla tan inútil com insensat. La prudència i la política ens aconsellen més aviat de superar-la.

Ibsen i Tolstoi

Al *Mercure de France* ha publicat Thomas Vladesco un interessant estudi sobre Ibsen i Tolstoi, els respectius centenaris dels quals han estat celebrats enguany.

Fa notar Thomas Vladesco que les bones idees que són principalment criticades en les obres d'Ibsen, l'Estat i la família no són de cap manera rebutjades per l'autor, al revés del que fa Tolstoi.

"Creiem poder afirmar—diu Vladesco—que no hi ha res d'anarquista en les obres d'Ibsen; que l'esperit malcontent del poeta—que no es pot negar—ha estat mal interpretat; i que aquells que persisteixen encara a veure en Ibsen un revolucionari i un anarquista, desconeixen singularment el fons del pensament i la vida del gran escriptor."

Ibsen, observa l'articulista, no fou un negador de la idea de pàtria. Sempre va mostrar-se partidari del principi de la llibertat dels pobles, tot sabent que la conseqüència d'aquest principi és la formació d'Estats nacionals.

Tampoc pot dir-se, contràriament a la tesi de Brandes, que Ibsen fos un enemic de la tradició. La veritat és que tot depèn del sentit que aquest mot es doni. Va dreçar-se, això sí, contra els que viuen massa dins el passat, oblidant llurs deures actuals. "Aquest és tot el seu antitradicionalisme", escriu Vladesco. I afegeix que l'obra d'Ibsen té un fons tradicionalista ben marcat.

Per a Ibsen, esperit essencialment aristocràtic, la mediocritat és la més greu tara, el més horrible defecte. Els seus herois són les víctimes de la me-

diocritat. Pels esperits vulgars, sent Ibsen, no pas odi, sinó una dolorosa barreja de pietat i de menyspreu.

Com a clau de la seva explicació, Vladesco sosté que Ibsen atacà els homes i no pas les institucions.

Així, en *Casa de nina*, Nora deixa Torvald Helmer, no pas per repugnància al matrimoni, sinó per repugnància al seu marit.

Brand, l'obra més característica d'Ibsen, no és, d'un extrem a l'altre, sinó la condemna de l'home: de la seva insuficiència, de la seva petitesa.

Tal és la tesi de Vladesco.

Endevinem que en algunes qüestions essencials nosaltres estem molt lluny de l'autor de l'article. Però trobem que els seus judicis sobre Ibsen i les seves obres són quasi sempre encertats i les seves observacions coincideixen amb les observacions que, temps ha, tenim fetes nosaltres. Per exemple, sempre hem tingut una predilecció per *Joan Gabriel Borkman*, i veiem que Vladesco diu d'aquesta obra: "la més bella, la més característica realització d'Ibsen".—A. R. i V.

Les afinitats ètniques i la bona taula

A *La Publicitat* i a *La Nau* s'ha debatut el tema de la suposada afinitat entre russos i catalans. Com a intermedi irònic en aquest debat, Carles Soldevila ha escrit un "full de dietari" que fa així:

"La discussió sobre les afinitats possibles entre l'ànima catalana i l'ànima russa ha suscitat ja a hores d'ara una bona collita d'observacions interessants. Rovira i Virgili Escasans, Carles Pi i Sunyer, Domènec Guansé, han palesat com és possible enfocar el tema des de diversos punts de vista, tots interessantíssims. Mentre que altres escriptors es decideixen a prendre part en aquest exercici d'introspecció col·lectiva, vaig a consagrar una petita sèrie de notes a aquest problema i els seus adjacents. Heu's ací la primera:

He tingut el gust de compartir la taula amb artistes i intellectuals holandesos. A les postres, ells i jo no hem pas deixat de trobar que entre Amsterdam i Barcelona hi havia una mala fi de semblances i que el caràcter català i l'holandès coincidien en una colla d'afectes i de prevencions. No hi havia fins i tot un autor castellà del segle XVIII que deia que els catalans eren els holandesos d'Espanya?

També he tingut diverses vegades el gust de dinar o de sopar amb escriptors francesos. A les postres (ah, com era possible una altra cosa?) hem fraternitzat a base d'afinitats llatines, de passió per l'harmonia, d'evocacions de l'imperi carolingi, de gust per l'estalvi...

Si els nostres comensals, a més a més de francesos, eren provençals o llenguadocians,

calculeu si hem anat encara més enllà en aquest agradable camí de trobar-se amics i parents, plens d'inclinacions idèntiques, parlant una llengua si fa no fa igual...

La vida literària, per poca que sigui la seva intensitat, no és concebible sense banquets freqüents. Atribuïm a aquesta circumstància i no a cap mania gastronòmica el fet que també hagi sopat al costat d'escriptors italians. Hem parlat dels lligurs, pressumptes primers pobladors de Catalunya i de part d'Itàlia, hem parlat de la vella Tarraco, hem parlat dels Borges, hem analitzat cent qualitats i cent defectes que ens han semblat comuns a la gent de totes dues ribes de la mar... Hi havia al món res més acostat que l'ànima catalana i la italiana.

No dubto que si multiplicava aquestes agradables experiències amb gent d'altres països descobriria nombroses afinitats noves i insospitades.

No cregueu que dic això amb aire de facècia. Ho dic ben seriosament. Potser sense els aficients de la taula i de la sobretaula i sense les subtileses de l'erudició i de la literatura, també arribaríem a trobar el mateix tresor de l'afinitat. I és que, realment, la nostra ànima té amb qualsevulla de les altres el comú denominador de la humanitat. Això és evident, però s'oblida sovint. I què té d'estrany que les ànimes humanes s'assemblin?"

El nivell dels estudiants

La Paraula Cristiana, en el seu número d'agost, diu que a París s'ha comprovat també un descens en la cultura dels estudiants i hi fa el següent comentari:

"Encara que tinguem per exagerades les hipòtesis que s'han fet al volt de la baixa de nivell en la cultura dels estudiants, no ens sembla inoportú de fer-nos ressò, encara que només sigui a tall de glossa al marge, de veus semblants que també circulen a París. Hi ha alguns aspectes curiosos.

Cada any, hom fa una tria en cada institut entre els alumnes millors i hom els fa córrer i dissertar sobre diferents temes, que són els mateixos per a tothom. És l'anomenat "concurs general". Fins ara, eren gairebé sempre els alumnes dels liceus de París els qui s'enduïen els premis. Enguany, amb sorpresa gran, els deixebles de províncies han atès els primers llocs, han avantatjat, i de bon tros, els de París. Prova—diuen—que l'ensenyament és dona millor a Aix, Montpeller, Tolosa, Bordeus, etc., que no pas a París... Heu's ací la primera conseqüència que alguns treuen de l'anomenada baixa de nivell de l'estudiant, a París; com veieu, ho fan carregar als professors. El cas és curiós.

Com és això? Hom n'assenyala dues causes. Aquesta davallada parisenca incumbeix alhora a mestres i a alumnes. Als mestres, perquè, sens dubte—diuen, els professors que ensenyen a la capital són els millors, molts són eminències... i això comporta precisament llur inferioritat. Sembla una paradoxa, però no ho és; repareu que aquests senyors, és a dir, aquests professors, han arribat al cim de la carrera; ja es pot dir que no han de pujar més... i no s'hi maten. Per altra banda, molts s'ocupen a treballs literaris i científics personals; escriuen llibres dels quals esperen glòria i francs. Com voleu que tinguin temps de preparar bé llurs classes? Hi ha pares de família, que cobren uns sous que

no els arriben i per a mantenir bé el pressupost de la casa, han de donar conferències, lliçons i altres coses que els distreuen del treball de classe. És clar, els estudiants se'n ressenten.

I quina és la part de culpa dels estudiants? A París, a partir dels quinze o setze anys, són destorbats de llurs estudis per la vida ambient. Els esports els absorbeixen en gran manera; ah, el futbol té més atractiu que els autors grecs i llatins! Després hi ha els cinemes i encara els dancings. Un escriptor que en la qüestió del suposat davallament de nivell estudiantil, blasmava com a culpables únicament els professors, va ésser replicat per un d'aquests, que li deia: Perquè ho sapiguen, acabo de descobrir que dos alumnes meus freqüenten, en qualitat de dansaires professionals, una casa de te en la qual toquen propines per treure a ballar certes dames ja de certa edat.

Evidentment, per ací la responsabilitat també arriba als pares. Si vigilaven millor aquests adolescents, no permetrien que llurs brivalls anessin a perdre el temps i la salut per a entrenar a ballar certes dames madures. Com volem que Titus Livi, després, o Ciceró els interessin, o que els interessin els grans autors del segle d'or?

Per altra banda, si repareu, al matí, una sortida dels liceus, veureu aquests xicots llançar-se materialment sobre els venedors de diaris deportius per a saber qui ha resultat campió de tal cosa o qui ha guanyat tal o tal cós, o qui ha deixat knock-out a qui... Poc els preocupen les lliçons que hom els hagi donat.

I d'aunes premisses així, quines conseqüències volem que segueixin? Cal no ésser pessimistes; però cal preocupar-se'n."

Lletres al Director

De la prosa al vers

Senyor Director de la REVISTA DE CATALUNYA.

Honorable senyor: En números de la REVISTA DE CATALUNYA atrassats es portaren documents que pretenien de demostrar la versificació primitiva de cròniques catalanes antigues. Sortia el vers després d'algunes supressions, petits canvis de final i alguna afegidura. Petits trossos eren íntegrament com si fossin versificats.

Llegint els "Drames rurals" de la formidable prosista Victor Català, he tingut ocasió de trobar, en un espai de nou planes que ocupa el titulat "L'Enveja", fins a 60 ratlles, que amb petites modificacions—degudament remarcades pels subratllats o claudàtors—sonen a les meves orelles com magnífiques poesies, que m'han recordat Maragall. Solament onze petites modificacions ha calgut de fer-hi.

Transcriu:

1. *Entre les roentors d'aquella posta*
2. *que era un deliri de colors encesos*
3. *caminava serena, reposada*
4. *omb una majestat solemne [ial] augusta*
5. *com una gran deessa camperola.*
6. *i àmb aire de corona d'un imperi [xamós]*
7. *fundat en les virtuts [excelsituds] de la matèria*

8. *duia sobre del cap una panera*
9. *que no semblava d'esquerdalls de canya*
10. *sinó de llenques d'or entreteixidps.*
11. *Dins de la pancreta resplendien*
12. *amb son esplet de vives coloraines*
13. *les primícies de la fruita novellenca [novella]*
14. *com un dolç Déu vos guard de primavera.*
15. *Tornava d'un hortet de terra parda*
16. *de collir-hi la fruita primerenca*
17. *amb un goig voluptuós de jardinera*
18. *que esponcella les branques florejades*
19. *per a fer-ne un pom vistós, ple de mil flaires*
20. *present de recatada prometença.*

21. *Caminava serena i reposada*
22. *com qui va per camins erms de misteris [i sorpreses traïdores];*
23. *Com qui està refiat de que l'espera*
24. *la pau d'una agradable companyia.*

25. *Però, si fins llavors no coneixien*
26. *el que fos un anhel sense mesura ¹*
27. *d'aquell dia en avall ja van saber-ho.*

28. *Més encar l'esperança persistia*
29. *puix sos cossos sencers, gentils i joves*
30. *els hi semblaven bona prometença*
31. *i la millor penyora d'esperança.*

32. *Aquells bons esposos no sabien*
33. *que en els jardins humans, com entre plantes*
34. *el que se'n va en ufana es perd en fruita*
35. *i els amors més roents els més estèrils.*

¹ El de tenir fills.

36. *I tornava de l'hort, la bona esposa*
37. *coronada de fruita primerenca,*
38. *rient amb son esplet de coloraines.*

39. *I anava caminant, calma i serena*
40. *com una gran deessa camperola.*

41. *Arribà als magraners d'aquella feixa*
42. *i amb una gran sorpresa inexplicable*
43. *sentí aquell cop de cor i aquella angoixa [estranya]*
44. *que l'havien ferida a la pujada*
45. *i que va perdurar bon tros de tarda*
46. *mentre enasprà les mongeteres tendres*
47. *abeurà son hortet, rega per rega.*

48. *Oh, aquelles magrantes tan menudes,*
49. *si en tenien d'encís d'aquella posta!*

50. *Sentint venir el capvespre,*
51. *adalerat com una mala nova,*
52. *entre remors de grills i de misteris,*
53. *fent un suprem esforç amb tota l'ànima*
54. *donà un pas endavant...*
55. *Més aquella recança tan immensa*
56. *de nou li féu girar el cap enrera*
57. *i els ulls, enyorançats com ulls d'ovella*
58. *se li ompliren de roentes llàgrimes*
59. *Al ser als corriols de vora vila*
60. *se posà al pas, suada i angoixosa.*

Les paraules subratllades són afegides o modificades i les entre claudàtors són les suprimides.

Remarco:

Mentre en la ratlla 8 diu *panera*, en la 11 diu *panereta*, síl·labes quasi obligades pel ritme.

A la ratlla 57 diu *enyorançats*, com obeint al mateix ritme.

M'ha semblat doblement interessant venint de la Victor Català i del llibre "Drames rurals".

Deduccions a treure d'això?

No creient—com em sembla difícil—que primitivament fos escrit "L'enveja" en vers, dec deduir-ne que mentre ho escrivia, estava sota un d'aquells impulsos poètics que de tan ingenus—diem-ne—arriben a ésser inconscients i sortí en prosa perquè en escriure-ho ni ella mateixa degué adonar-se'n, d'aquell ritme.

Potser fins i tot hi cabria la mateixa interpretació en les versificacions trobades en les proses antigues catalanes.

Perdoni, senyor director la molèstia ocasionada.

P. GABARRÓ I GARCIA

Aquest número ha passat per la censura governativa
